

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

Fausta SMOLENSKIENĖ

**AUKŠTOJO MOKSLO FINANSAVIMAS IR JO TOBULINIMO
KRYPTYS**

Magistro darbas

Šiauliai, 2008

SANTRAUKA

Fausta Smolenskienė

Aukštojo mokslo finansavimas ir tobulinimo kryptys. Magistro darbas.

Magistro baigiamojo darbo tikslas – įvertinti aukštojo mokslo finansavimą, argumentuojant, kad jis yra nepakankamas, todėl, siekiant padidinti ir užtikrinti papildomą Lietuvos valstybinio aukštojo mokslo finansavimą, būtina pritraukti privačias lėšas bei peržiūrėti įmokas už mokslą kartu sudarant galimybes visiems norintiems studentams gauti pajamų-sąlygines paskolas, padengiančias ne tik studijų įmokas, bet ir pragyvenimo kaštus. Konceptualiojoje darbo dalyje, remiantis lietuvių bei užsienio autorių darbais, teoriniu aspektu aptariama žmogiškojo kapitalo koncepcija, kurios plotmėje pagrindžiamas investicijų į aukštąjį mokslą kaštai bei nauda visuomenės bei individo požiūriu. Analitinėje – tiriamojoje darbo dalyje pateikta dabartinė aukštojo mokslo finansavimo analizė, lyginant su kitų Europos šalių švietimo rodikliais bei įvertinta investicijų į aukštąjį mokslą individo lygmeniu gaunama nauda. Trečioji darbo dalis apima aukštojo mokslo finansavimo tobulinimo krypčių numatymą. Patvirtinama suformuluota mokslinio tyrimo hipotezė, kad visuomeninis aukštojo mokslo finansavimas nepakankamas, todėl jį būtina diversifikuoti.

SUMMARY

Fausta Smolenskienė

Financing of high education and the ways of its improvement. Master's work.

The aim of the final work of master's degree – to evaluate the financing of high education, arguing, that it is insufficient because pursuing to enhance and to ensure additional financing of Lithuania's national high education, it is necessary to enlist private finances and to reconsider the education fees collectively making opportunities for all students who are willing to get income-conditional loans, which repay not only education fees but also the cost-of-living. In the conceptual part of the work with reference to the works of Lithuanian and foreign authors, the conception of human's capital is discussed in the academic aspect, in its plane investment in the fees of high education and benefit in the attitude of society and individual is justified. In the analytical-investigative part of the work present analysis of the high education's financing is represented, compared with education rates of other European countries and the profit which is got from investment in the high education in the level of individual is evaluated. The third part of the work includes the anticipation of the ways of improvement the high education's financing. Stated hypothesis of scientific analysis is confirmed, that social high education's financing is insufficient, so it is necessary to diversify it.

TURINYS

IIVADAS.....	9
1. INVESTICIJŲ Į AUKŠTĄJĮ MOKSLĄ, KAIP ŽMOGIŠKOJO KAPITALO SUDĖTINĘ DALĮ, TEORINIAI ASPEKTAI	13
1.1. Aukštasis mokslas, kaip žmogiškojo kapitalo formavimo elementas	13
1.2. Aukštasis mokslas, kaip pagrindinė investicijų į žmogiškąjį kapitalą forma	19
1.3. Privatūs ir visuomeniniai aukštojo mokslo kaštai ir nauda	25
1.4. Aukštojo mokslo kaštų pasidalijimas tarp naudos gavėjų.....	30
1.5. Finansinė parama, individams siekiant aukštojo mokslo	36
2. AUKŠTOJO MOKSLO FINANSAVIMO ANALIZĖ.....	39
2.1. Studentų skaičiaus augimo tendencijos	39
2.2. Tiesioginės visuomeninės išlaidos švietimui ir aukštajam mokslui.....	43
2.2.1. Išlaidų švietimui ir aukštajam mokslui, kaip BVP dalies Lietuvoje ir kitose šalyse lyginamoji analizė.....	43
2.2.2. Universitetams skirtos valstybės biudžeto lėšos ir lėšų poreikis apskaičiuotas pagal metodiką	47
2.3. Tiesioginės privačios išlaidos aukštajam mokslui ir universitetų pajamos iš studijų įmokų ..	51
2.4. Netiesioginiai visuomeniniai ir privatūs aukštojo mokslo kaštai.....	54
2.5. Visuomeninė aukštojo mokslo nauda.....	56
2.6. Privati aukštojo mokslo nauda	59
2.7. Studentų kreditavimo sistema	63
3. AUKŠTOJO MOKSLO FINANSAVIMO TOBULINIMO KRYPTYS.....	69
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	75
PAGRINDINIŲ SĄVOKŲ ŽODYNAS.....	77
LITERATŪRA	80
PRIEDAI	85
1 priedas. Studentų skaičiaus kitimas (ISCED 5-6), tūkst.	86
2 priedas. Aukštąjį išsilavinimą įgijusių 30 – 34 metų asmenų dalis, proc.	87
3 priedas. Vaikų ir jaunimo (0 – 29 metų) skaičiaus pokytis Lietuvoje ir Europoje 1990 – 2005 metais, proc.	88
4 priedas. Suminis gimstamumo rodiklis Europos šalyse 2005 – 2006 metais.....	89
5 priedas. 10 000 gyventojų tenkantis studentų, siekiančių aukštojo mokslo, skaičius 2002 – 2005 metais	90
6 priedas. Aukštųjų mokyklų skaičiaus kitimas 2000 – 2005 metais	91
7 priedas. Studentų skaičius 2006 – 2007 metais pagal universitetus	92

8 priedas. Universitetų studentai pagal studijų formas 2000 – 2007 metais, tūkst.....	93
9 priedas. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatytas maksimaliai leistinas studentų skaičius valstybinėse aukštosiose mokyklose 2003 – 2007 metais.....	94
10 priedas. Valstybių išlaidos švietimui, išreikštos BVP dalimi, 2002, 2004 metais, proc.....	95
11 priedas. Išlaidos aukštojo mokslo švietimo institucijoms kaip BVP dalis, 2004 m.	96
12 priedas. BVP vienam gyventojui dalis, tekusi vienam mokiniui ar studentui švietimo įstaigose, proc.	97
13 priedas. Išlaidos vienam studentui (ISCED 5 – 6), išreikštos EUR PGP, proc. (ES (25) = 100), 2002 – 2004 metais	98
14 priedas. Nacionalinio švietimo biudžeto išlaidos pagal švietimo lygmenis 2002 – 2006 metais...	99
15 priedas. Lėšos, tenkančios 1 studentui, 2002–2006 metais	100
16 priedas. Lėšų, gautų iš valstybės biudžeto palyginimas su visomis universiteto lėšomis, 2004 - 2006 metais, proc.....	101
17 priedas. Lėšų poreikis studijoms pagal metodiką ir faktiškas lėšų paskirstymas universitetams.	102
18 priedas. Namų ūkių išlaidos švietimo prekėms ir paslaugoms, 2005 – 2006 metais.....	103
19 priedas. Studijų mokestis Europos šalyse, euraiš	104
20 priedas. Universitetų studentai, studijuojantys savo lėšomis, tūkst., proc.	105
21 priedas. Universitetų pajamos, gautos už studijų įmokas, 2005 – 2006 metais, tūkst. Lt.....	106
22 priedas. Piniginės vartojimo išlaidos vienam namų ūkio nariui per mėnesį, Lt.....	107
23 priedas. Užimtų gyventojų, turinčių aukštąjį išsilavinimą, dalis proc. palyginus su visų užimtų gyventojų skaičiumi ir nedarbo lygis, proc. 2002, 2005 metais	108
24 priedas. Užimtumo lygis pagal gyventojų išsilavinimą ir lytį, proc. 2001 – 2006 metais	109
25 priedas. Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis pagal profesijų grupes ir išsilavinimą 2002 m., Lt.....	110
26 priedas. Asmenų su aukštuoju išsilavinimu nedarbo lygis ES šalyse 2002 – 2005 metais, proc.	111
27 priedas. Užimti gyventojai, turintys aukštąjį išsilavinimą 2002 – 2005 metais, tūkst. ir proc.....	112
28 priedas. Bedarbių skaičius Lietuvoje pagal išsilavinimo lygį 2002 – 2006 metais, tūkst.....	113
29 priedas. Aukštųjų mokyklų absolventai, registruoti darbo biržoje, proc. (nuo faktinio studentų skaičiaus) 2005, 2006 metais.....	114
30 priedas. Suteiktos paskolos (pagal paskolų rūšis), vnt. ir proc. 2000-2006 m.	115
31 priedas. Lėšų, skirtų studentų paskoloms gyvenimo išlaidoms ir studijų įmokoms mokėti, paskirstymas aukštosioms mokykloms 2005 – 2006 metais, Lt ir proc.	116
32 priedas. Aukštųjų mokyklų pavadinimų sutrumpinimai	117

LENTELĖS

1 lentelė. Viešųjų gėrybių tipologija.....	32
2 lentelė. Privataus ir valstybinio studijų finansavimo palyginimas	33
3 lentelė. Išlaidos švietimui Lietuvoje 2000 – 2006 metais	44
4 lentelė. Lėšų poreikis, apskaičiuotas pagal metodiką, ir lėšos, skirtos studijoms 2005 – 2006 metais	50
5 lentelė. Vidutinės namų ūkių išlaidos vienam nariui per mėn. ir išlaidos, skirtos švietimo prekėms ir paslaugoms 2005 – 2006 metais.....	51
6 lentelė. Studento pragyvenimo išlaidos 2003 – 2006 metais	55
7 lentelė. Asmenų, įgijusių aukštąjį išsilavinimą, skaičius 2000 – 2006 metais.....	57
8 lentelė. Užimti gyventojai, turintys aukštąjį išsilavinimą, 2002 – 2005 metais.....	57
9 lentelė. Skirtingos kvalifikacijos darbuotojų darbo užmokesčiai 2002 – 2006 metais.....	60
10 lentelė. 25 – 64 metų amžiaus gyventojų nedarbo lygis pagal išsilavinimą ES (25 šalys) 2005 metais	61
11 lentelė. Suteiktų paskolų skaičius ir dydis universitetuose 2005 – 2006 metais	66
12 lentelė. Užstato tipo ir pajamų sąlyginių paskolų grąžinimas	74

PAVEIKSLAI

1 pav. Žmogiškojo kapitalo sąvokos.....	17
2 pav. Žmogiškojo kapitalo sąvokos elementai.....	18
3 pav. Žmogiškojo kapitalo funkcinės – loginės formos ir stadijos (modifikuota Diatlovo schema)	19
4 pav. Investicijų į žmogiškąjį kapitalą kaštai.....	21
5 pav. Investavimo į žmogiškąjį kapitalą būdai	23
6 pav. Aukštojo mokslo kaštai.....	26
7 pav. Žmonių, baigusiu universitetą ir žmonių, turinčių vidurinį išsilavinimą, stilizuotos amžiaus ir uždarbių kreivės.....	27
8 pav. Aukštojo mokslo išlaidų struktūros elementai	30
9 pav. Studentų skaičiaus kaita pasaulyje ir Europos Sąjungoje, mln.	39
10 pav. Studentų skaičiaus kaita Europos šalyse (ISCED 5- 6).....	39
11 pav. 20 – 24 metų jaunuolių, įgijusių ne žemesnį kaip vidurinį išsilavinimą, dalis proc. 2005 m.	40
12 pav. Studentų, siekiančių aukštojo mokslo, skaičius, tenkantis 10 000 gyventojų 2005 m.	41
13 pav. Universitetų studentų skaičiaus kaita 2001 – 2007 metais, tūkst.	42
14 pav. Studentų skaičiaus kaita pagal pakopas 2000 – 2007 metais, tūkst.	42
15 pav. Studentų, kurie mokosi neakivaizdinių ir vakarinių studijų forma, dalis proc. palyginti su bendru studentų skaičiumi.....	42
16 pav. Valstybių išlaidos švietimui kaip BVP dalis 2002, 2004 metais, proc.....	44
17 pav. Lėšos vienam mokiniui/studentui, lyginant su BVP dalimi vienam gyventojui, proc.	45
18 pav. Išlaidos aukštojo mokslo švietimo institucijoms kaip BVP dalis	45
19 pav. Išlaidos vienam studentui, įgijusiam aukštąjį išsilavinimą, 2004 metais, proc.....	46
20 pav. Biudžeto asignavimai mokslui ir studijoms proc. nuo BVP	46
21 pav. Valstybės lėšų universitetinėms studijoms dalis bendrajame vidaus produkte.....	47
22 pav. Nacionalinio švietimo biudžeto išlaidos pagal švietimo lygmenis, proc.....	48
23 pav. Valstybės biudžeto asignavimai (visoms programoms) skirti AM 2002–2006 metais, tūkst. Lt.....	48
24 pav. Lėšų poreikis studijoms pagal metodiką ir faktiškas lėšų paskirstymas universitetams	50
25 pav. Namų ūkio išlaidos švietimo prekėms ir paslaugoms, proc.....	52
26 pav. Universitetų studentų, studijuojančių savo lėšomis, dalis nuo bendro atitinkamos studijų pakopos studentų skaičiaus, proc.....	53
27 pav. Universitetų pajamos už studijų įmokas 2005 – 2006 metais, tūkst. Lt	54
28 pav. Negautos pajamos 2002 – 2007 metais dėl individo sprendimo tęsti mokslo, Lt/mėn.	55

29 pav. Išlaidos universitetinio išsilavinimo įsigijimui valstybės finansuojamose ir nefinansuojamose vietose 2003 – 2006 metais, Lt	56
30 pav. Mokinių, įgijusių vidurinį išsilavinimą, tolesnis mokymasis, proc.....	57
31 pav. Užimtų gyventojų, turinčių aukštąjį išsilavinimą, dalis proc. palyginus su visų užimtų gyventojų skaičiumi 2002, 2005 metais.....	58
32 pav. Darbuotojų su aukštuoju išsilavinimu darbo užmokesčio padidėjimas lyginant su darbuotoju, turinčiu vidurinį išsilavinimą, darbo užmokesčiu 2005 m., proc.....	60
33 pav. Užimtų gyventojų, įgijusių aukštąjį išsilavinimą, dalies ir nedarbo lygio ryšys 2002 – 2006 metais	61
34 pav. Bedarbių struktūra Lietuvoje pagal išsilavinimo lygį 2002 – 2006 metais, proc.....	62
35 pav. Privачios aukštojo mokslo pajamų normos dydis skirtingose šalyse pagal lytį 2004 m., proc.	63
36 pav. Aukštųjų mokyklų studentų, gaunančių stipendijas, dalis proc.	64
37 pav. Paskolų teikimui panaudotos lėšos 2000-2006 m. (biudžeto asignavimai, gražintos paskolos, palūkanos, delspinigiai bei praėjusių metų nepanaudotos lėšos), mln. Lt	64
38 pav. Suteiktos paskolos (pagal paskolų rūšis), proc. 2000-2006 metais	65
39 pav. Lėšų, skirtų valstybinių universitetų studentų paskoloms, pokytis 2005 – 2006 metais, proc.	66

IVADAS

Žmogiškojo kapitalo pagrindas yra išsimokslinimas, todėl pastaruju metu ypač tapo svarbu plėtoti švietimo sistemas ir žmogiškuosius išteklius. Šioje raidoje lemiamas vaidmuo tenka aukštojo mokslo sistemai, kuri yra svarbiausia kiekvienos šalies mokymo, mokslo ir kultūros, ekonominės ir socialinės plėtros dalis. Šiandien išsivysčiusių šalių aukštojo mokslo sistema tampa vis masiškesnė. Išlaidos aukštajam mokslui yra laikomos investicijomis į žmogiškąjį kapitalą, nes būtent investavimas į išsilavinimą lemia kvalifikuotos darbo jėgos formavimą. Sunku rasti pasaulyje valstybę, ilgesnį laikotarpį išsaugančią stabilią demokratiją, kuri investuotų į studijas ir mokslinius tyrimus mažiau nei 1% BVP. Žemesnės studijų ir mokslo finansavimo apimtys nedaro pakankamos teigiamos įtakos šalies ekonomikai. Pasaulio banko ekspertai savo ataskaitoje „Lietuva. Žinių ekonomikos plėtra. 2003 m. kovas“ pabrėžė būtinumą plėtoti švietimo sistemas ir žmogiškuosius išteklius.

Kokia šiame kontekste yra Lietuvos aukštųjų mokyklų situacija? Pastaruju metu vyksta intensyvi diskusija apie aukštojo mokslo finansavimo metodus ir šaltinius. Lietuvoje pagrindiniu aukštojo mokslo finansavimo šaltiniu išlieka valstybė, nuo kurios vykdomos politikos ir priklauso aukštųjų mokyklų finansinė padėtis.

Aktualumas. Šalies aukštojo mokslo būklė, jos finansavimo keitimosi tendencijos ir sparta netenkina visuomenės poreikių. Pastaruju metu tenka peržiūrėti vyriausybės vaidmenį aukštojo mokslo sistemoje. Tradiciškai vien valstybės lėšomis finansuojamą aukštąjį mokslą išsaugoti vis sunkiau, todėl manoma, kad būtina įjungti ir privataus studijų finansavimo mechanizmus, kadangi aukštasis mokslas teikia ne tik visuomeninę, bet ir privačią naudą. Investicijų į švietimą nauda pasireiškia tiek individualiu, tiek visuomenės lygmeniu, todėl požiūris, kad investicijos aktualios tik valstybės lygmeniu, nėra teisingas. Aukštojo mokslo privati nauda pasireiškia didesniais absolventų gaunamais atlyginimais, mažesne nedarbo rizika, didesniu pasitenkinimu darbu ir laisvalaikiu, aktyvesniu bei ilgesniu gyvenimu. Lietuvoje, kaip ir daugelyje Vakarų Europos šalių aktualūs tampa švietimo kaštų pasidalijimo tarp suinteresuotų aukštojo mokslo rezultatais – studentų, darbdavių ir valstybės (mokesčių mokėtojų) – klausimai.

Mokslinis naujumas. Šiame darbe atlikta dabartinė aukštojo mokslo finansavimo analizė parodė, kad valstybės galimybės padidinti lėšas aukštajam mokslui yra ribotos, todėl būtų teisinga įgyvendinti nuostatą, jog asmenys, siekiantys aukštojo išsilavinimo, turėtų prisidėti prie savo studijų finansavimo. Sudarius hipotetinį vieno studento naudojimosi pajamų – sąlyginėmis paskolomis modelį, įvertintas šių paskolų ekonominis ir socialinis naudingumas.

Darbo objektas – aukštasis mokslas ir jo finansavimo problemos.

Darbo tikslas – įvertinti aukštojo mokslo finansavimą, argumentuojant, kad jis yra nepakankamas, todėl, siekiant padidinti ir užtikrinti papildomą Lietuvos valstybinio aukštojo mokslo finansavimą, būtina pritraukti privačias lėšas bei peržiūrėti įmokas už mokslą kartu sudarant galimybes visiems norintiems studentams gauti pajamų-sąlygines paskolas, padengiančias ne tik studijų įmokas, bet ir pragyvenimo kaštus.

Šiam tikslui pasiekti, suformuluoti tokie uždaviniai:

1. Aptarti teoriniu aspektu investicijų į aukštąjį mokslą, kaip žmogiškojo kapitalo sudėtinę dalį, kaštus bei naudą visuomenės ir individo lygmeniu.
2. Atlikti Lietuvos aukštojo mokslo finansavimo analizę kitų Europos šalių kontekste.
3. Nustatyti aukštojo mokslo finansavimo tobulinimo kryptis.
4. Įvertinti užstato tipo ir pajamų sąlyginių paskolų, skirtų studijų įmokoms ir gyvenimo kaštams apmokėti, ekonominį ir socialinį naudingumą.

Autorė iškėlė **hipotezę**, kad visuomeninis aukštojo mokslo finansavimas nepakankamas, todėl jį būtina diversifikuoti.

Darbo problema. Aptariant aukštojo mokslo finansavimo klausimus, darbe naudotasi Europos Sąjungos statistikos agentūros (Eurostat), Europos ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (OECD), LR statistikos departamento, Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės audito pateiktais statistiniais duomenimis. Atliekant lyginamąją Europos šalių gyventojų išsilavinimo lygio, švietimo išlaidų analizę, pasigendama naujesnių duomenų (dažniausiai pateikiami duomenys apima 2002 – 2004 metus). Eurostat pateikiami švietimo statistiniai duomenys skiriasi nuo LR statistikos departamento pateikiamų duomenų dėl skirtingos švietimo klasifikacijos. Pagal Lietuvos švietimo klasifikaciją aukštojo mokslo studijos (universitetinės ir neuniversitetinės) priklauso 6 švietimo lygmeniui (pagal ISCED – universitetinės studijos priklauso 5A lygmeniui, neuniversitetinės – 5B lygmeniui). Taip pat analizuojant Lietuvos universitetų pateiktus duomenis, pastebėta, kad dauguma universitetų jų nekaupia, nesistemina ir nepateikia viešos informacijos. Tik keletas Lietuvos aukštųjų mokyklų pateikia išsamias savianalizės, įvairiapjūvių duomenų apie universiteto būklę, sankaupas. Todėl darbe, aukštojo mokslo finansavimo klausimams aptarti, panaudoti ir Lietuvos Respublikos įstatymai, nuostatos, metodikos ar panašaus pobūdžio dokumentai. Vertinant aukštojo išsilavinimo įsigijimo kaštus bei teikiama naudą individams, pasigendama statistinių duomenų apie studentų išlaidų dydį ir struktūrą bei naujesnių duomenų, apibūdinančių darbo užmokesčio diferenciaciją pagal darbuotojų išsilavinimą, todėl darbe daromos prielaidos.

Darbo metodologija:

1. Mokslinės literatūros analizė: išskirta žmogiškojo kapitalo samprata, investicijų į aukštąjį mokslą, kaip sudėtinę žmogiškojo kapitalo dalį, kaštai ir nauda.

2. Duomenų apdorojimas ir analizė. Empirinėje darbo dalyje naudoti šie metodai:

- antriniai duomenys apdoroti pasitelkiant Microsoft Office Excel 2003 statistinę duomenų apdorojimo ir vaizdavimo programą;
- pritaikyti grandininis ir bazinis pokyčio metodai, palyginant statistinius dydžius įvairiais laikotarpiais;
- koreliacijos metodas panaudotas, siekiant nustatyti statistinio reiškinio kintamųjų tarpusavio ryšį;
- grafinis vaizdavimas naudojamas tyrimo rezultatams pateikti lentelių bei paveikslų forma. Lentelėse pateikiami duomenys nagrinėjami loginės analizės būdu. Reiškinių visuma bei struktūrinis pasiskirstymas vaizduojamas stulpelinėmis, linijinėmis, juostinėmis, radarinėmis diagramomis;
- grupavimo metodas. Darbe, siekiant pateikti investicijų į švietimą duomenis, aukštųjų mokyklų absolventų skaičiaus kitimą, panaudota nominalinė skalė;
- lyginamoji analizė panaudota duomenis skirstant pagal kategorijas, tyrimo rezultatų panašumų ir skirtumų ieškojimą (pvz. lyginami skirtingų metų duomenys, skirtingų universitetų gaunamos lėšos ir kt.);
- apibendrinimas – išvados, apibendrinančios hipotetinius reiškinius.

Darbo rezultatai. Magistro baigiamojo darbo teorinėje dalyje aptariama žmogiškojo kapitalo koncepcija, kurios plotmėje pagrindžiami investicijų į aukštąjį mokslą kaštai ir nauda individo ir visuomenės požiūriu. Praktinėje darbo dalyje išanalizuotas bendras Lietuvos švietimo ir aukštojo mokslo sektorių finansavimas kitų šalių kontekste, parodant, kad jis yra nepakankamas. Analizei pasirinktas šešerių metų laikotarpis (2000 – 2006 metai), tačiau dėl duomenų stokos analizuota ir statistinė informacija, apimanti tik 2005 – 2006 metus. Nagrinėjant dabartinį aukštojo mokslo finansavimo modelį, aptarti pagrindiniai dalykai: tiesioginės išlaidos švietimui ir aukštajam mokslui kaip BVP dalis Lietuvoje ir kitose Europos šalyse; valstybės biudžeto lėšų paskirstymo aukštosioms mokykloms principai; studentų, siekiančių aukštojo išsilavinimo, skaičiaus augimo dinamika; studijų kreditavimo sistema. Įvertinta investicijų į aukštąjį mokslą individo lygmeniu gaunama nauda, apskaičiuojant pajamų padidėjimą dėl išsilavinimo. Atlikta lyginamoji darbo užmokesčio skirtumų darbuotojams įgijusiems aukštąjį išsilavinimą ir jo neįgijusiems bei individų su aukštuoju išsilavinimu užimtumo analizė. Baigiamojoje darbo dalyje aptartos šiuo metu siūlomos aukštojo mokslo tobulinimo kryptys bei pareikšta autorės nuomonė šiais klausimais. Sudarius hipotetinį vieno studento naudojimosi užstato tipo ir pajamų sąlyginėmis paskolomis modelį, buvo apskaičiuotas ir įvertintas paskolų, studijoms ir gyvenimo kaštams apmokėti, ekonominis naudingumas.

Padarytas pranešimas Šiaulių universiteto socialinių mokslų fakulteto surengtoje 8 – joje studentų mokslinių darbų konferencijoje tema „Aukštojo mokslo finansavimas“ ir parengtas kartu su darbo vadove doc. dr. Z. Tamašauskiene straipsnis „Lietuvos aukštojo mokslo finansavimo problemos ir jų sprendimo kryptys“.

1. INVESTICIJŲ Į AUKŠTĄJĮ MOKSLĄ, KAIP ŽMOGIŠKOJO KAPITALO SUDĖTINĘ DALĮ, TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. Aukštasis mokslas, kaip žmogiškojo kapitalo formavimo elementas

Žmogiškojo kapitalo koncepcija yra plačiai taikoma, pagrindžiant investicijas į aukštąjį mokslą. Daugelio mokslininkų nuomone, žmogiškojo kapitalo teorija turi labai svarbią metodologinę reikšmę tyrinėjant švietimo ekonomikos sritį. Aktualios problemos, kaip išlaidų aukštajam mokslui socialinis – ekonominis reikšmingumas, švietimo sistemos tobulinimo kriterijai ir kitos, metodiškai sprendžiamos, atsižvelgiant į žmogiškojo kapitalo teoriją.

Pasaulyje atlikti tyrimai rodo, jog šalys, neinvestuojančios į aukštąjį mokslą ir žmogiškuosius išteklius, neišvengiamai atsilieka nuo kitų šalių, nes vykstant mokslinei – techninei pažangai, investicijos į aukštąjį mokslą, kaip pagrindinis investicijų į žmogiškąjį kapitalą šaltinis, tampa svarbiausiu išsivysčiusių šalių ūkio raidą lemiančiu veiksmu. Žymus amerikiečių mokslininkas T. Schultz (1998) savo ilgalaikiais tyrimais įrodė, kad investavimas į gyventojų išsilavinimą yra pelningas ir apsimokantis. Jis daug dėmesio skyrė neturtingų šalių ekonomikos vystimuisi ir nustatė, kad investicijos į gyventojų išsilavinimą gali padidinti neturtingų žmonių gerovę ir šalies ekonomikos perspektyvas.

Žmogiškojo kapitalo kokybė priklauso nuo išsilavinimo lygio, o pastarasis nuo valstybės ir individo investicijų į aukštąjį mokslą. Kuo didesnė išlaidų dalis skiriama individų išsilavinimui, tuo jų žmogiškojo kapitalo vertė yra didesnė.

Specialistų nuomone, žmogiškojo kapitalo koncepcija yra šiuolaikinės ekonominės analizės pagrindas, kuris suteikia galimybes tirti ypač svarbias problemas, kaip išsilavinimo vieta ir reikšmė visuomeninėje reprodukcijoje, ekonominis augimas, pajamų paskirstymas, darbo proceso turinys, motyvacija ir kt. Žmogiškojo kapitalo teorija yra pakankamai nauja ekonomikos koncepcija, kuri nagrinėja darbo jėgos formavimo ir kokybės problemas. Tai kas gi yra tas žmogiškasis kapitalas, apie kurį pastaruju metu tiek daug kalbama?

Pati koncepcija „žmogiškasis kapitalas“ atsirado kaip pasaulinės ekonomikos ir filosofinės minties evoliucijos rezultatas. Žmogiškojo kapitalo teorija susidomėta dar XIX a. Tada tai tapo viena iš perspektyviausių ekonomikos mokslo vystimosi krypčių. Ši koncepcija turi savo istoriją, ypatingus atsiradimo dėsningumus. Žmogiškojo kapitalo teorijos pradininkai – A. Smith'as, B. Siejus, N. Senjor'as, F. List'as, I. Fišer'is ir kiti ankstesnių šimtmečių ekonomistai. Jie pirmieji įžvelgė žmogiškojo išteklių reikšmę savo darbuose. G. Psacharopoul ir H. Patrino pateikia A. Smith'o teiginį, kad žmogus, darbo ir laiko sąnaudomis, pasiekęs žinių lygį, gali atlikti reikalaujantį specifinių žinių bei išskirtinių gabumų darbą, ateityje duodantį jam naudą bei padengiantį patirtas

mokymosi išlaidas (Johnes, Johnes, 2004). Vėliau, XX a. 6 – amė dešimtmetyje žmogiškojo kapitalo teoriją nagrinėjo G. S. Becker, J. Mincer, T. W. Schultz, L.Chansen, M.Blaug, G. Pascharopol ir kt. Vienas iš pirmųjų ši terminą savo darbuose panaudojo Harvardo universiteto darbuotojas Dž. Volš'as. Jis apskaičiavo profesinio išsilavinimo įtaką JAV nacionalinėms pajamoms. Jis taip pat pirmą kartą pavartojo terminą „alternatyvieji gamybos kaštai“, kuris dažnai naudojamas šiuolaikinėje žmogiškojo kapitalo teorijoje.

G. S. Becker (1975), Čikagos universiteto ekonomikos ir sociologijos profesorius, kurio domėjimasis diskriminacijos įtaka ekonomikai atvedė prie žmogiškojo kapitalo teorijos formavimo, vienas pirmųjų patvirtino, jog lėšos, skirtos mokslui ir išsilavinimui yra tokia pat investicija į žmogiškąjį kapitalą, kaip pinigai į fizinį. 1992 metais G. S. Beckeris laimėjo ekonomikos Nobelio premiją už tai, kad išplėtė ekonomikos mokslo sritį į ją įtraukdamas žmogaus elgseną, kurią prieš tai nagrinėjo kiti socialiniai mokslai. Jo 1964 metais parašyta knyga „Human Capital“ buvo ilgametis ir vienintelis vadovas šioje srityje.

T. W. Schultz, 1979 metų ekonomikos Nobelio premijos laureatas, parašė nemažai darbų investicijų į žmones temomis bei nagrinėjo juos savo veikalė „Investment in people“. Jis pirmasis pavartojo žmogiškojo kapitalo sąvoką moderniojoje ekonomikos literatūroje. Išlaidas, skirtas žmogiškajam kapitalui traktavo ne kaip vartojimo išlaidas, o priskyrė prie investicijų.

G. S. Becker'is ir J. Mincer'is išvėlgė sąlyginai neapčiuopiamo ištekliaus reikšmę. Prie žmogiškojo kapitalo teorijos kūrimo prisidėjo ir A. Weisbrood'as, M. Blaug'as bei kiti. Būtent šie ekonomistai padėjo pagrindus žmogiškojo kapitalo teorijai ir tolimesnėms šios srities studijoms.

Lietuvoje žmogiškojo kapitalo tema daugiausia analizuojama J. Bagdonavičiaus, E. Paulavičienės, E. L. Seniūnaitės, R. Daugelienės, R. Mikulėnienės ir kitų autorių darbuose. Šie autoriai savo straipsniuose susistemino daugelio užsienio autorių sąvokas apie žmogiškąjį kapitalą. Daugelis autorių, nagrinėdami žmogiškojo kapitalo koncepciją pateikia tai, kas turėtų būti priskiriama žmogiškojo kapitalo formavimui (išsigijimui) bei kokybės nustatymui (Daugėlienė, 2002). Z. Tamašauskienė ir A. Šileika savo straipsniuose analizuodami aukštojo mokslo finansavimo klausimus, taip pat remiasi žmogiškojo kapitalo koncepcija, pateikdami teiginius, kodėl individai turi prisidėti prie investicijų į išsilavinimą.

Ekonominėje literatūroje žmogiškasis kapitalas įvairių autorių interpretuojamas skirtingai, todėl norint suformuluoti apibendrintą žmogiškojo kapitalo sąvoką, išanalizuoti užsienio ir lietuvių autorių apibūdinimai.

Taigi, T. Shultz'o teigimu, žmogiškasis kapitalas yra kapitalo forma, kadangi jis yra pasitenkinimų šaltinis bei žmogiškas, nes yra žmogaus sudėtinė dalis. T. Shultz'as teigia, kad žmogiškieji resursai kai kuriais požymiais panašūs į gamtinius išteklius, tačiau jie taip pat turi panašumo ir į fizinį kapitalą. Tai paaiškinama tuo, kad pradžioje žmogus, neturintis išsilavinimo,

kaip ir pirminės formos gamtiniai ištekliai neduoda ekonominio efekto. Didėjant išlaidoms darbo jėgos kokybės gerinimui, darbas kaip gamybos veiksnys tampa žmogiškuoju kapitalu, todėl prie pagrindinių trijų gamybos veiksnių (žemė, darbas, kapitalas), reikėtų priskirti ir ketvirtąjį gamybos veiksnį – žmogiškąjį kapitalą. Nors žmogiškasis kapitalas yra neapčiuopiamas gamybos veiksnys, tačiau jis laikomas kapitalu dėl keleto priežasčių (Bagdanavičius, 2002):

- yra neatskiriamas asmeninis kiekvieno individo turtas;
- užtikrina savininkui didesnes pajamas ateityje;
- reikalauja formavimui ženklių visuomenės išlaidų;
- kaupiasi ir galima laikyti jį tam tikromis atsargomis.

L. Seniūnaitė laikosi tos pačios nuomonės ir pažymi, kad skiriami du pagrindiniai žmogiškojo kapitalo bruožai, kurie būdingi ir fiziniam kapitalui. Visų pirma, po investicijų tiek į fizinį, tiek į žmogiškąjį kapitalą turi praeiti tam tikras laiko tarpas, kol bus gaunama nauda. Antra, tik po tam tikro laiko didėja individo produktyvumas (Seniūnaitė, 2002).

P. Husz (1998) žmogiškąjį kapitalą apibrėžia taip: „žmogiškuoju kapitalu mes vadiname atskiro namų ūkio ar net kartos laiką, patirtį, žinias bei sugebėjimus, kurie gali būti panaudojami gamybos procese“. Remiantis jo apibrėžimu, žmogiškasis kapitalas susideda iš keleto komponentų: laiko, reikalingo formuojant žmogiškąjį kapitalą, patirties ir t.t. Jis išskyrė tik žmogiškąjį kapitalą, kuris gali būti naudojamas gamybos procese. Shonewille (2004) taip pat siūlo apibūdinti žmogiškąjį kapitalą, įtraukiant tokius pat elementus kaip ir P. Husz, tačiau tai neturi apsiriboti viena mokymo forma.

M. Cournoy žmogiškąjį kapitalą apibrėžia vertės išraiška, kurią individai gauna darbo metu. Pagrindinė naudos gavimo sąlyga yra investavimas į formalų bei neformalų mokslą, o taip pat žinių kaupimas darbo proceso metu (Daugėlienė, 2002). R. Daugėlienė, remdamasi šiuo apibrėžimu, daro išvadą, kad tikroji žmogiškojo kapitalo vertė atsiskleidžia tik tuomet, kai įgūdžiai ir žinios yra panaudojami konkrečioje praktinėje veikloje.

R. Costanza ir G. Daly (1992) kalba apie žmogiškąjį kapitalą kaip švietimo, gebėjimų kultūros ir žinojimo pagrindą, kuris aprūpina jų žmogiškąjį buvimą, sukuria jų egzistavimo pagrindą. Teigiama, kad be žmogaus kapitalo nėra ir paties žmogaus pasirengusio ir galinčio kurti ekonomines gėrybes.

J. Provo (Provo, 2000) analizuodamas žmogiškojo kapitalo vystymo progresą pateikia koncepciją, kuri remiasi nuomone, kad įgūdžiai ir žinios didina žmogaus produktyvumą tiek, kad būtų pateisinami įgijimo kaštai. Jis remiasi Salomon pateiktu apibrėžimu apie žmogiškąjį kapitalą.

Daugelio mokslininkų apibrėžimuose žmogiškojo kapitalo sąvoka įgauna platesnį turinį. Pavyzdžiui, P. ir R. Wonnacott (1998) teigimu, žmogiškasis kapitalas – tai įgytas meistriškumas (įgūdžiai), mokslas bei išsilavinimas. E. M. James prie šio apibrėžimo dar priskiria ir sveikatą, nes

nuo sveikatos būklės dažnai priklauso tokie faktoriai, kaip darbingumas, sugebėjimas prisitaikyti prie besikeičiančių gyvenimo sąlygų (Bagdanavičius, 2002). Woodhall (Psacharopoulos, Woodhall, 1991) teigia, kad žmogiškasis kapitalas – tai žmoguje esančių sugebėjimų, teikiančių naudą, matas. Jis pabrėžia, kad žmogiškasis kapitalas apima ne tik išsilavinimą bei kvalifikaciją, bet ir įgimtus sugebėjimus ir talentą, kas bendrai paėmus ateityje užtikrina pajamų augimą.

Pabrėžtina, kad žmogiškasis kapitalas yra interpretuojamas ne tik kaip atskirų ekonomiškai, socialiai reikšmingų elementų visuma, tačiau ir kaip turimų žinių vertinimo matas. J. Hartog nagrinėdamas žmogiškojo kapitalo reikšmę, akcentuoja, kad žmogiškasis kapitalas yra daugiakomponentė dimensija, padedanti atlikti kiekybinę analizę, paaiškinanti ryšį tarp formalaus mokymosi, mokymosi praktikos bei darbo rinkos. (Daugėlienė, 2002). Svarbiausia ir sudėtingiausia yra pastarąjį įvertinti, išmatuoti bei nustatyti nominalią jo vertę.

I. Mačerinskienės ir R. Viržintaitės (Mačerinskienė, Viržintaitė, 2003) apibūdinimas remiasi ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos apibrėžimu apie žmogiškąjį kapitalą. Autorės teigia, kad žmogiškasis kapitalas – tai įgūdžiai, kompetencija ir kiti asmenybės bruožai, palengvinantys asmeninės, socialinės bei ekonominės gerovės kūrimą.

Mikulėnienė (2000) mano, jog žmogiškasis kapitalas – tai organizacijos ištekliai. Tačiau šis terminas nepakankamai paaiškina žmogaus svarbą ir vietą šiuolaikinėje organizacijoje, kurioje žmogus yra ne tik organizacijos išteklius, bet organizacijos konkurencinį pranašumą sukuriantis veiksnys. Akivaizdu, jog organizaciją pranašesne rinkoje daro ne pats žmogus, o jo sukauptos žinios ir sugebėjimai tas žinias panaudoti.

B. Martinkus (2001) laikosi P. Husz nuomonės ir žmogiškajam kapitalui priskiria išsilavinimą, profesiją, patyrimą, kurie yra gamybos pagrindas. Tai mokymusi ir praktiniu patyrimu sukauptos žinios bei meistriškumas, didinantys žmonių veiklinį produktyvumą (našumą), verslumą.

P. Jucevičienė, D. Lepaitė (2000) išsamiai apibrėžė nagrinėjamą koncepciją, kaip žmogaus kvalifikacijos raišką ar gebėjimą veikti, sąlygotą individo žinių, mokėjimų, įgūdžių, asmenybės savybių bei vertybių. Akivaizdu, jog žmogiškasis kapitalas neapsiriboja vien tik individualia žmogaus kompetencija. Ne mažiau svarbi kolektyvinės patirties svarba formuojant organizacijos intelektualinį kapitalą. Sugretinus šiuos du požiūrius galima teigti, kad žmogiškasis kapitalas gali susidėti iš tokių veiksmų: individų kompetencijų bei kolektyvinių kompetencijų.

Akivaizdu, jog žmogiškojo kapitalo koncepcija yra sudėtinga ir kompleksinė. Įgimtos savybės apima ir asmens vidinį potencialą įgyti naujus įgūdžius. Jos gaunamos be asmens pastangų ar nuo jo priklausančių aplinkybių, ir tarp atskirų asmenų jos skiriasi. Įgyjami įgūdžiai atspindi jau turimo žmogiškojo kapitalo atnaujinimą ir yra susiję su asmens pastangomis bei patiriamais kaštais. Kadangi įgūdžių, kuriuos asmuo įgauna gyvenimo laikotarpiu kiekis priklauso ir nuo įgimtų sugebėjimų, šis potencialas yra labai svarbi žmogiškojo kapitalo koncepcijos dalis.

Išanalizavus žmogiškojo kapitalo ištakų sąvokų bei raidos analizę, pastebėta, kad žmogiškasis kapitalas skirtingai interpretuojamas. Tai paaiškinama tuo, kad tai yra dar gana nauja, kaip studijų objektas, todėl mokslinėje literatūroje egzistuoja įvairiausių jo apibrėžimų, pradedant nuo elementariausių iki moksliskai išdirbtų. Kai kurių mokslininkų išskirtos žmogiškojo kapitalo sąvokos susistemintos ir pateiktos 1 pav.

Tai vertė, kurią darbas suteikia individams, investavusiems į formalų ir neformalų mokslą (M. Cornou, 1992) Išsilavinimas, mokymas ar kiti užsėmimai, kurie užtikrins pajamų augimą ateityje (M. Woodhall, 1992) Žmonių žinios ir meistriškumas, įgūdžiai (R. G. Lipsnyy, P. N. Courant) Bendras žmogiškasis kapitalas – tai meistriškumas ir žinios, didinančios darbuotojų produktyvumą priklausomai nuo darbo. Specifinis žmogiškasis kapitalas remiasi meistriškumu, sumanumu, kurį galima taikyti tik specialioje srityje (G. Johnes) Žmogaus turimų sugebėjimų, teikiančių naudą, matas. Žmogiškasis kapitalas apima įgimtus sugebėjimus bei įgytą kvalifikaciją (S. Fischer, R. Dornbuch, R. Shmalenz, 1980) Daugiakomponentė, vienijanti dimensija, padedanti atlikti kiekybinę analizę, paaiškinti ryšį tarp formalaus mokymosi praktikos ir darbo rinkos (J. Hartog, 2000) Žinios, kurios yra neišsemiamos ir tuo pačiu metu prieinamos begaliniam vartotojų skaičiui be jokių apribojimų (B. Prath, 1970)	ŽMOGIŠKASIS KAPITALAS	Individo išsilavinimas, įgūdžiai, meistriškumas bei sveikata (E. M. James, 1986) Žmogaus įgūdžiai ir žinios, atsirandančios kaip išsilavinimo ir darbo patirties pasekmė (M. Parkin, 1996) Įgytas meistriškumas, išsilavinimas ir žinios (W. C. Peterson) Žmonių išsilavinimas, profesija ir patyrimas, kuris yra gamybos pagrindas. Tai mokymusi ir praktiniu patyrimu sukauptos žinios bei meistriškumas, didinantys žmonių veiklinį produktyvumą, našumą, verslumą (B. Martinkus, 2001) Individo žinių, įgūdžių, kompetencijos ir kitų ekonomiškai reikšmingų elementų visuma bei individų žinių, savybių ir t.t. vertinimo matas (OECD, 1999) Techninių žinių bagažas bei įgūdžiai (meistriškumas), įgyti dirbant bei formalaus mokslo ar mokymosi darbe metu (P. A. Samuelson, W. D. Nordhaug) Susideda iš įgytų žinių, įgūdžių, motyvacijos ir energijos, kuriomis apdovanotos žmogiškosios būtybės ir kurios gali būti panaudojamos atitinkamu laikotarpiu (H. R. Owen)

1 pav. Žmogiškojo kapitalo sąvokos

Šaltinis : Daugėlienė, R. (2002). Neapibrėžtos žinios kaip žmogiškojo kapitalo komponentas. *Ekonomika ir vadyba*

Apžvelgus mokslinėje literatūroje naudojamus žmogiškojo kapitalo apibūdinimus, galima daryti išvadą, kad vieni autoriai siauriau, kiti plačiau apibrėžia žmogiškąjį kapitalą, tačiau reikia pastebėti, kad visi mokslininkai akcentuoja tam tikrus žmogiškojo kapitalo pagrindinius komponentus - įgyjamą išsilavinimą bei žinias ir įgūdžius, lemiančius individo produktyvumą, individo bei visuomenės gerovę ir šalies ekonominę būklę. Taip pat platesnis žmogiškojo kapitalo apibūdinimas apima kvalifikaciją, patirtį, įgūdžius (meistriškumą), mokymąsi ir praktinį patyrimą, sveikatą, kurie didina žmonių veiklos produktyvumą, užtikrinantį pajamų augimą, geresnį

pritaikymą prie kintančių sąlygų. Be to, motyvacija yra taip pat labai svarbi ir būtina, tam, kad žmogiškojo kapitalo reprodukcijos (formavimo, kaupimo, panaudojimo, papildymo, investavimo) procesas turėtų visiškai užbaigtą pavidalą (2 pav.).

2 pav. Žmogiškojo kapitalo sąvokos elementai

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis įvairių autorių apibrėžimais apie žmogiškojo kapitalo sąvoką

Apibūdinant žmogiškojo kapitalo sampratą būtina atsižvelgti į šiuos ypatumus (Stounier, 2002):

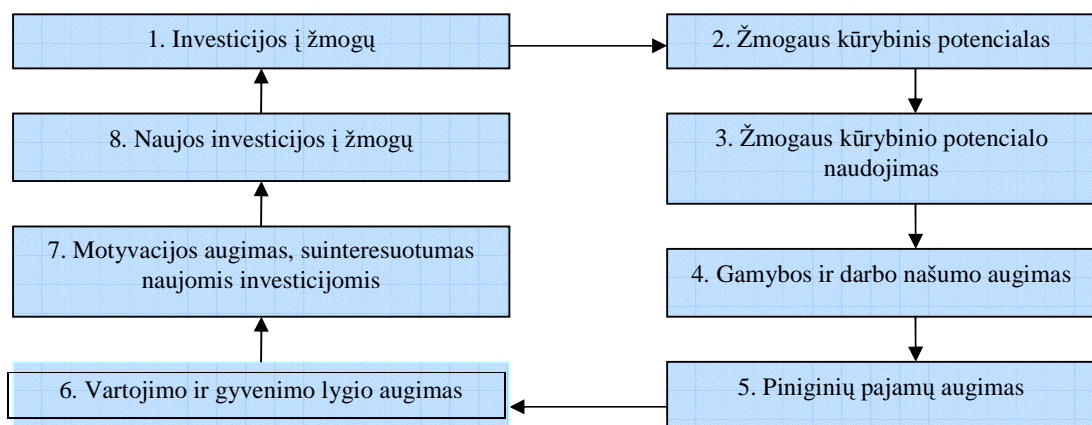
- šiuolaikinėmis rinkos sąlygomis žmogiškasis kapitalas yra svarbiausia vertybė ir pagrindinis ekonominio augimo veiksnys;
- šio kapitalo formavimas reikalauja išlaidų;
- jis gali būti kaupiamas įgūdžių ir sugebėjimų forma;
- žmogiškasis kapitalas gali fiziškai susidėvėti ir keisti ekonominę vertę;
- investicijos į jį garantuoja didesnes pajamas ateityje;
- investicijos į žmogiškąjį kapitalą sukelia socialinį ir ekonominį efektą;
- investicinis žmogiškojo kapitalo periodas yra ilgesnis nei fizinio kapitalo. Jei pastarojo periodas trunka nuo 1 – 5 metų, tai investicijos į išsilavinimą gali siekti 12 – 20 ir daugiau metų;
- žmogiškasis kapitalas skiriasi nuo fizinio kapitalo likvidumo laipsniu;
- ši kapitalo rūšis neatskiriama nuo žmogaus;
- neatsižvelgiant į formavimo šaltinius (valstybinius, privačius ir kt.), jo panaudojimas ir tiesioginių pajamų gavimas priklauso nuo paties žmogaus;
- žmogiškojo kapitalo funkcionavimas, jo panaudojimo efektyvumas priklauso nuo subjekto valios, jo individualių interesų ir prioritetų, materialinio ir moralinio suinteresuotumo, atsakingumo, pasaulėžiūros ir bendros kultūros (kartu ir ekonominės) lygio.

Aptarus įvairių autorių žmogiškojo kapitalo koncepcijų interpretacijas galima teigti, kad žmogiškojo kapitalo teorija visų pirma atspindi darbo jėgos vystimosi tendencijas mokslinės – techninės revoliucijos sąlygomis, antra - papildo ir praturtina šiuolaikinę ekonominę teoriją nauja argumentacija. Ypač išskiriama ir pabrėžiama žmogiškojo kapitalo metodologinė reikšmė. Žmogiškasis kapitalas yra kaupiamas įgūdžių ir sugebėjimų forma, o švietimas (aukštasis mokslas) atlieka pagrindinę funkciją formuojant žmogiškąjį kapitalą. Pagrindinės nagrinėjamos doktrinos išvados naudojamos analizuojant konkrečias žmogiškojo kapitalo formas, kaip pvz. - išlaidas švietimui, tame tarpe ir aukštajam mokslui.

1.2. Aukštasis mokslas, kaip pagrindinė investicijų į žmogiškąjį kapitalą forma

Ekonominėje literatūroje žmogiškojo kapitalo sąvoka nagrinėjama plačiąja ir siaurąja prasme. Siaurąja prasme, viena iš žmogiškojo kapitalo formų yra išsilavinimas. Plačiąja prasme žmogiškasis kapitalas formuojamas investicijomis (ilgalaikiu kapitalo įdėjimu) į žmogaus išsilavinimą ir darbo jėgos paruošimą gamyboje, sveikatos apsaugą, migraciją, informacijos paiešką apie kainas.

Žmogiškasis kapitalas paprastai suvokiamas kaip žinių įgūdžių, sveikatos, patirties atsargos, kurios naudojamos gamybos ar paslaugų sferoje, siekiant gauti didesnę uždarbį. Išsamesnis žmogiškojo kapitalo sampratos suvokimas grindžiamas funkcionalumo principu: tikslinis panaudojimas ir vartojimas. Funkcionalumo principas charakterizuoja reiškinių ne tik jo vidinės struktūros požiūriu, bet ir jo funkcinės paskirties ir tikslinio panaudojimo požiūriu. Todėl žmogiškasis kapitalas - tai ne tik įgūdžių, žinių, gabumų, kuriuos turi žmogus, visuma. Sukauptos įgūdžių, žinių ir gabumų atsargos yra naudojamos visuomeninės reprodukcijos sferoje ir sudaro palankias sąlygas skatinti darbo našumą, gamybos augimą bei lemia darbo užmokesčio augimą. Savo ruožtu, pajamų didėjimas stimuliuoja investicijas į išsilavinimą (aukštąjį išsilavinimą). Tokiu būdu šios investicijos sukuria naujas žinių, įgūdžių ir motyvacijos atsargas, kurios bus panaudojamos ateityje. Žmogiškojo kapitalo funkcinės formos ir stadijos pavaizduotos 3 pav.

3 pav. Žmogiškojo kapitalo funkcinės – loginės formos ir stadijos (modifikuota Diatlovo schema)

Šaltinis: Bagdanavičius, J. (2002) Žmogiškasis kapitalas

Nagrinėjant žmogiškojo kapitalo teoriją akivaizdu, kad investuojant į žmogų visų pirma įvyksta kokybiniai pokyčiai. Kokybinėms charakteristikoms gali būti priskiriami: meistriškumas, žinios ir analogiškos savybės, įtakojančios žmogaus gabumus bei didinančios darbo efektyvumą (Matiušaitytė, Šarkiūnaitė, 2003). Kiekybinėms charakteristikoms gali būti priskiriama – žmonių skaičius, dirbtų valandų skaičius ir kt. (darbuotojų lytis, amžius, išlaidos gydymui ir sveikatos palaikymui, bendras ir specialus išsilavinimas, perkvalifikavimas gamyboje, kvalifikacijos kėlimas, naujo darbo paieška, išlaikytinių skaičius, numatomo gyvenimo trukmė ir darbingas periodas, darbo apmokėjimo tarifai ir pajamos, pragyvenimo lygis ir pan.).

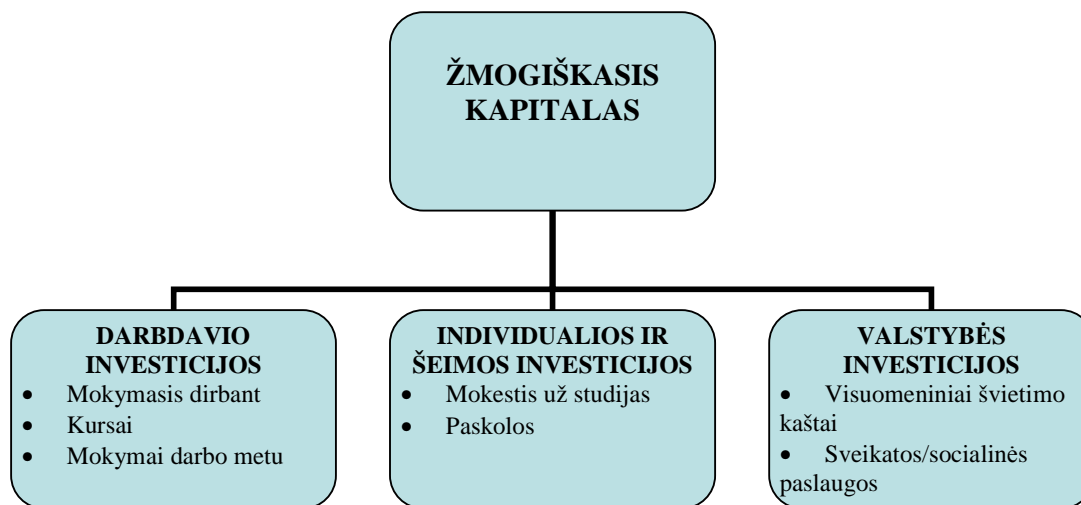
Investicijos į aukštąjį mokslą yra vienos iš svarbiausių žmogiškojo kapitalo kūrimo, bet dar ne pats jo atsiradimas. Žmogiškasis kapitalas kuriamas visuomeniniame ekonomikos sektoriuje rinkos mechanizmo pagalba. Asmeniniame sektoriuje, savęs lavinimo ir tobulinimo išlaidos vaidina šiame procese lemiamą vaidmenį. Tačiau šios išlaidos galiausiai prisijungia prie visuomeninių išlaidų, nes sukauptų žinių, gebėjimų ir kitų žmogaus savybių atsargos gali būti realizuotos ir įvertintos tik visuomenėje, aktyviai veikiant jų savininkui. Investicijos į žmogiškąjį kapitalą turi ypatumų, kurie jas skiria nuo kitų investicijų rūšių (Bagdanavičius, 2002):

- investicijų į žmogiškąjį kapitalą našumas priklauso nuo žmogaus darbingo periodo trukmės. Kuo anksčiau yra pradama investuoti į žmogų, tuo anksčiau šios investicijos pradeda duoti pelną. Tačiau reikia pabrėžti, kad kokybiškesnės ir ilgalaikės investicijos duoda didesnę efektą;
- žmogiškasis kapitalas ne tik fiziškai ir morališkai nusidėvi, bet gali būti kaupiamas;
- žmogiškajam kapitalui besikaupiant, jo pelningumas auga iki tam tikros ribos, kurią nustato aktyvios darbinės veiklos (aktyvaus darbinio amžiaus) riba, o paskui staigiai krinta;
- formuojant žmogiškąjį kapitalą, atsiranda „abipusis dauginamasis efektas“. Jo esmę sudaro tai, kad mokymosi procese pagerėja mokomųjų, bet ir mokytojų bei dėstytojų charakteristikos, o tai vėliau atsiliepia tiek pirmųjų, tiek antrųjų darbo užmokesčio didėjimui;
- žmogiškajam kapitalui priskiriamos tik tos investicijos, kurios yra visuomeniškai tikslingos ir ekonomiškai būtinos. Pavyzdžiui, išlaidos, susijusios su kriminaline veikla, nėra laikomos investavimu į žmogiškąjį kapitalą, nes yra visuomeniškai netikslingos ir kenksmingos visuomenei;
- investicijos į žmogiškąjį kapitalą yra sąlygojamos istorinių, nacionalinių, kultūrinių ypatumų ir tradicijų. Todėl išsilavinimo lygis ir vaikų pasirinkta profesija ženkliai priklauso nuo jų tėvų tradicijų ir išsilavinimo lygio;

- lyginant su investicijomis į kitas kapitalo formas, investicijos į žmogiškąjį kapitalą yra labiausiai naudingos tiek atskiro žmogaus, tiek ir visos visuomenės požiūriu.

Žmogiškasis kapitalas atspindi investicijas į tokias veiklas kaip švietimas, sveikata, mokymasis darbe ir migracija, padidinančias asmens produktyvumą darbo rinkoje (Becker, 1964; Schultz, 1961). Kuo labiau išsilavinęs žmogus, tuo aukštesnę kvalifikaciją jis įgyja, tuo lengviau prisitaiko prie šiuolaikinių gamybos reikalavimų, besikeičiančios darbo rinkos poreikių. Nemažą reikšmę turi ir gera žmogaus sveikatos būklė, nes ji užtikrina darbingumo amžių bei leidžia žmogui ilgesnį laiką dirbti produktyviau.

Tam, kad žmogiškasis kapitalas būtų formuojamas, reikalingos investicijos į jį. Į žmogiškąjį kapitalą investuoja valstybė, nevalstybiniai visuomeniniai fondai ir organizacijos, atskiros įmonės, tarptautiniai fondai ir organizacijos bei individai. Valstybė gali naudoti priverstines (būtinus formalus išsilavinimas, medicininiai – profilaktiniai renginiai) ir skatinančias priemones. Pastarųjų veiksmingumas pasireiškia tuo, kad daroma įtaka per mokesčių ir subsidijų sistemą pajamoms tų, kurie daro šias investicijas. Taip pat valstybė gali reguliuoti įgyjamo žmogiškojo kapitalo kainą. Ne mažesnis vaidmuo skiriamas ir atskiroms firmoms (įmonėms), nes būtent jos geriausiai disponuoja informacija apie perspektyviausias lėšų įdėjimo į išsilavinimą ir pasirengimą kryptis. Visos išlaidų rūšys, kurios gali būti įvertintos pinigine ar kitokia forma, o taip pat lemiančios ateityje žmogaus darbo užmokesčio (pajamų) augimą, vertinamos kaip investicijos į žmogiškąjį kapitalą (Bagdanavičius, 2002).

4 pav. Investicijų į žmogiškąjį kapitalą kaštai

Šaltinis: Schoenberg, A. (2004). Are higher education and academic research a public good or of public responsibility? Review of the economic literature

Valstybė, kuri išlaidas švietimui ir aukštajam mokslui supranta kaip investiciją ir šalies ekonominio klestėjimo bei žmonių gerovės pagrindą, yra pažangi ir pereina prie kokybiškai naujo politinio, ekonominio, kultūrinio gyvenimo lygio (Bagdanavičius, 2002). Kai žmogus (ar jo šeima)

investuoja į aukštąjį išsilavinimą, tikimasi, kad įgytos žinios ir kvalifikacija leis dirbti sudėtingesnę darbą ir gauti didesnę atlyginimą (Stancikas, 2000).

K. Makkonel'is ir S. Brius'as pateikia tokį apibrėžimą: „investicijos į žmogiškąjį kapitalą“ – tai bet koks veiksmas, kuris didina darbuotojų kvalifikaciją ir sugebėjimus, tuo pačiu jų darbo našumą. Išlaidas, susijusias su kieno nors našumo augimu, galima traktuoti kaip investicijas, nes einamosios išlaidos daromos siekiant kompensuoti didėjančių pajamų srautą ateityje“. Jie išskiria tris investicijų į žmogiškąjį kapitalą rūšis (McConel, Brue, 1990):

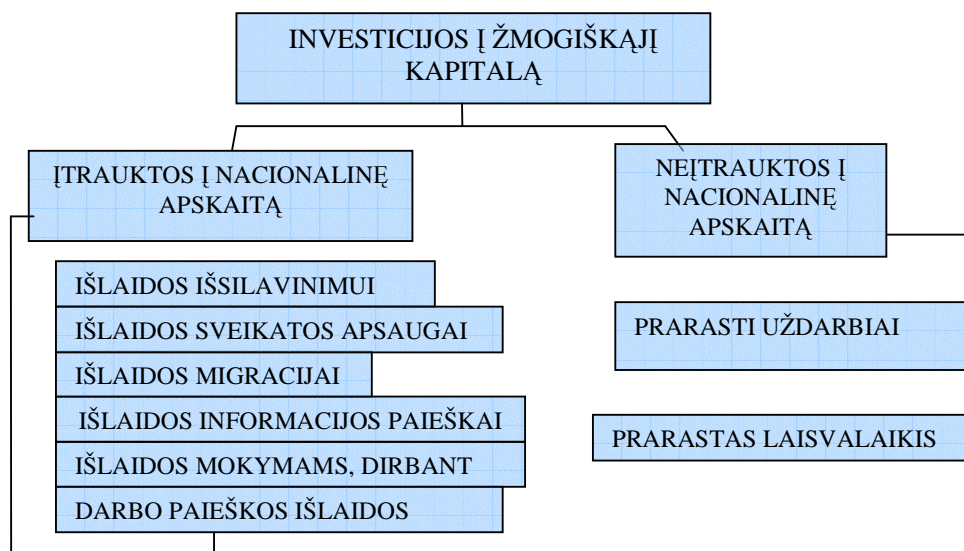
- išlaidos išsilavinimui – bendram ir specialiam, oficialiam ir neoficialiam, darbo patirties įgijimui – svarbiausia investicijų į žmogiškąjį kapitalą rūšis, kuri padeda darbo jėgai įgauti daugiau žinių ir įgūdžių ir tapti produktyvesnei;
- išlaidos sveikatai. Išlaidos, prevencinei medicininei pagalbai, geresnė mityba, geresnės namų sąlygos padidina darbuotojų ilgaamžiškumą bei produktyvumą;
- išlaidos mobilumui pakelia darbuotojus iš palyginti žemo į palyginti aukštą produktyvumo panaudojimą. Tačiau ši investavimo forma ne tokia akivaizdi.

Remiantis Z. Tamašauskiene ir V. Damašiene pagrindinės investavimo į žmogų formos yra tokios:

- formalus (oficialus) mokymasis;
- pasirengimas (mokymasis) darbe, neatsitraukus nuo gamybos;
- medicininis aptarnavimas;
- migracija;
- informacijos apie kainas ir pajamas paieškos.

T.Schulz (1998) išskiria dvi pagrindines investicijų į žmogiškąjį kapitalą rūšis: į mokymą (plačiaja prasme) ir į sveikatą. Remiantis Nordhoug (1993) investicijos į žmogiškąjį kapitalą gali būti skaidomos pagal svarbą ir išlaidų grupes: sveikatos apsauga, oficialus išsilavinimas, mokymasis gamyboje, žmonių ir šeimų migracija, keičiant įsidarbinimo vietas, ekonomiškai svarbios informacijos paieška. Nordgauh, kaip vieną iš svarbiausių išlaidų grupių, pabrėžia investicijas į oficialų išsilavinimą (pradinis, vidurinis, aukštasis). Oficialus išsilavinimas didina žmonių žinias ir gerina jų kokybę, didina žmogiškojo kapitalo apimtį ir kokybę, o investavimas į aukštąjį išsilavinimą lemia kvalifikuotos darbo jėgos formavimą. Tai daugiaplanis procesas, todėl investiciniai periodai būna ilgalaikiai, o įdėjimai į žmogiškąjį kapitalą garantuoja ilgalaikį ekonominį – socialinį efektą.

Visas investicijų į žmogiškąjį kapitalą formas galima sugrupuoti į dvi dideles grupes: investicijos įtrauktos į nacionalinę apskaitą ir investicijos neįtrauktos į nacionalinę apskaitą, kurios pateikiamos 5 paveikslėlyje.

5 pav. Investavimo į žmogiškąjį kapitalą būdai

Šaltinis: Думова, И. И., Колесникова. М.В. (2001) Инвестиции в человеческий капитал

Aptarus įvairių autorių nuomones apie investicijų į žmogiškąjį kapitalą galimas formas, galima drąsiai teigti, kad vienos iš svarbiausių yra investicijos į išsilavinimą. Todėl, toliau šiame darbe, ši investicijų rūšis bus plačiau nagrinėjama, atsiribojant nuo kitų investavimo formų.

Šiandieninės visuomenės raidos tendencijos lemia tai, kad vis aktualesnis tampa mokymasis. Pasaulis kinta taip greitai, jog laikai, kai įsigijęs specialybę galėjai tikėtis visą gyvenimą dirbti vieną darbą ar bent jau dirbuotis vienoje srityje, praėjo negrįžtamai, nes vienos darbo sritys išnyksta, vietoj jų atsiranda kitos. Daugelis žmonių bent keletą kartų per savo gyvenimą turi pakeisti specialybę. Toje raidoje lemiamas vaidmuo tenka aukštojo mokslo sistemai. Pastarąjį dešimtmetį įvyko žymi aukštojo mokslo plėtra Lietuvoje ir Vakarų Europos šalyse. Šiuo metu galime pastebėti tendenciją, kaip didėja aukštojo mokslo tempai ir poreikiai, kaip žinios tampa lemiamomis, o pasikeitimai vyksta labai sparčiai. Statistikos pateikti duomenys rodo, kad studentų skaičius Lietuvos universitetuose nuolat auga. Gaudešienė (2005), magistro darbe analizuodama, kodėl pastaruosiu metu ypatingai didėja studentų, studijuojančių aukštosiose mokyklose, skaičius padarė tokias išvadas:

- dirbantys asmenys, kurie neturi aukštojo mokslo diplomo, taip pat yra priversti įsigyti aukštojo mokslo diplomą, kad galėtų sėkmingai konkuruoti darbo rinkoje;
- norint įsidarbinti, daugeliu atveju reikalingas aukštojo mokslo diplomats. Dėl to prasidėjo masinis stojimas į aukštąsias mokyklas, ne tik į dienas, bet ir į vakarines studijas, o ypatingai į neakivaizdines studijas;
- siekiantys įsidarbinti pagal Lietuvos aukštosiose mokyklose įsigytą specialybę, studijuoti arba stažuotis užsienyje, privalo turėti Europos Sąjungoje galiojančią ir

pripažįstamą diplomą. Pagal Bolonijos deklaraciją, yra stengiamasi suvienodinti studijų kreditų sistemą ir užtikrinti vienodą kokybę, siekiant, kad Lietuvos aukštojo mokslo diplomai būtų pripažįstami Europos Sąjungos šalyse;

- stojama į prestižines specialybes, kurias pabaigus yra didesnė tikimybė gauti gerai apmokamą darbą;
- atsiradus naujų specialistų poreikiui darbo rinkoje, buvo sukurtos naujos studijų programos, dėl ko padidėjo studentų skaičius šiose naujose specialybose;
- didesnė kai kurių specialybių, ypač populiarijusių pastaruoju metu, tokių kaip ekonomika, vadyba, psichologija, aplinkos apsauga, paklausa rinkoje.

Aukštasis mokslas daugelyje gyvenimo sričių vaidina lemiamą vaidmenį, tobulina aukšto intelekto žmonių mąstymą ir proto išteklius, įgalina paskleisti naujus mokslinius atradimus ir žinias, kurie palengvina mūsų gyvenimą, užtikrina būsimų kartų švietimą europiniame kontekste. Aukštojo mokslo studijas baigęs žmogus, geriau gali susikurti vertybinį pagrindą, geriau suvokia savo poreikius ir prioritetus, tampa ekonomiškai ir intelektualiai savarankiškas bei visuomeniškai aktyvus pilietis. Tačiau aukštojo išsilavinimo įgijimas taip pat reikalauja nemažų papildomų investicijų. Šiuo metu mūsų šalyje šis mokslas yra tik iš dalies finansuojamas valstybės, todėl tik dalis gyventojų gali įgyti aukštąjį išsilavinimą. Investicija į aukštąjį mokslą duos rezultatus tik ateityje, dėl to ji siejama su rizika ir netikrumu. Be to aukštasis išsilavinimas nėra visiems prieinamas ir dėl šių priežasčių: šeimos turinės padėties, riboto vietų skaičiaus priimant studentus, keliamų konkrečių reikalavimų. Daugelis mokslininkų pastebi, kad ekonominiai skirtumai šiuolaikinėse visuomenėse yra vieni ryškiausių nelygių švietimo galimybių veiksnių.

Labai svarbu tikslingai nukreipti lėšas, atsižvelgiant visų pirmiausia į gaunamą naudą. Visuomeninės ir privačios mokymosi išlaidos turi būti skirtos įgyti žmogiškajam kapitalui, kuris ateityje teiks paslaugas. Šios paslaugos pavirs būsimu uždarbiu, sugebėjimu savarankiškai uždirbti, tvarkyti namų ūkį ir t.t.

Švietimo sistemos dalyviai studentai, jų šeimos, valstybė veikia kaip racionalūs investuotojai, kurie savo ribotus išteklius skiria išsilavinimui, tikėdamiesi ateityje naudos. Ateina laikas suvokti, kad nėra prasmingesnės ir pelningesnės investicijos už investiciją į aukštąjį mokslą, kuri gražina dešimteriopą intelekto kapitalo grąžą. Tuo paprasta įsitikinti žvelgiant į kitų šalių patirtį: kur aukštesnis gyventojų išsilavinimo lygis, ten aukštesni ir mokslo, ir ekonomikos, ir socialinio gyvenimo bei pilietiškumo rodikliai. Nagrinėjant žmogiškojo kapitalo teoriją matyti, kad investicijos į išsilavinimą suteikia individui daugiau gebėjimų ir galimybių efektyviai savirealizacijai bei turi labai didelę reikšmę žiūrint į žmogų kaip į vieną iš pagrindinių veiksnių šalies ekonominio potencialo vystimesi.

1.3. Privatūs ir visuomeniniai aukštojo mokslo kaštai ir nauda

Bagdanavičiaus (Bagdanavičius, 2002) teigimu, abejonių nekelia tai, kad išsilavinimas pirmiausia yra investicija, reikalaujanti nemažų piniginių įdėjimų. Mokymasis – žinių ir gebėjimų įgijimas – vertintinas bent keturiais požiūriais:

- besimokančiojo požiūriu – priešingu švietimo įstaigos požiūriui;
- ekonominės ir darbo rinkos požiūriu – neatsiejant nuo socialinių ir kultūrinių veiksnių;
- švietimo politikos požiūriu - tinkamo švietimo įstaigų valdymo skatinimą, žmogiškųjų išteklių plėtros finansavimą, mokymosi būdų ir galimybių kūrimą, teisingumo ir mokymosi prieinamumo užtikrinimą;
- platesniu žinių ekonomikos požiūriu – švietimo ir žmogiškųjų išteklių plėtrą siejant su inovacijų sistemomis ir informacine visuomene.

Investicijų į žmogiškąjį kapitalą dydžio nustatymui naudojami piniginiai ir nepiniginiai matai. Piniginiai matai apima privačias išlaidas švietimo prekėms ir paslaugoms, visuomenines išlaidas švietimui (BVP dalis, skirta švietimui/mokymui; lėšos, skirtos vienam studentui), privačias išlaidas žmogiškojo kapitalo vystimui. Nepiniginiai matai susiję su laiku, praleistu mokymuose, dalyvavimu su darbu susijusiuose mokymuose ir pan. (Schoenberg, 2004).

Švietimo išlaidos susideda iš privačių ir visuomeninių išlaidų (Bagdonavičius, 2002). Schultz (1998) švietimo išlaidas apibrėžia detaliau ir įvardija, kaip tiesioginius ir netiesioginius individo ir visuomenės kaštus. Šias išlaidas patiria tiek visuomenė, tiek individai, investuojant ir į aukštąjį mokslą.

Tiesioginiams individo kaštams priklauso visų pirmiausia studijų mokesčiai. T. Schultz (1998) šiems kaštams priskiria išlaidas knygoms, įvairiai paskaitų medžiagai bei kitoms priemonėms, reikalingoms mokymosi procese bei papildomas aprangos ir transporto išlaidas. Tas pačias išlaidų rūšis įvardija ir A. Šileika, Z. Tamašauskienė savo straipsniuose, nagrinėdami investicijų į žmogiškąjį kapitalą aspektus. Jei individui nereikia mokėti už mokslą, tai jo, ar jo šeimos tiesioginės išlaidos yra nedidelės, o jei mokama stipendija, dar sumažėja tiesioginės išlaidos (Stancikas, 2000).

Netiesioginius mokymosi kaštus, pasak Z. Tamašauskienės (Tamašauskienė, 2002), sudaro prarastos pajamos, kurias sąlygoja mokymosi švietimo įstaigoje (universitete, kolegijoje ar pan.) laikotarpis. Šiuo laikotarpiu yra prarandamos pajamos, kurias studentas galėtų gauti, jeigu dirbtų nekvalifikuotą darbą. Be to pajamų praradimas pasireiškia ir tuo, kad dažniausiai gavęs tam tikro lygio išsilavinimo diplomą, absolventas iš pradžių dirbdamas gauna mažesnę atlyginimą už tuos

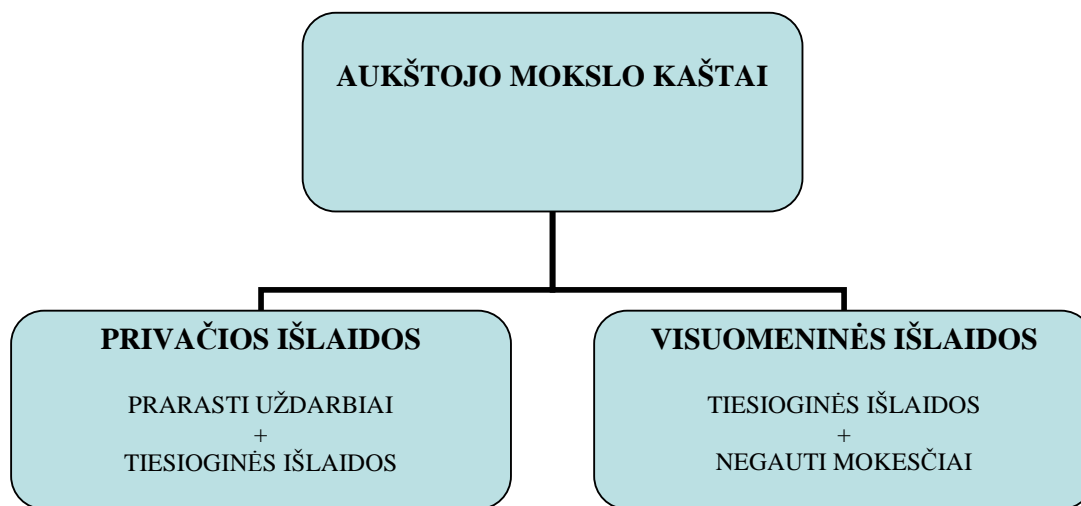

žmones, kurie neturi diplomo, bet turi kelerių metų darbo patirtį. Netiesioginių kaštų dydis priklauso ir nuo žmogaus amžiaus: kuo vyresnis žmogus, tuo kaštai yra didesni.

Visuomenės tiesioginius kaštus švietimui (aukštajam mokslui) sudaro valstybės biudžeto išlaidos šiai veiklai užtikrinti: dėstytojų atlyginimams, apšildymui, elektros energijai, inventoriui įsigyti ir t.t. Taip pat tiesioginėms išlaidoms priklauso ir valstybės skiriamos lengvatos besimokantiems, švietimo institucijų, kaip pelno nesiekiančių organizacijų, lengvatinis apmokestinimas ir įvairūs skolų nurašymai.

Netiesioginius visuomeninius kaštus nustatyti yra sunkiau, nes jie siejami su prarastu potencialiu visuomeniniu produktu, kai besimokantysis nedalyvauja gamybos procese ir dėl mokesčių nemokėjimo prarandamos pajamos į valstybės biudžetą.

Apibendrinant aukštojo mokslo išlaidų galutinę struktūrą, ją sudarytų tokie pagrindiniai elementai:

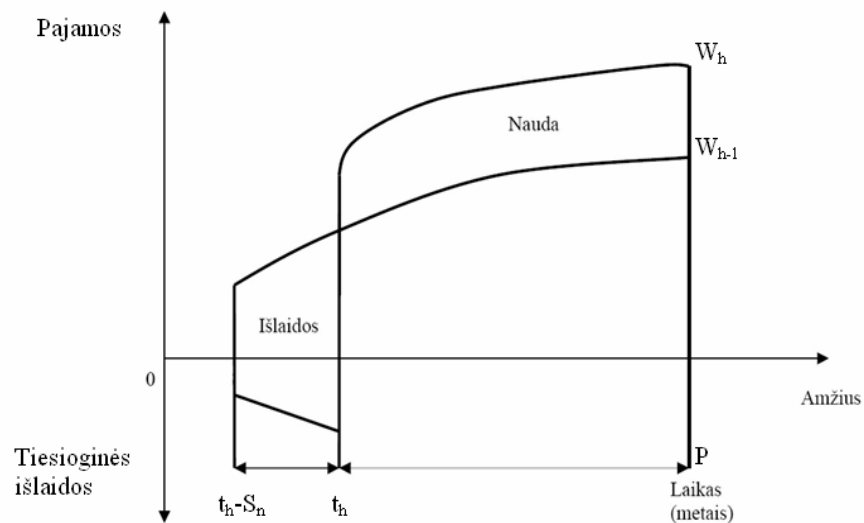
6 pav. Aukštojo mokslo kaštai

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Bagdanavičiaus, J. (2002). Žmogiškasis kapitalas. Schultz, T. W. (1998). Investavimas į žmones

Mokslinėje literatūroje žmogiškojo kapitalo sukuriama nauda plačiai nagrinėjama aptariant investavimo į žmogiškąjį kapitalą problemas. Skiriamos asmeninė ir visuomeninė gaunama aukštojo mokslo nauda.

Asmeninė (individuali) aukštojo mokslo nauda pirmiausia yra naudinga pačiam besimokančiajam, jo tėvams, šeimai. Žmogus įgijęs aukštesnį išsilavinimą, visų pirma geriau prisitaiko prie rinkos pokyčių. Antra, jis turi didesnes galimybes įsidarbinti pagal profesiją, kas sąlygoja didesnę gaunamą atlyginimą. Kvalifikuotos ir nekvalifikuotos darbo jėgos padėtis ir galimybė darbo rinkoje yra skirtingos: visais atvejais yra pranašesni žmonės su aukštesniu išsilavinimu, o kvalifikuotų darbuotojų skaičiaus didėjimas lemia ekonomikos augimą (Seniūnaitė, 2002). Individų, turinčių aukštesnį išsilavinimo lygį, galimybės darbo rinkoje tapti bedarbiais yra mažesnės.

Investicijų į aukštąjį mokslą asmeninė nauda taip pat pasireiškia ir didesniu darbo užmokesčiu. Aukštesnis išsilavinimas atitinkamai duoda didesnę naudą, didina darbuotojų produktyvumą, nuo kurio priklauso ir individų pajamų dydis. Pasak L. Seniūnaitės (Seniūnaitė, 2002), išsilavinimo lygis užsienio praktikoje net 66 – 80 % įtakoja individo pajamų dydį. Tačiau reikia pabrėžti, kad darbuotojo produktyvumas priklauso ne tik nuo metų, praleistų universitetuose, skaičiaus, bet ir nuo individo sugebėjimų turimas žinias panaudoti praktikoje, o taip pat ir nuo darbo patirties. Be to, išsilavinęs asmuo gauna atitinkamai ne tik geresnį darbą, kuris užtikrina aukštas pajamas, bet ir moralinę motyvaciją, pasitenkinimą darbu. Minėtos individo investavimo išlaidos į išsimokslinimą, kurios sugrįžta per padidėjusius atlyginimus, pavaizduotos stilizuotose, žmonių baigusiu universitetą ir žmonių, turinčių vidurinį išsilavinimą, amžiaus ir uždarbių kreivėse (7 pav.). Pateiktame kaštų ir naudos modelyje daroma prielaida, kad mokymasis trunka (S_h) metų ir (t_h) yra amžius, kurį pasiekus individas pradeda savo veiklą darbo rinkoje. Mokymosi laikotarpiu susidaro tiesioginiai kaštai (C_h), kurie apima visas mokymosi išlaidas. Taip pat turime atsižvelgti ir į netiesioginius kaštus t.y. prarastus atlyginimus (W_{h-1}). Jie atspindi to paties amžiaus žmonių, kurių išsilavinimas yra žemesnis, atlyginimus. Faktiniai atlyginimų tarp skirtingos kvalifikacijos lygio ($W_h - W_{h-1}$) žmonių skirtumai laikomi pranašumu arba pajamomis dėl išsilavinimo, kurios skaičiuojamos nuo profesinės veiklos pradžios (t_h) iki išėjimo į pensiją (P). Akivaizdu, kad suminiai viso gyvenimo uždarbiai individų su aukštesniu išsilavinimu turi būti aukštesni už individų, turinčių žemesnį išsilavinimą (Z. Tamašauskienė, A. Šileika, 2003).

7 pav. Žmonių, baigusiu universitetą ir žmonių, turinčių vidurinį išsilavinimą, stilizuotos amžiaus ir uždarbių kreivės

Šaltinis: Johnes, G., Johnes, J. (2004). International handbook on the economics of education. Cheltenham, UK.

D. Minceris savo knygoje „Išsilavinimas, patirtis ir darbo užmokestis“ įrodė, kad išsilavinimas ir darbo užmokestis bėgant laikui koreliuoja skirtingai. Galima išskirti keletą dėsnų (Bagdanavičius, 2002):

- atlyginimai gana artimai koreliuoja su išsilavinimu, kiekvienoje amžiaus grupėje labiau išsilavinę uždirba daugiau nei mažiau išsilavinę, ir toks santykis niekur nepažeidžiamas;
- atlyginimai kyla didėjant amžiui, pasiekia aukščiausią lygį ir toliau nežymiai mažėja arba išlieka nepakitę, kol darbuotojas išeina į pensiją;
- atlyginimai labiau kyla išsilavinusiems darbuotojams, lyginant su mažesni išsilavinimą turinčiais darbuotojais;
- kuo aukštesnis išsilavinimas, tuo vėlesniame amžiuje pasiekiamas maksimalus atlyginimas.

T. Schultz (1998) mano, kad absoliutūs nekvalifikuotų darbininkų ir išsimokslinusių darbuotojų uždarbių skirtumai rodo investavimo į žmogiškąjį kapitalą grąžą. Jo ilgalaikių tyrimų išvada – investuoti į žmones yra pelninga ir apsimoka.

Visuomeninė švietimo (aukštojo mokslo) nauda, tai nauda, kurią gauna kiti žmonės ar visuomenė visumoje. Išorinei naudai priskiriamas socialinės naudos augimas: nusikalstamumo mažėjimas, žmonių su aukštesniu išprusimu socialinio aktyvumo augimas, geresnis vaikų auklėjimas šeimoje ir ikimokyklinėse įstaigose ir kt. Tačiau visi šie išoriniai efektai negali būti išreikšti kiekybiškai. Todėl ekonominis švietimo efektyvumas yra išreiškiamas vertine išraiška, t.y. darbo užmokesčio dydis priklauso nuo bendrojo ar specialaus pasirengimo, nuolatinio kvalifikacijos kėlimo. Pagal formą, švietimo ekonominis efektyvumas labai panašus į pelno normą. Investicijos į individo išsilavinimą sudaro jo žmogiškąjį kapitalą ir po kurio laiko duoda pajamas savo šeiminiui (Bagdanavičius, 2002).

Autorius W. W. Mcaron (Johnes, Johnes, 2004) pabrėžia, kad išoriniai poveikiai gali būti traktuojami kaip socialinė arba visuomeninė nauda. Akcentuojamas investicijų į švietimą (aukštąjį mokslą) ilgalaikis efektas bei švietimo (aukštojo mokslo) daroma teigiama įtaka. Tai pasireiškia bendrojo vidaus produkto, tenkančio vienam gyventojui augimu, bendru visuomenės sveikatos lygiu (gyventojų ilgaamžiškumas, mažesnis mirtingumas), skurdo ir socialinės atskirties mažinimu, nusikalstamumo lygio sumažėjimu.

Kitas teigiamo poveikio visuomenei aspektas yra tas, kad labiau išsilavinę individai, gaudami didesnius atlyginimus kartu sumoka ir didesnę dalį mokesčių į valstybės biudžetą (Wobmann, Schutz, 2006).

Žmogiškojo kapitalo sukuriama išorinį poveikį ekonomiškai įvertinti yra gana sudėtinga. A. Šileikos ir Z. Tamašauskienės teigimu (2003) sudėtinga įvertinti teigiamus išorinius išsilavinimo

poveikius ekonomikos augimui, nes atlyginimų skirtumai gali ir visiškai neatspindėti visuomenės išsilavinimo naudos. Skaičiavimuose yra atsiribojama nuo išorinių poveikių ir daroma prielaida, kad atlyginimo padidėjimas ir su juo susijęs darbo našumo padidėjimas, sąlygojamas išsilavinimo. Kita priežastis, lemianti įvertinimą, yra tai, kad investicijų grąža į žmogiškąjį kapitalą pamatoma tik po ilgo laikotarpio bei dažnai išorinis poveikis pasireiškia dažniausiai, atrodytų, per nelogiškai susietus rodiklius.

Švietimo (aukštojo mokslo) sukuriama nauda gali būti tiek socialinė, tiek ir ekonominė. Pasak I. Mačerinskienės, išsilavinimo teikiama nauda yra susijusi su:

- individo gaunama ekonomine nauda, kai išsilavinimas sąlygoja didesnes gyvenimo pajamas, individo prisitaikymą, galimybes pasirinkti;
- individo socialine nauda. Ji pasireiškia kaip noro mokytis pasitenkinimo, bendravimo, diskusijų galimybė mokantis, dvasinių poreikių patenkinimas. Individo socialinė nauda darbinėje veikloje yra ta, kad dažniausiai dirbama pagal profesiją, nes aukštųjų mokyklų absolventai turi aukštus savęs vertinimo kriterijus.

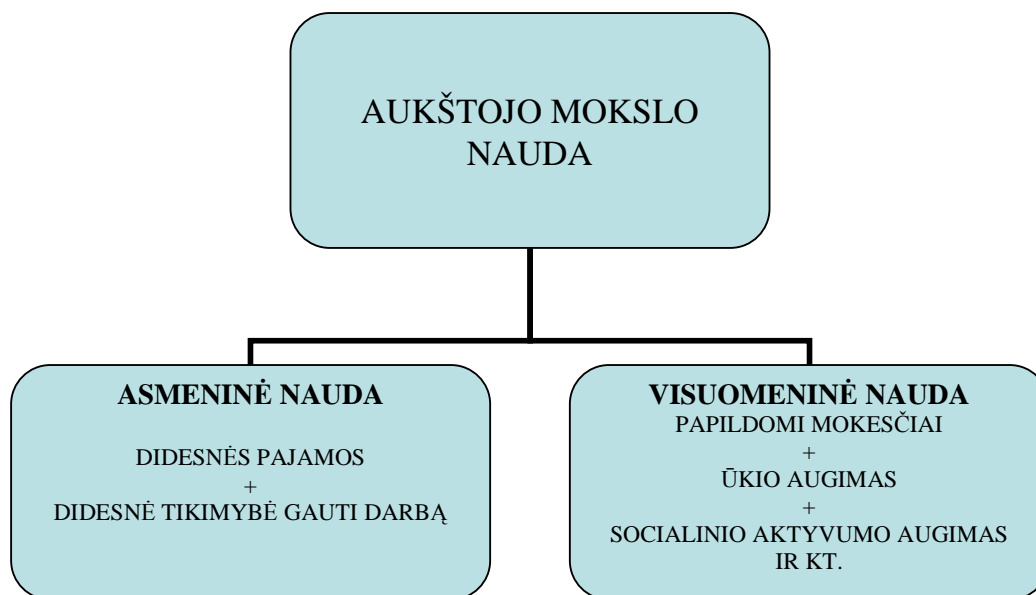
Visuomeninė ekonominė nauda susijusi su:

- ūkio augimu. Investavimo į žmoniškąjį kapitalą rezultatas yra visuminio ūkio augimas, tai yra investavimas į švietimą (aukštąjį mokslą) sąlygoja ekonomikos augimą. Skirtingi išsilavinimo lygiai skirtingai įtakoja ūkio augimą. Išsilavinimo įtaka ūkio augimui kasmet tampa vis reikšmingesnė;
- mokestinėmis pajamomis. Individai, baigę aukštąjį mokslą gauna didesnes pajamas, o tai sąlygoja didesnę mokestinių pajamų apimtį valstybes biudžete;
- papildomos pajamos. Visuomenė per aukštojo išsilavinimo kaštus išvengia didesnio neužimtų visuomenės narių skaičiaus. Mažėjant bedarbių skaičiui, sutaupytos lėšos gal būti panaudotos kitiems tikslams.

Visuomenės socialinė nauda susijusi su:

- kartų efektu. Vaikų formalaus išsilavinimo trukmė yra ilgesnė, jei jų tėvų išsilavinimas yra aukštesnis. Visuomenės nauda yra ta, kad vidutinis gyventojų išsimokslinimas nuolat didėja;
- demokratinių santykių vystimusi. Išsilavinę visuomenės nariai geriau orientuojasi politiniuose ir ekonominiuose procesuose bei jų priimami sprendimai yra racionalesni. Išsilavinimas sąlygoja piliečių teisių ir pareigų supratimą.

Apibendrinant aukštojo mokslo sukuriamą naudą, ją sudarytų tokie pagrindiniai elementai, kurie pavaizduoti 8 paveiksle:

8 pav. Aukštojo mokslo išlaidų struktūros elementai

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Bagdavičiaus, J. (2002) Žmogiškasis kapitalas

Apibendrinant, galima teigti, kad papildomos pajamos įtakotos aukštojo išsilavinimo, daugeliui žmonių yra stimulas, verčiantis investuoti į išsilavinimą. Investicijų į išsilavinimą nauda pasireiškia tiek individualiu, tiek visuomeniniu lygmeniu ir priklauso nuo to, kiek veiksmingas bus investicijų praktinio realizavimo mechanizmas. Žmogiškojo kapitalo sukuriama išorinio poveikio įvertinimas ekonomiškai yra komplikuoatas, nes ekonominiai ir socialiniai rodikliai veikiami netiesiogiai bei daugelis efektų pasireiškia tik gana po ilgo laikotarpio ir sunku nustatyti, kuris būtent rodiklio augimas buvo įtakotas šių investicijų.

1.4. Aukštojo mokslo kaštų pasidalijimas tarp naudos gavėjų

Debatai dėl aukštojo mokslo naudos visuomeniniam ir privačiam sektoriams parodė, ne tik tai, kad investicija į aukštąjį mokslą yra naudinga tiek privatiems asmenims (užtikrinanti jiems didesnes pajamas ir aukštesnį statusą), tiek visuomenei (užtikrinanti didesnę užimtumą, mažesnes socialines išlaidas ir kt.) bei ir tai, kad nemokamas aukštasis mokslas pats savaime neužtikrina aukštojo mokslo prieinamumo. Tai verčia naujai pažvelgti į mokesčio už mokslą klausimą. Šis klausimas paskutiniaisiais metais gana dažnai aptarinėjamas ne tik užsienio autorių straipsniuose. Aukštojo mokslo finansavimo aspektus savo straipsniuose nagrinėja ir keletas mūsų autorių, tai A. Šileika, Z. Tamašauskienė, D. Rudytė, B. Galinienė ir A. Miškinis.

Kaip pažymi Z. Tamašauskienė (2004), švietimo kaštų pasidalijimas tarp suinteresuotųjų aukštojo mokslo rezultatais naudojamas daugelyje išsivysčiusių EBPO bei VE šalių, kuriose laikoma, kad skirtingų finansavimo šaltinių naudojimas labiausiai pateisinamas pradinėje ir galutinėje formaliojo švietimo stadijose – priešmokyklinio švietimo ir aukštojo mokslo sistemoje. EBPO šalių vyriausybės savo švietimo politiką vis labiau orientuoja į naujus finansavimo

mechanizmus, leidžiančius skirtingiems proceso dalyviams teisingiau pasidalinti švietimo kaštus ir švietimo teikiamą naudą.

Aukštojo mokslo finansavimo klausimas tapo ypač aktualus dabartiniu metu, kai absolventas, įgijęs aukštojo mokslo diplomą, gali išvykti dirbti į užsienį. Poutvaara (2004) teigia, kad darbo jėgos mobilumas sumažina valstybės suinteresuotumą finansuoti tarptautiniu mastu pritaikomą išsilavinimą. Vyriausybė netenka paruoštų specialistų, kurie nusprendžia išvažiuoti ir dirbti kituose šalyse. Todėl jis siūlo studijas finansuoti iš absolventų mokesčių arba paskolų, kurių grąžinimas būtų susietas su būsimo absolvento pajamomis. Tos pačios nuomonės laikosi ir Z. Tamašauskienė ir A. Šileika. Autorių nuomone, siekiant padidinti ir užtikrinti papildomą Lietuvos valstybinio aukštojo mokslo finansavimą būtina peržiūrėti įmokas už mokslą, kartu didinant finansinę paramą besimokantiems paskolomis.

Tuo tarpu, Garsia – Penalosa, Walde (2000), palyginę alternatyvių aukštojo mokslo finansavimo būdų efektyvumo ir teisingumo pasekmes, padarė išvadą, kad esant netikrumui absolvento mokestis už studijas yra geresnis sprendimas nei paskolos studentams, kurių grąžinimas būtų susijęs su būsimo uždarbiu.

Pasaulinio banko surengtoje konferencijoje apie aukštojo mokslo finansavimą Eicher'is pateikė keletą argumentų, kodėl individai turėtų prisidėti prie investicijų į aukštąjį mokslą (World Bank, 1998). Pasak autoriaus, žmonės nusprendžia studijuoti universitete todėl, kad baigę studijas tikisi daugiau uždirbti, taigi kodėl jie negalėtų padengti dalį studijų finansavimo kaštų, jei po šių studijų jie gaus didesnę užmokestį. Kitas Eicher'io argumentas yra tas, kad nemokamas produktas yra mažiau vertinamas, taigi jei studentas padengtų bent dalį aukštojo mokslo kaštų, tai jis rimčiau žiūrėtų į studijas ir stengtųsi greičiau jas užbaigti. Trečiasis jo argumentas – tai susirūpinimas studijų procesu. Pasak autoriaus, jei studentai moka už savo išsilavinimą, jie yra labiau susidomėję studijų procesu ir užtikrina, kad tai patenkins jų poreikius. Tačiau mokslininkas mano, kad valstybinis aukštojo mokslo finansavimas turi ir privalumų. Pirma, esant nepakankamai informacijai, studentas renkasi studijų programą iki galo nežinodamas būsimo darbo reikalavimų. Antra, naudą iš aukštojo mokslo gauna ir visuomenė, ir absolventas. Remiantis šiais argumentais, Eicher'is tvirtina, kad optimali būtų mišri finansavimo sistema. Be to, jo nuomone ES palaipsniui išaugs privataus finansavimo dalis.

Ekonomikos literatūroje apžvelgus aukštojo mokslo politikos padėtį, kyla klausimas: kokiais būdais ir kokiais mastais valstybė turi įsikišti į šią sritį. Yra plačiai žinoma, kad vyriausybė turi mokėti už viešąsias gėrybes, kurios negali būti perkamos arba parduodamos rinkoje, nes jos duoda visuomeninę naudą. Ar švietimas yra viešoji prekė? Riker ir Ordeshook (Schoeneberg, A., 2004) pateikia grynųjų ir negrynųjų viešųjų gėrybių tipologiją. Grynosios viešosios gėrybės yra

pavaizduotos 1 lentelės apatiniame dešiniajame kampe. Visos kitos viešosios gėrybės yra negrynos, nes naudojime vyrauja privatūs ir viešieji elementai, pvz. švietimo atvejais.

1 lentelė

Viešųjų gėrybių tipologija

Vartotojai gali pakeisti vartojimo kiekį			Vartotojai negali pakeisti vartojimo kiekį	
	Nauda padidinus vartojimą	Nauda sumažinus vartojimą	Nauda padidinus vartojimą	Nauda sumažinus vartojimą
Vartotojas gali būti atskirtas nuo vartojimo	Rekreacinės zonos Keliai Kabelinė televizija	Užteršti paplūdimiai	Pilietinės teisės Ugniagesių/gaisrininkų departamentas	Užkrečiamos ligos Kariniai projektai
Vartotojas negali būti atskirtas nuo vartojimo	Švyturiai Mokslas, žinios	Oro uostų triukšmas	Viešoji tvarka Nacionalinė gynyba Taršos reguliavimas	Oro užteršimas Potvyniai

Šaltinis: Schoenenberger, A. M. (2004). Are higher education and academic research a public good or of public responsibility? Review of the economic literature

Pagal standartinę ekonominę teoriją tobula rinka egzistuoja tik esant konkurencingam vartojimui ir konkurencingai gamybai, kai ekonominiai agentai yra tobulai informuoti, neatsiranda išorinių efektų, susijusių su jas pagimdžiusiomis rinkomis. Aukštojo mokslo paslaugų rinka negali būti tobula, pavyzdžiui, jau vien dėl jos dalyvių nevienodo informuotumo – studentas iš anksto negali žinoti, kokios kokybės aukštąjį mokslą jis įgis. (Daujotis, 2007). Viešoji gėrybė sunkiai dera su rinkos sąlygomis. Vienas iš viešosios gėrybės požymių - ji nėra nauda vien tik ją teikiančiam (gaminančiam) ir tiesioginiam vartotojui. Aukštasis mokslas jos tiesioginiam vartotojui teikia tokią naudą kaip didesnė alga, bet aukštasis mokslas skatina, pavyzdžiui fundamentinius tyrimus, kurie sukuria žinojimą, kuriuo be konkurencijos ir be diskriminacijos gali pasinaudoti ir naudojami kiti visuomenės nariai. Reikia pastebėti, kad vidurinis švietimas yra grynesnė viešoji gėrybė nei aukštasis mokslas, nes, pavyzdžiui, kad demokratija veiktų, gyventojai turi būti bent minimaliai raštingi. Dėl šios priežasties demokratinės visuomenės siekia, kad vidurinis švietimas būtų visuotinis ir skiria tam lėšas.

Atsižvelgiant į tai, kad išsilavinimo įgijimas suteikia ne tik visuomeninę, bet ir privačią naudą, neišvengiamai kyla klausimas, koks turėtų būti išsilavinimo kaštų pasidalijimas tarp naudos gavėjų? Norint pilnai atsakyti į klausimą, kokios turi būti valstybinio finansavimo apimtys arba koks turi būti valstybinio ir privataus finansavimo santykis, būtina įvardyti privataus ir valstybinio finansavimo privalumus. Finansavimo esminių alternatyvų palyginimas pateikiamas 2 lentelėje.

Privataus ir valstybinio studijų finansavimo palyginimas

Privataus studijų finansavimo privalumai	Valstybinio finansavimo privalumai
1) nėra netikslingų išlaidų švietimui, nes nesukuriama dirbtinė paklausa (arba dirbtinė pigi pasiūla); 2) studijų procesas yra realiai depolitizuotas, vyrauja orientacija į realius rinkos poreikius, nes aukštosios mokyklos orientuojasi į mokėtoją, kuris šiuo atveju yra privatus asmuo; 3) yra daugiau motyvacijos diegti naujoves ir tobulinti studijų procesą kokybės ir efektyvumo linkme, nes nesėkmingos inovacijos iššaukia tiesioginę teigiamą rinkos reakciją; 4) nėra nereikalingo persikirstymo – už studijas sumoka tas, kuris gaus studijų naudą; 5) yra didesnė studentų motyvacija gerai studijuoti.	1) padidina studijų prieinamumą asmenims iš socialinių sluoksnių; 2) padidina aukštojo mokslo institucijų veiklos stabilumą.

Šaltinis: Šimašius, R., (2003). Pranešimas konferencijoje „Lietuvos aukštasis mokslas: diagnozės ir prognozės

Privatus studijų finansavimas konkurencinėje aplinkoje visų pirma pasižymi efektyvumu. Studijos bus tiesiog ne finansuojamos, jei šis finansavimas nebus efektyvus. Privatus studijų finansavimas neabejotinai skatina orientaciją į žmogų. Valstybinis finansavimas verčia aukštąsias mokyklas orientotis į sprendimą priimančias vykdomosios valdžios institucijas. Privatus studijų finansavimas sukuria paskatas realiai įvertinti darbo rinkos poreikius, nes asmuo, mokantis už mokslą ir taip investuojantis į save, tikisi šių investicijų grąžos, kuri galima tik tuo atveju, jei investicija tikslinga. Tokia orientacija į rinką gali apsunkinti įvairių rinkoje nepaklausių arba brangių studijų perspektyvas. Jei darbo rinkos poreikiai yra tokie, kuomet negalima tikėtis žinių ir įgūdžių panaudojimo, gal iš karto verta studijuoti tai, kas bus aktualu. Įvairių studijų atitinkamą naudingumą patvirtins būsimi vartotojai rinkoje, todėl privatus finansavimas paliestų tik tas studijas, kurios vartotojų, o ne vykdomosios valdžios vertinimu, yra nereikalingos ir neefektyvios. Privatus finansavimas geriau nei valstybinis sukuria paskatas siekti tobulumo (kokybės) dėl konkurencijos mechanizmo, asmeninio suinteresuotumo. Esant orientacijai į studentą, egzistuoja ir orientacija į kokybės kriterijus, tuo tarpu orientacija į valdžią verčia supaprastinti kokybės klausimą ir paversti jį standartų atitikimo klausimu (Šimašius, 2003). Tai, kad už paslaugą sumoka jos gavėjas, taip pat laikytina privataus finansavimo privalumu. Čia reikėtų išskirti ir vieną aspektą, kad vyrauja nuomonė, kad tai galima laikyti ir vienu iš trūkumų, mažinančių studijų prieinamumą. Iš dalies tai yra vertybinis klausimas, tačiau norint išsiaiškinti racionalius vertybių nuostatų pagrindus būtina atsižvelgti į tai, kas yra tikrasis studijų naudos gavėjas. Iki pat XX amžiaus vidurio vyravo paradigma, kad dėl studijų, išsilavinimo laimi visa visuomenė, o pats žmogus gauna tik santykinai nedidelę dalį naudos, kurią gauna visuomenė. Tačiau kuo toliau, tuo labiau teigiama, jog tikrasis ir pagrindinis naudos gavėjas yra pats žmogus, tuo tarpu visuomenės naudą labai sunku išmatuoti ir įvertinti.

Valstybinio finansavimo pagrindiniu privalumu paprastai išskiriama tai, jog šis finansavimas užtikrina studijų prieinamumą ir lygybę siekiant aukštojo išsilavinimo. Tačiau problemos, susijusios su šiuo privalumu, taip pat yra akivaizdžios. Tyrimai rodo, kad viešas finansavimas yra dažniau palankus tiems, kurie yra iš turtingesnių šeimų. Visų pirma ar galima pavadinti lygybe tokią sistemą, kai menčiau išsilavinusieji (taigi, paprastai ir mažiau uždirbantieji) apmoka studijas tu, kurie ateityje dažniausiai gaus didesnę atlygį. Z. Tamašauskienė ir D. Rudytė (2007) pabrėžia, kad didelis subsidijavimas nereiškia lygių galimybių ir nulemia nepageidaujamą pajamų perskirstymą iš vargšų. Naudojamas dar vienas valstybinio finansavimo privalumo argumentas, kad tai užtikrina papildomus ir stabilus išteklius aukštajam mokslui, taip pat verčia abejoti. Skiriant papildomas lėšas studijoms finansuoti, neišvengiamai tenka susidurti su klausimu, iš ko tas lėšas atimti.

Lietuva, kaip ir daugelis kitų Europos šalių, susiduria su milžinišku studijų poreikio augimu, savotišku studentų antplūdžiu. Nors aukštajam mokslui Lietuva skiria maždaug tokią pat BVP dalį kaip ir ES (1,15 %) bei EBPO šalys (1,2 %), tačiau lėšos skiriamos vienam studentui yra gerokai mažesnės, negu kitose šalyse. Šis faktorius yra vienas iš pagrindinių, lemiančių studijų kokybę. Tai yra globalus reiškinys ir nepanašu, kad aukštojo mokslo paklausa mūsų šalyje artimiausioje ateityje sumažėtų. Todėl nerealu, kad Lietuvoje būtų įmanoma labai pagerinti studijų finansavimą, tiesiog sumažinant studijuojančių skaičių. Tačiau sprendimų pasirinkimas nėra gausus. Finansuoti gali arba valstybė, arba studentai. Akivaizdus ir tas faktas, kad nebeįmanoma pilnai finansuoti kiekvieno studento studijų, būtinas privatus finansavimas, panaudojant privačias lėšas, t.y. didinant studijų įmokas. Taigi, jeigu suprantama, kad studijos nėra viešoji gėrybė, nereikia stebėtis, kad augant vartotojų, šiuo atveju studentų skaičiui, būtina daugiau ir išteklių. Rinka, kaip laisvų mainų sistema, sudaro sąlygas viską sustatyti į vietas: jei individas tikisi geresnio uždarbio dėl to, kad turės atitinkamą išsilavinimą, jis turi skirti savo išteklius šiam išsilavinimui įsigyti (Šimašius, 2003).

Pasaulyje nėra tobulų rinkų. Valstybės kišimosi efektyvumas turi būti vertinamas, lyginant su rinkos rezultatais gautais be valstybės įsikišimo. Pagrindinis argumentas, kodėl vyriausybė turi įsikišti į privačias rinkas yra rinkos trūkumai. Ekonominiu požiūriu subsidijos aukštajam mokslui pateisinamos tuo, kad rinkos susijusios su žmogiškuoju kapitalu yra traktuojamos kaip netobulos kapitalo rinkos. Netobulos švietimo paskolų rinkos, investicijų į aukštąjį mokslą rizika, privačių galimybių drausti nebuvimas, netiksli informacija ir aiškumo stygius įvardijami kaip neefektyviai mažos privačios iniciatyvos, įgyjant aukštąjį mokslą, šaltiniais (Garsia – Penalosa, Walde, 2000). Be valstybės subsidijų, investicijos į aukštąjį mokslą būtų per mažos, nes privatūs individai nepakankami investuoja į veiklas, generuojančias teigiamus išorinius poveikius. Studentui mokant už studijas visą kainą, visada bus studijuojama mažiau, negu būtų racionalu visuomeninės naudos požiūriu. Vien tik mokios paklausos nulemta studijų apimtis pasireikš arba mažesniu už optimalų studentų skaičiumi, arba „nepaklausių“ dalykų išstūmimu iš universitetų.

Kita vertus, be valstybės intervencijos, teikiant švietimo paslaugas, gali dar labiau padidėti nelygybė siekiant aukštojo mokslo, dėl nevienodos besimokančiųjų socialinės padėties. Neturtingos šeimos bei jų atžalos dažniausiai baiminasi rizikos ir skolų, todėl jie yra linkę atsisakyti studijų ir pradėti dirbti. Aukštasis mokslas turi būti vienodai prieinamas visiems gyventojams, neatsižvelgiant į jų socialinę kilmę ir pajamų lygį, ir netapti kliūtimi renkantis studijų kryptį ar aukštąją mokyklą.

Kitas aukštojo mokslo visuomeninio finansavimo pateisinimas yra susijęs su tuo, kad norėdami finansuoti studijas, individai turi skolintis lėšų. Z. Tamašauskienė ir D. Rudytė (2007) pateikia šiuos argumentus, kodėl paskolų teikėjai (privatūs bankai) nėra linkę teikti privačias paskolas studijoms apmokėti:

- nėra vienoje pasaulio šalyje nėra žmogiškojo kapitalo aktyvų rinkos;
- bankams sunku kontroliuoti (tikrinti) individualias charakteristikas ir individualią elgseną, lemiančią investicijų į žmogiškąjį kapitalą pajamingumą.

Šiuo metu Lietuvos aukštųjų mokyklų studijų finansavimas priklauso nuo studentų skaičiaus. Aukštosioms mokslo institucijoms lėšos skiriamos remiantis skaičiavimais, kurie apima pagrindines išlaidas – algas, patalpų išlaikymą ir kt. Skirtingai nei kitose šalyse Lietuvoje gabūs studentai yra atleidžiami nuo mokesčio už mokslą (41 Konstitucijos straipsnis). Tai daugeliu aspektų susilaukė kritikos. Pirmiausia yra neaišku, koks kriterijus apibrėžia dalį studentų, kurie yra atleidžiami nuo mokesčio. Kritikuojama yra ir tai, kad nėra aišku, kuo paremta 500 Lt suma semestriui. Ši suma padengia tikrai mažą studijų išlaidų dalį, o likusią dalį turi padengti valstybė. Daug prieštaravimų sukelia ir tas faktas, kad Lietuva yra viena iš nedaugelio pasaulio šalių, kur didelė dalis gabių studentų gauna stipendijas. Šiuo aspektu Lietuvoje yra susiklosčiusi nepriimtina padėtis, kai pažangiems studentams, kurie paprastai yra kilę iš turtingesnių šeimų, valstybė dar moka stipendijas, o mažiau pažangūs studentai iš neturtingų šeimų, ne tik negauna stipendijos, bet dar ir turi mokėti mokesčių už studijas. Z. Tamašauskienė (2004) teigia, kad aukštojo mokslo finansavimas yra regresinis. Aukštojo mokslo nesiekia dažniausiai žmonės iš neturtingesnių šeimų, todėl jie neturi tiesioginės naudos iš šios srities viešo finansavimo. Todėl daugelis autorių pabrėžia (Galinienė, Miškinis, Tamašauskienė, Šileika) poreikį peržiūrėti valstybės finansavimo bei paramos studijoms socialinį teisingumą bei ragina išplėsti priėjimą prie aukštojo mokslo studentams iš šeimų, turinčių žemas pajamas.

Reikia paminėti ir tą faktą, kad iš tiesų jau ir šiandien mokslas daliai studentų yra mokamas, studijų mokesčius moka neakivaizdinio ir vakarinio skyrių bei magistratūroje studijuojantys studentai (nuo 2002 m. Lietuvoje nustatytos 1000 Lt fiksuotos įmokos už studijas).

Socialiai teisingesnis būdas reikštų, kad į aukštojo mokslo sistemą būtų pritraukiami privatūs finansavimo šaltiniai, nes aukštasis mokslas teikia ne tik visuomeninę, bet ir privačią ekonominę ir socialinę, kultūrinę naudą. Reikėtų įvesti realų mokesčių už mokslą, t.y. gerokai padidinti dabartines

įmokas. Vienų autorių nuomone, įmokos dydis turėtų būti reguliuojamas valstybės (Lietuvos aukštojo mokslo sistemos plėtra 2007 – 2012 m.). Pirma todėl, kad būtų užtikrinamas studijų prieinamumas. Antra, todėl, kad būtinas stabilumas – įmoka negali būti kaitaliojama kasmet aukštajai mokyklai panorėjus, nes šeima finansiškai vaiko studijoms turi būti pasirengusi iš anksto. Kiti autoriai pasisako už tai, kad studijų įmokas turėtų nustatyti pačios aukštojo mokslo institucijos, atsižvelgiant į institucijos misiją, kaštus ir vietų paklausą (Šimašius, 2003). Tačiau, kad ir kuri institucija spręstų įmokos dydžio nustatymo klausimus, reikia atkreipti dėmesį į specifines detales. Individai, nusprendę siekti aukštojo mokslo, paprastai neturi pakankamai pajamų gražinti paskolą ir mokėti palūkanas. Būtent dėl šios priežasties studijų kreditavimo sistema turi būti remiama iš dalies vyriausybės. Įmokų didinimas nepertvarkius paskolų sistemos reikštų mažesnę studijų prieinamumą.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvoje seniai kyla nepasitenkinimas, įvairios diskusijos dėl akivaizdžių aukštojo mokslo problemų. Politinės jėgos aktyviai įsitraukė į aukštojo mokslo reformos taikymą bei pateikia įvairias mokslo ir studijų pertvarkos kryptis. Pagrindinis dėmesys skiriamas studijų finansavimui, aukštųjų mokyklų autonomijos garantavimui, efektyviam studijų paskolų sistemos veikimui, socialinių partnerių vaidmeniui aukštųjų mokyklų kontekste bei kitiems aktualiems pertvarkos klausimams. Aukštojo mokslo reforma, visų interesų grupių pastebėjimu, turi būti nukreipta į kelis aspektus, kurie apima studentų studijų įmokas, paskolų sistemą.

1.5. Finansinė parama, individams siekiant aukštojo mokslo

Studijų socialiniam prieinamumui ir konstitucinei šalies gyventojų teisei į aukštąjį išsilavinimą užtikrinti siūloma sukurti efektyvią paskolų sistemą, dengiančią studijų išlaidas. Kaštų pasidalijimo schemas negali būti objektyviai taikomos, nesant tinkamam paramos mechanizmui (Tamašauskienė, Rudytė, 2007). Studijų kaina neturi sumažinti galimybių studijuoti. Tačiau studijų kliūtimi gali tapti ne tik pati įmoka, bet ir baimė, kad bus sunku gražinti paskolą. Būsimas atlyginimas po studijų ir pajėgumas atiduoti paskolą priklauso ne tik nuo asmeninių pastangų.

Labai svarbus yra ir pačių studentų bei jų šeimų požiūris. Dauguma žmonių puikiai supranta, kad aukštojo mokslo įgijimas gali užtikrinti jų gerovę. Tačiau tai neišvengiamai yra susiję su poreikiu už tai mokėti ir, suprantama, kad nei viena šeima nenudžiugs sužinojusi, kad šeimos biudžete, kurį jie šiandien labai sunkiai skirsto įvairiems poreikiams, dar atsiras papildomos išlaidos mokslui. Be to, reikia pripažinti, kad šeimos taip pat neturi ir tradicijų atidėti pinigų savo atžalų išsilavinimui. Jeigu mes pripažįstame, kad reikia mokėti tą kainą ir, kad neišvengiamai kas nors už tai turi mokėti, tai tada kyla klausimas, kaip galima palengvinti tą pereinamąjį laikotarpį?

Lietuvoje užstato tipo paskolas studentams teikia valstybinis mokslo ir studijų fondas. Gauta paskola turi būti gražinama visa ir su palūkanomis (5 %). Paskolos gražinimas ir trukmė žinomi iš anksto. Tačiau šiomis paskolomis gali pasinaudoti tik labai maža dieninio skyriaus studentų dalis –

mažesnė nei 5 % (Tamašauskienė, 2004). Paskolos gavimas priklauso nuo akademinės veiklos rezultatų ir socialinės šeimos padėties. Studentas gali gauti paskolą, jei jis moka studijų įmokas ir jo šeimos pajamos yra mažesnės nei Lietuvos vidurkio ketvirtadalis. Standartinis paskolos dydis yra 4500 Lt per metus gyvenimo išlaidoms padengti ir 1000 Lt padengti mokesčiui už studijas, finansuoti studijoms užsienyje galima papildomai pasiskolinti 4500 Lt. Paskola su palūkanomis turi būti gražinta per 15 metų, pradedant mokėti praėjus dviems metams po studijų baigimo. Šio tipo paskolos taip pat naudojamos Prancūzijoje JAV, Latvijoje. Tačiau, pvz. Latvijos paskolų sistema suteikia dar ir paskatinimą studentams. Tam tikrų profesijų absolventai, dirbantys valstybinėse ar savivaldybės institucijose gali būti atleisti nuo palūkanų mokėjimo ir kiekvienais tarnavimo metais paskolos suma sumažinama 10 % (Galinienė, Miškinis, 2005).

Paskolos yra rizikingas dalykas, nes jos neužbaigia studijų ir neduoda diplomo. Be to, net diplomo gavimas neužtikrina gerai apmokamo darbo susiradimo iš karto pabaigus studijas. Įprastinės paskolos (kuriomis remiantis modeliuojamos užstato tipo paskolos) ir studijų paskolos kaip teigiama mokslinėje literatūroje, teikiamos skirtingomis aplinkybėmis. Studijų paskolos suteikiamos žmonėms, kurie nežino, kokios jų pajamos ir turtas bus ateityje. Priešingai, pvz. paskolos butui pirkti, suteikiamos tada kai turima turto ir tam tikro lygio pajamas. Todėl, prieš didinat įmokas, reikėtų pertvarkyti paskolų sistemą taip, kad paskolą reikėtų gražinti tik tada, kai buvusio studento pajamų lygis pasiekia tam tikrą ribą. Tai reikėtų, kad studijų kainą sumoka pats studentas, bet tik tuomet, kai jo investicija į aukštąjį mokslą duoda apčiuopiamą naudą darbo rinkoje.

Prieinamojoje lietuvių autorių mokslinėje literatūroje vis plačiau yra aptarinėjamos tokio tipo paskolos. Daugelis šalių (Didžioji Britanija, Nyderlandai, Švedija ir kt.), siekdamos reformuoti aukštojo mokslo finansavimo sistemą, siekia pakeisti užstato tipo paskolas į pajamų – sąlygines paskolas. Kaip teigia Tamašauskienė (2004), tarptautinė užstato tipo paskolų schemų patirtis įvairiose šalyse rodo žemą paskolų gražinimo normą dėl smarkiai subsidijuojamų palūkanų normų, didelės finansinių išpareigojimų nevykdymo normos ir didelių administravimo kaštų. Pasirinkus pajamų – sąlygines paskolas, sumažėtų skolintojų ir skolininkų rizika bei neapibrėžtumas, veikiančys apsaugos mechanizmai padėtų sumažinti studentų ir jų šeimos narių vengimą mokėti skolas. Paskolos gražinimas automatiškai būtų susijęs su pajamų pokyčiais: esant mažoms pajamoms, skolos padengimo įmokos mažesnės (arba visai nemokamos), įgijus patyrimą, padidėtų ir gaunamas atlygis, kas leistų padidinti įmokas vėlesniais metais. Kaip teigia A. Šileika ir Z. Tamašauskienė (2005), pagrindinis gerai organizuotos paskolos bruožas yra tas kad už paskolą studentai turėtų mokėti palūkanų normą, sutampančią su valstybės skolinimosi kaštais ir nežiūrint nepilno paskolos gražinimo dėl mažų atlyginimo, ankstyvos mirties ar pan. pajamų – sąlyginės

paskolos yra save finansuojančios. Taip pat šio tipo paskolos užtikrintų prieinamumą siekti išsilavinimo asmenims iš skurdžių šeimų.

Esant šio tipo paskoloms, būtų sudarytos galimybės visiems valstybinių aukštųjų mokyklų studentams gauti paskolas, kurios padengtų studijų įmokas ir pragyvenimo kaštus. Pasirinkus pajamų – sąlyginę paskolų sistemą, paskolos grąžinimas yra pajamų funkcija ir skaičiuojamas kaip tam tikras procentas nuo mėnesinių ar savaitės pajamų, viršijančių tam tikrą nustatytą minimalų dydį. Teikiamos šio tipo paskolos garantuotų, kad mokslas būtų nemokamas studijų laikotarpiu, o paskolos grąžinimas, kuris susietas su būsimomis pajamomis, mažai kuo skirtųsi nuo mokesčių mokėjimo (Tamašauskienė, Rudytė, 2007).

Aukštos studijų įmokos ir gerai veikianti paskola būtų ne tik teisingesnė (už paslaugą moka jos vartotojas), bet kartu turėtų ir kitų svarbių privalumų: išaugtų studentų suinteresuotumas kokybiškesnėmis studijomis, universitetai būtų „priversti“ pasitempti dėl didesnių pajamų ir pan.

Apibendrinant, galima teigti, kad įmokų didinimas ir paskolų, kurių grąžinimas priklausytų nuo absolvento būsimų pajamų, teikimas, padidintų persikirstymą (lėšos būtų skiriamos tiesioginiam paslaugos vartotojui), kuris yra labiau pageidautinas, negu atleidimas nuo mokesčių ar subsidijos. Tokia aukštojo mokslo finansavimo sistema sumažintų investicijų į išsilavinimą riziką bei būtų suderinta su naudos gavimo ir gebėjimo mokėti principais.

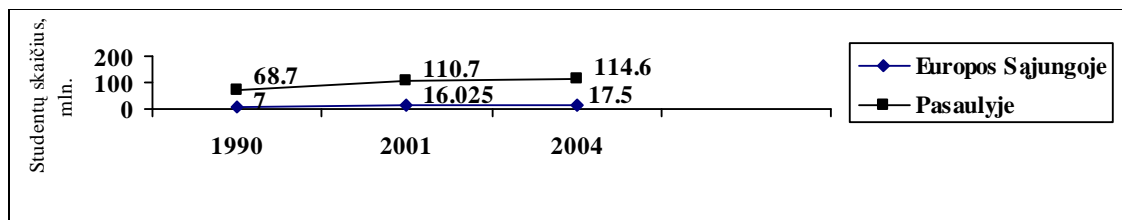
Artimiausiu metu paaiškės, koks aukštojo mokslo finansavimo modelis bus taikomas Lietuvoje. Tačiau yra svarbu suprasti, kad aukštasis mokslas niekada nebus nemokamas, kad ir kaip būtų mokama: iš mokesčių mokėtojų, prieš stojant ar pabaigus, pradėjus gauti atlyginimą. Keičiant aukštojo mokslo finansavimo sistemą, keičiasi mokėjimo laikas ir galbūt mokėjimo dydis, bet nesikeičia tas faktas, kad vienu ar kitu atveju reikės mokėti. Tam reikalinga ilgalaikė ir efektyvi švietimo reforma, užtikrinanti strateginių švietimo ir mokslo kryptių pakankamą ir savalaikį finansavimą. Tai ypač aktualu tokioms valstybėms kaip Lietuva, kuri turi ir gali gyventi tik iš savo intelektualinio potencialo.

2. AUKŠTOJO MOKSLO FINANSAVIMO ANALIZĖ

2.1. Studentų skaičiaus augimo tendencijos

Stodami į aukštąsias mokyklas individai siekia įgyti žinių, gebėjimų, įgūdžių, kompetencijų, t.y. formuoti savo žmogiškąjį kapitalą.

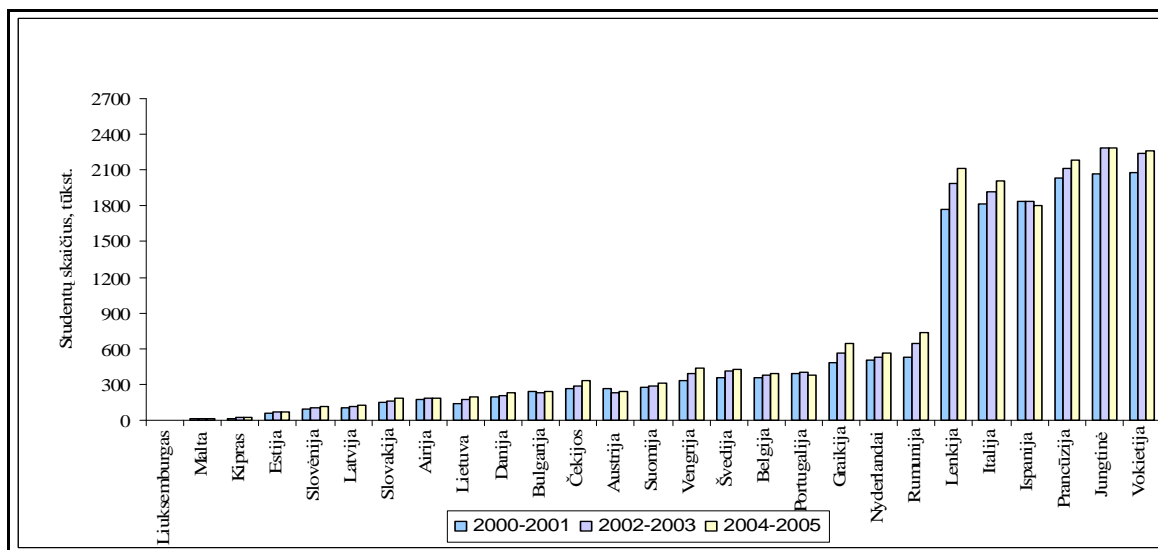
XXI amžiaus pradžia yra spartaus studentų skaičiaus didėjimo metas. UNESCO duomenimis, 1999 metais pasaulyje studijavo 72 mln., o 2005 metais – 133 mln. studentų, Europos sąjungoje, kur 2005 m. gyveno 490 mln. gyventojų, studijuoja 17,5 mln. studentų (9 pav.).

9 pav. Studentų skaičiaus kaita pasaulyje ir Europos Sąjungoje, mln.

Šaltinis: UNESCO Institute for Statistic database ir EUROSTAT(2005)

Pagal studentų skaičių (195 tūkst., duomenys pateikti kartu su kolegijų studentais), 2005 m. Lietuva tarp 27 Europos šalių užima 19 vietą. Mažesnis nei mūsų šalyje studentų skaičius yra Liuksemburge, Maltoje, Kipre, Estijoje, Slovakijoje ir Airijoje. Studentų skaičiaus augimas absoliučiais skaičiais pateiktas 1 priede.

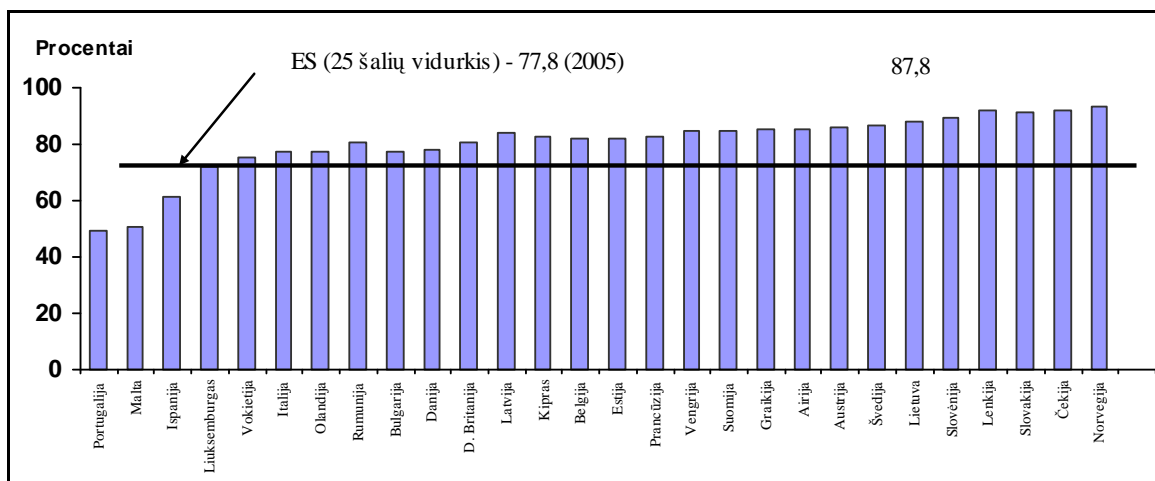
10 pav. Studentų skaičiaus kaita Europos šalyse (ISCED 5- 6)

Šaltinis: EUROSTAT

Šiuos ryškius pokyčius lėmė du svarbiausi veiksniai: padidėjęs socialinis aukštojo mokslo poreikis ir padidėjęs ekonominis aukštąjį išsilavinimą turinčių asmenų poreikis. Šiandien išsivysčiusių šalių aukštojo mokslo sistema tampa vis masiškesnė. Tokia aukštojo mokslo plėtra būtina ir pageidaujama. Lietuva pagal aukštojo mokslo poreikį taip pat nėra išimtis. Priežastys, nulėmusios šias tendencijas mūsų šalyje, aptartos teorinėje darbo dalyje (skyrius 1.2; psl. 15 – 16).

Įsigijusių aukštąjį išsilavinimą skaičiaus pokytis skirtingais metais, rodo šalies aukštojo mokslo išplėtojimo lygį, valstybės sudaromas sąlygas studijuoti, aukštojo mokslo poreikį. Šis rodiklis naudojamas visuomenės išsilavinimo lygiui prognozuoti.

Pagal 20 – 24 metų gyventojų išsilavinimo lygį Lietuva lenkia ES vidurkį ir yra šešta: 2005 ne mažesni kaip vidurinį išsilavinimą buvo įgiję 87,8 proc. šio amžiaus jaunuolių. Kasmet didėja ir aukštąjį išsilavinimą įgijusių 30 – 34 metų gyventojų dalis. 2005m. ji sudarė 37,8 proc. ir palyginant su 2001 m. išaugo 16,6 proc. punkto (2 priedas).

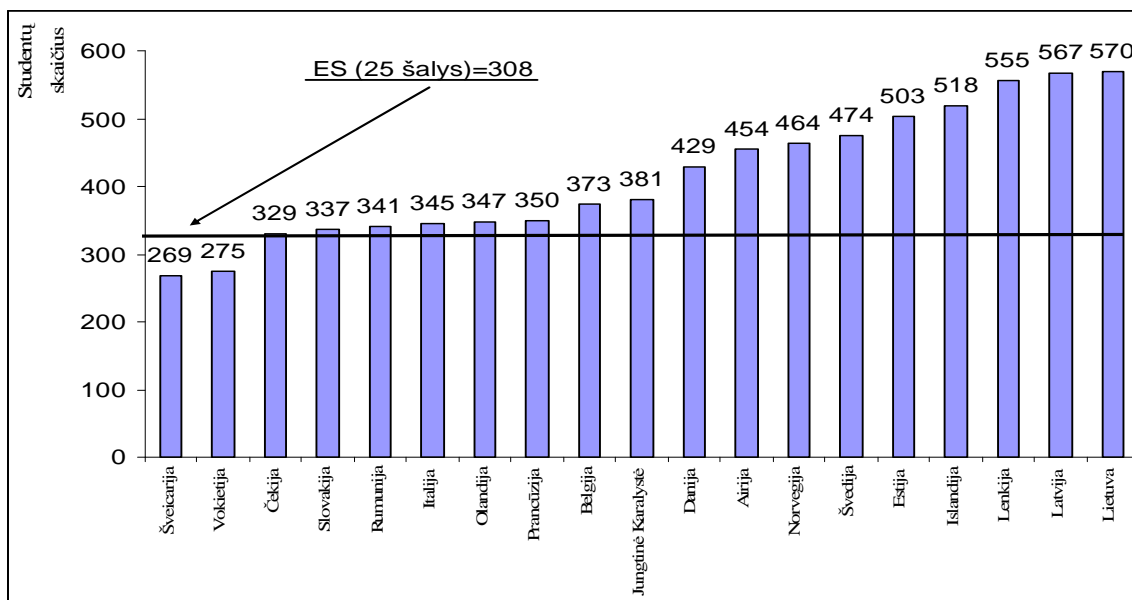

11 pav. 20 – 24 metų jaunuolių, įgijusių ne žemesnį kaip vidurinį išsilavinimą, dalis proc. 2005 m.
Šaltinis: EUROSTAT

Gyventojų, siekiančių aukštojo išsilavinimo, kasmet daugėja. 2004 – 2005 metais mokiniai ir studentai sudarė 23,5 proc. šalies gyventojų. Tai šiek tiek viršija Europos Sąjungos vidurkį – joje pastaraisiais metais mokiniai ir studentai sudaro apie 20 proc. gyventojų, nors Lietuvoje gimstamumas ir gyventojų skaičius mažėja, per 1995 – 2000 metų laikotarpį vaikų ir jaunimo sumažėjo 8,5 proc., o per 2001 – 2005 metus – 21 proc. (3 priedas). Eurostato duomenimis, 2005 m. gimstamumo lygis Lietuvoje buvo vienas žemiausių Europoje, o gyventojų skaičiaus pokytis - didžiausios neigiamos reikšmės (-7 proc., iš jų 3 proc. – dėl emigracijos). Suminis gimstamumo rodiklis 2006 m. šalyje buvo 1,27 (2000 m. – 1,39). 2005 m. iš Europos Sąjungos valstybių narių (toliau ES) aukščiausias gimstamumo lygis buvo Prancūzijoje - 1,94, Airijoje - 1,88, Danijoje, Jungtinėje Karalystėje, Suomijoje -1,80 (4 priedas). Daugelis mano, kad tai turės įtakos ir bendram besimokančiųjų skaičiui, ateityje jis pradės mažėti dėl nuolat mažėjančio gimstamumo.

Pagal studentų, siekiančių aukštojo išsilavinimo skaičių, tenkantį 10 tūkst. gyventojų, Lietuva taip pat pirmąją lyginant su kitomis ES šalimis. 2002 metais 10 tūkst. gyventojų teko 428 universitetų studentai, o 2005 metais šis skaičius išaugo 33 proc. (12 pav.). Dėl šių teigiamų pokyčių 2005 metais studentų, siekiančių aukštojo išsilavinimo skaičius, tenkantis 10 tūkst. gyventojų, siekė 570 ir viršijo ES (25 šalys) vidurkį net 1,3 karto. Labiausiai nuo ES (25 šalių)

vidurkio atsiliko Šveicarija bei Vokietija, kur studentų skaičius buvo mažesnis atitinkamai 29 ir 27 proc. (5 priedas).

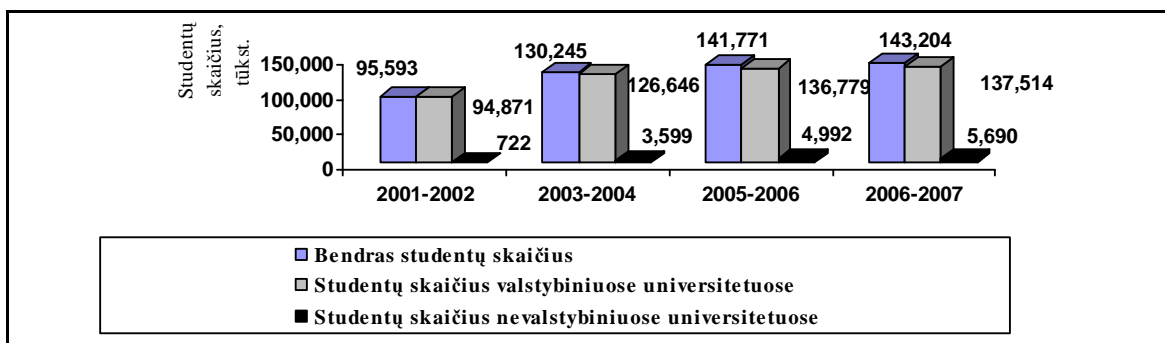

12 pav. Studentų, siekiančių aukštojo mokslo, skaičius, tenkantis 10 000 gyventojų 2005 m.
Šaltiniai: EUROSTAT

Šiuo metu Lietuvoje veikia aukštosios universitetinio ir neuniversitetinio tipo mokyklos. 2005 – 2006 metais šalyje veikė 49 aukštosios mokyklos: 21 universitetas ir 28 kolegijos. Didžioji jų dalis – valstybinės. Aukštųjų mokyklų skaičiaus kitimas 2000 – 2005 metais pavaizduotas 6 priede. Aukštąjį universitetinį išsilavinimą teikiantys Lietuvos universitetai koncentruojasi didžiuosiuose šalies miestuose: Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje ir Šiauliuose. Tuo tarpu aukštąjį neuniversitetinį išsilavinimą teikiančios kolegijos, be minėtų šalies miestų, veikia Alytuje, Marijampolėje, Panevėžyje, Utenoje ir kt. Pagal esamą aukštųjų mokyklų tinklą, visose šalies apskrityse veikia bent po vieną kolegiją ar universitetą. Aukštųjų mokyklų skaičius glaudžiai susijęs su studentų skaičiaus nuolatiniu augimu. Siekiant atskleisti studentų skaičiaus augimą, šiame darbe bus apsiribojama studentų skaičiaus analize valstybiniuose ir nevalstybiniuose universitetuose. Remiantis Lietuvos Respublikos Statistikos departamento duomenimis per 7 metus (nuo 2001 iki 2007 metų) bendras aukštųjų mokyklų studentų skaičius išaugo beveik 48 tūkst., t.y. 49 proc. Valstybinių universitetų studentų skaičius išaugo nuo 94 871 studentų 2001 – 2002 mokslo metais iki 137 514 studentų 2006 – 2007 mokslo metais, t.y. 44 proc. (13 pav.). Nevalstybiniuose universitetuose aukštąjį išsilavinimą siekiančių asmenų skaičius per šį laikotarpį išaugo iki beveik 6 tūkst., tačiau buvo net 24 kartus mažesnis, palyginus su aukštojo mokslo siekiančių asmenų skaičiumi valstybiniuose universitetuose. Didžiausia dalis studentų 2006 – 2007 m. studijavo Vilniaus universitete – 17,3 proc., Kauno technologijos universitete - 12,3 proc., Mykolo Romerio universitete – 11,6 proc., Vilniaus Gedimino technikos universitete – 10,8 proc. visų Lietuvoje studijuojančių universitetuose

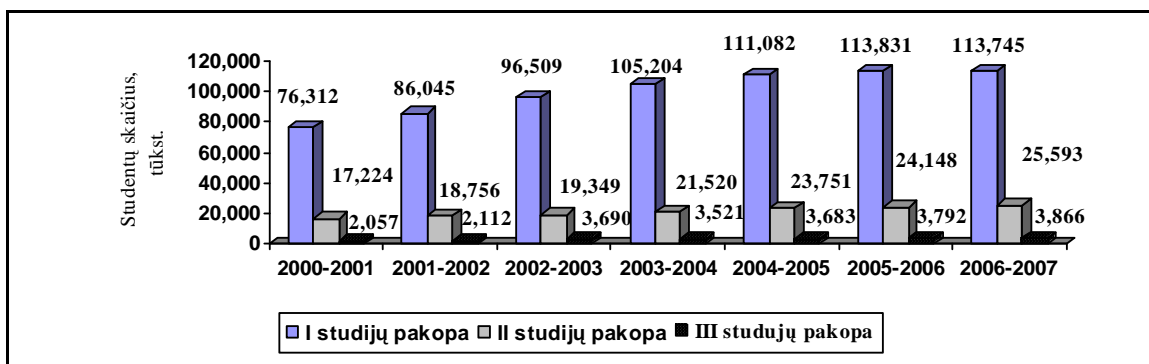

studentų. Likusiuose 11 valstybiniuose ir 6 nevalstybiniuose universitetuose studijavo mažiau nei po 10 proc. visų studentų (7 priedas).

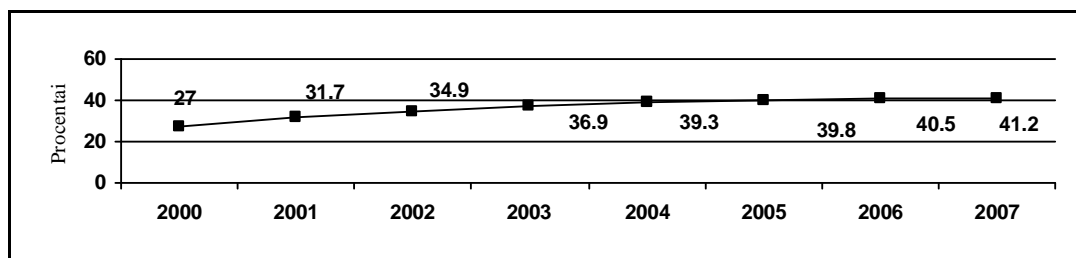
13 pav. Universitetų studentų skaičiaus kaita 2001 – 2007 metais, tūkst.
Šaltinis: sudaryta autorės remiantis LR Statistikos departamento duomenimis

Studentų skaičiaus augimo tendencijos pastebimos visose studijų pakopose. Per analizuojamą laikotarpį labiausiai augo bakalauro bei magistratūros studijų mastai, todėl studentų skaičius šiose pakopose išaugo 1,5 karto.

14 pav. Studentų skaičiaus kaita pagal pakopas 2000 – 2007 metais, tūkst.
Šaltinis: LR Statistikos departamentas

Pastebima, kad daugėja stojančiųjų į universitetų vakarines ir neakivaizdines studijų programas. Studentų skaičius 2000 – 2007 m. laikotarpiu šiose studijų programose išaugo atitinkamai 14,2 proc. punkto. Vakarinėse ir neakivaizdinėse studijų programose studijuoja 41 proc. studentų. (8 priedas).

15 pav. Studentų, kurie mokosi neakivaizdinių ir vakarinių studijų forma, dalis proc. palyginti su bendru studentų skaičiumi
Šaltinis: LR Statistikos departamentas

Šiuo metu studijų vietų skaičių reguliuoja valstybė. Pagal aukštojo mokslo įstatymo 47 straipsnio 4 dalį, maksimaliai leistiną priimamų studentų skaičių pagal kiekvieną aukštąją mokyklą,

studijų pakopą (I, II, III), formą (dieninė, vakarinė, neakivaizdinė) ir finansavimo pobūdį (pilnai, iš dalies valstybės finansuojami ir nefinansuojami studentai) kasmet nustato Vyriausybė. Aukštosios mokyklos siekia, kad joms būtų nustatytas kuo didesnis studentų skaičius, nes nuo to priklauso studijoms skiriamų valstybės biudžeto lėšų suma. 2003 metais buvo nustatytas 51,117 tūkst. maksimaliai leistinas priimamų į valstybines aukštąsias mokyklas (universitetai, kolegijos) studentų skaičius. 2007 metais šis skaičius išaugo iki 55,117 tūkst. studentų, atitinkamai 7,3 proc. Per analizuojamą laikotarpį nustatytas maksimalus leistinas studentų skaičius, kurių studijos visiškai arba iš dalies buvo apmokamos Lietuvos Respublikos valstybės lėšomis augo neproporcingai ir bendrai padidėjo 9,5 proc.: 2004 m. sumažėjo 4,9 proc., palyginti su praėjusiais metais, 2005 m. išaugo 11,7 proc., 2006 m. išaugo 2,2 proc., 2007 m. padidėjo vos 0,1 proc. Maksimalus studentų, mokančių visą studijų kainą, nustatytas skaičius 2003 m. buvo 16158, o iki 2007 m. išaugo nežymiai iki 16573, arba 2,5 proc. (9 priedas).

Pateikta studentų, siekiančių aukštojo išsilavinimo, skaičiaus augimo charakteristika rodo, kad atitinkamai didėja ir lėšų poreikis studijoms organizuoti.

2.2. Tiesioginės visuomeninės išlaidos švietimui ir aukštajam mokslui

Kaip viena svarbiausių investicijų į žmogiškąjį kapitalą formų yra išskiriamas investavimas į švietimą (aukštąjį mokslą). Pagal teorinėje dalyje pateiktą aukštojo mokslo kaštų struktūrą, šios išlaidos yra skirstomos į tiesiogines ir netiesiogines. Visuomeninių išlaidų švietimui (aukštajam mokslui) analizei pasirinktos tik tiesioginės išlaidos. Netiesioginės išlaidos, kurios apima, nesumokėtus mokesčius į valstybės biudžetą, individams nusprendus siekti aukštesnio išsilavinimo, nebus nagrinėjamos, kadangi jos tiesiogiai neįtakoja aukštojo mokslo finansavimo.

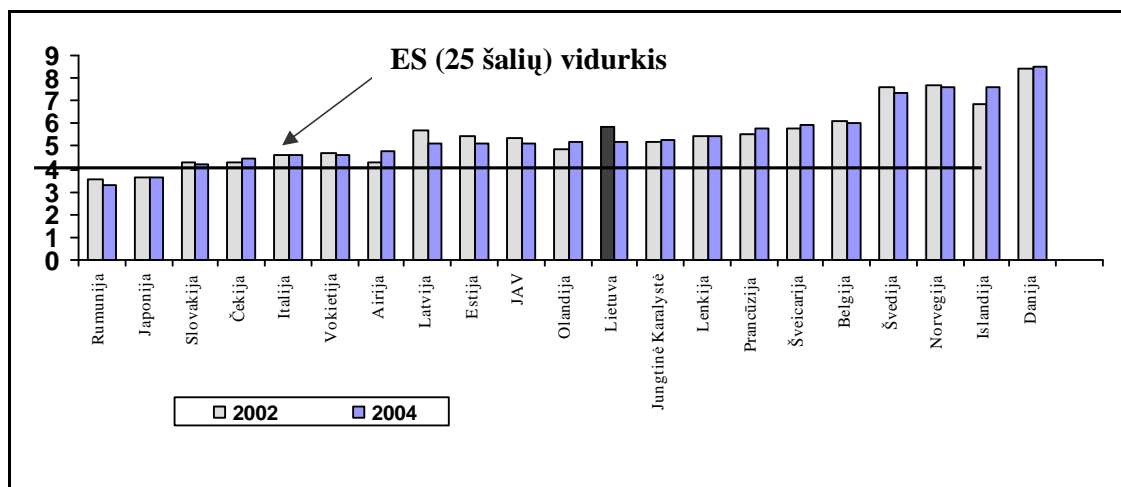
2.2.1. Išlaidų švietimui ir aukštajam mokslui, kaip BVP dalies Lietuvoje ir kitose šalyse lyginamoji analizė

Siekiant atskleisti aukštojo mokslo finansavimo galimybes, visų pirma reikia apžvelgti, kiek pinigų kiekviena šalis, tame tarpe ir Lietuva išleidžia savo gyventojų švietimui?

Įvairių valstybių švietimo išlaidos (įskaitant ir privatų sektorių) sudaro nuo 3 proc. iki 8 proc. bendrojo vidaus produkto (toliau BVP). Palyginti su kitomis valstybėmis, Lietuva švietimui skiria nemažą BVP dalį. Lietuvos nacionalinio švietimo biudžeto santykis su BVP sudaro apie 6 proc. Lyginant su kitomis šalimis, tokia dalis gana didelė, bet dėl mažo BVP nedidelė jos skaitinė išraiška.

Remiantis 16 paveiksle pateiktais duomenimis, matyti, kad Lietuva pagal BVP dalies, skiriamos švietimui dydį, 2002 m. ir 2004 m. viršijo ES (25) šalių vidurkį atitinkamai 0,65 ir 0,08 proc. punkto. Nuo didžiausią BVP dalį skiriančios švietimui Danijos, Lietuva atsilieka 3,7 punkto, jos

išlaidoms švietimui sudarius vidutiniškai 5,2 proc. BVP. Lyginant artimiausių kaimyninių Baltijos šalių rodiklius, Lietuva lenkia Latviją, Estiją 0,2 procentinio punkto (10 priedas).

16 pav. Valstybių išlaidos švietimui kaip BVP dalis 2002, 2004 metais, proc.
Šaltinis: EUROSTAT

BVP kitimas absoliučiais skaičiais rodo šalies ekonominės padėties gerėjimą ar blogėjimą, drauge ir šalies galimybes daugiau ar mažiau lėšų skirti švietimui. Lietuvos BVP per 2000 – 2006 metus išaugo 2,1 karto (2000 m. BVP – 45673,8 mln. Lt, 2007 m. BVP – 96772,5 mln. Lt). Švietimui skirtos lėšos, lyginant su šalies BVP, parodo valstybės dėmesį švietimui.

3 lentelė

Išlaidos švietimui Lietuvoje 2000 – 2006 metais (Lt, proc.)

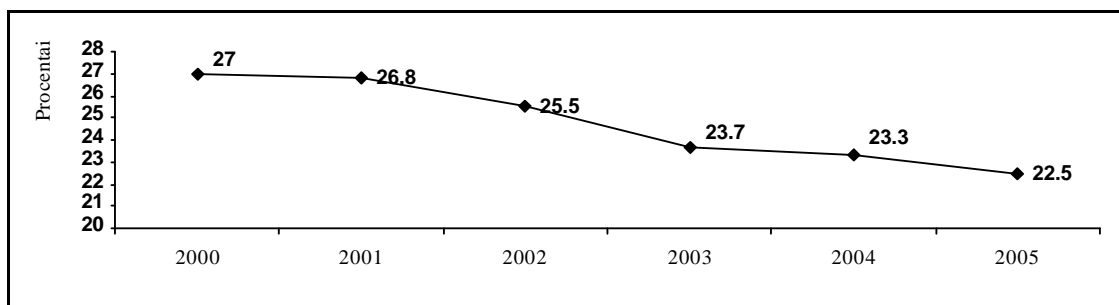
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
BVP, mln. Lt	45673	48584	51971	56804	62586	71380	81905
BVP palyginti su ankstesniu laikotarpiu, proc.		6,3	6,9	10,3	7,3	7,9	7,7
Išlaidos švietimui, mln. Lt	2582,7	2862,4	3040,5	3153,7	3461,0	3713,6	4218,5
Išlaidos švietimui, palyginti su ankstesniu laikotarpiu, proc.		10,8	6,2	3,7	9,7	7,3	13,5
Išlaidos švietimui, kaip BVP dalis, proc.	5,65	5,89	5,85	5,18	5,48	5,22	5,15

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis LR Statistikos departamento duomenimis

Remiantis 3 lentelėje pateiktais duomenimis, matyti, jog valstybės išlaidos švietimui kasmet didėjo. Per 2000 – 2006 metus švietimui skiriamos valstybės ir savivaldybių lėšos išaugo 1,6 karto, t. y 1635,8 mln. Lt, tačiau kaip BVP dalis sumažėjo 0,5 punkto – nuo 5,65 proc. 2000 metais iki 5,15 proc. 2006 metais. Tai, kad švietimui skiriama BVP dalis mažėja, o Švietimo ir mokslo ministerija prognozuoja, jog norint įgyvendinti Valstybinės švietimo strategijos tikslus 2007 – 2012 metams, ši dalis turėtų viršyti 6 proc., rodo disbalansą tarp šalies ekonomikos augimo ir švietimui skiriamų lėšų. Arčiausiai Valstybinės švietimo strategijos siekio valstybės biudžeto išlaidos buvo priartėjusios 2001 metais.

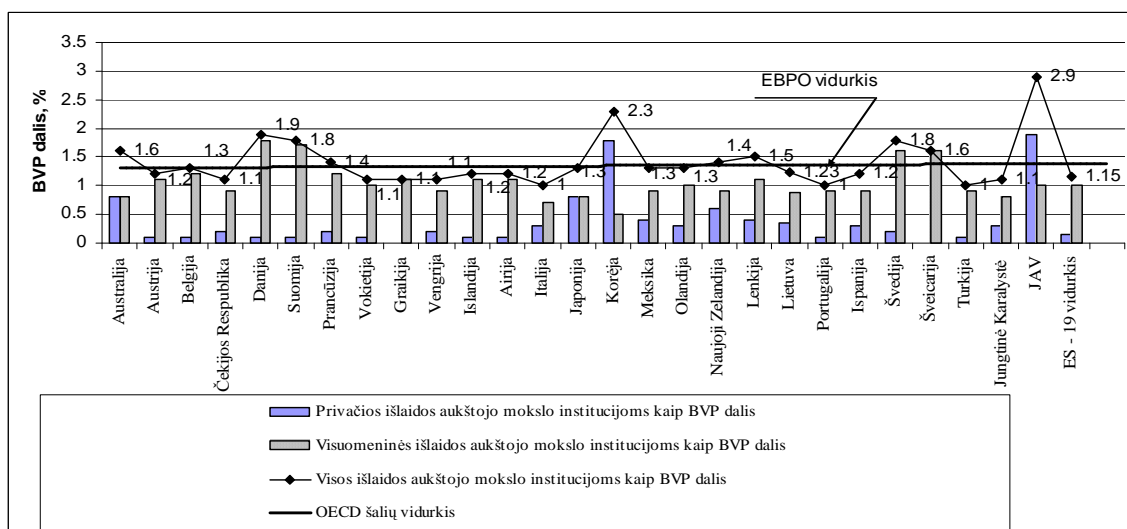
Tačiau augant BVP, nors kartu augo ir finansavimo apimtys švietimui absoliučia išraiška, vis dėlto šis augimas neprilygo studentų skaičiaus augimui. 2005 metais, palyginti su 2000 metais, lėšų

dalis tenkanti vienam mokiniui/studentui, lyginant su BVP dalimi vienam gyventojui, sumažėjo 4,5 proc. punkto.

17 pav. Lėšos vienam mokiniui/studentui, lyginant su BVP dalimi vienam gyventojui, proc.
Šaltinis: LR Statistikos departamentas

Geriausiai aukštojo mokslo padėtį įvairiose valstybėse taip pat apibūdina šiai sričiai tenkanti BVP dalis. Lietuva aukštajam mokslui skiria maždaug tokią pat BVP dalį kaip ir ES - 1,15 proc. bei EBPO šalys - 1,2 proc. (11 priedas). Bendros išlaidos aukštajam mokslui ir jų dalis BVP didesnė šalyse, kuriose naudojamos ne tik visuomeninės, bet ir privačios lėšos.

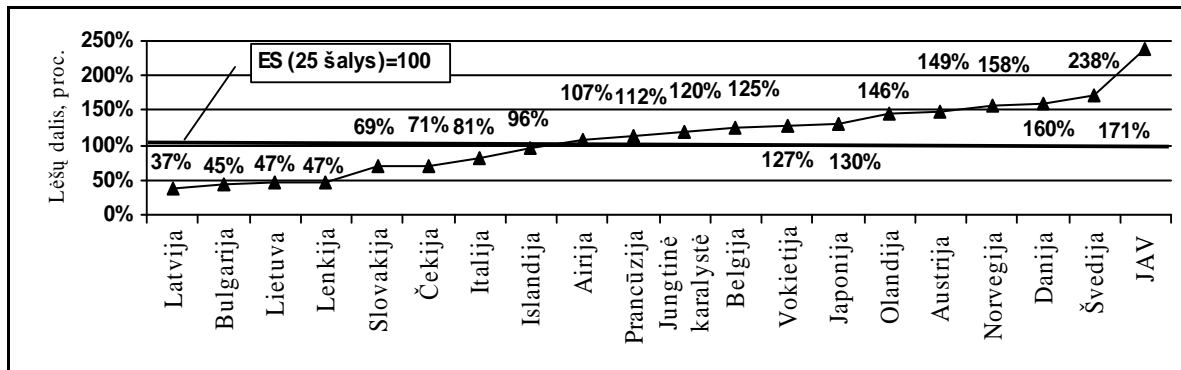

18 pav. Išlaidos aukštojo mokslo švietimo institucijoms kaip BVP dalis

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis EBPO (Education at a Glance, B2.4 lentelės duomenys, 2004)

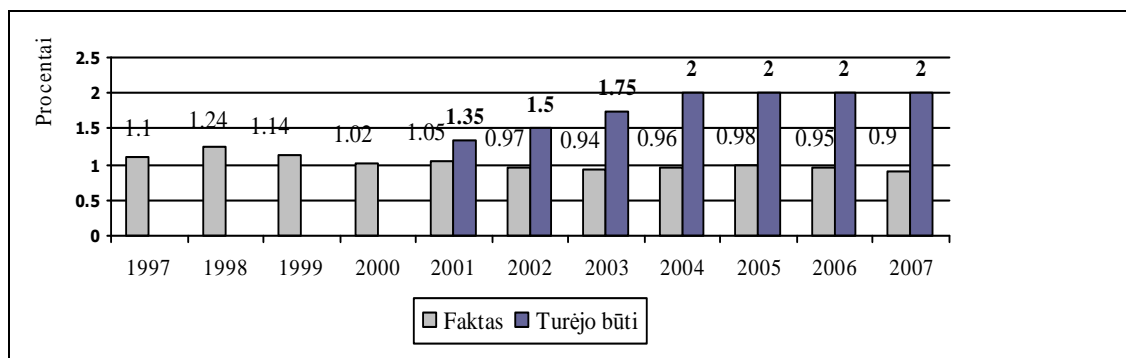
Nežiūrint to, kad Lietuva per biudžetą aukštajam mokslui skiria beveik tą pačią BVP dalį kaip ir išsivysčiusios šalys, vienam aukštosios mokyklos studentui tenkančios lėšos yra gerokai mažesnės nei kitose Vidurio ir Centrinės Europos bei EBPO šalyse. Studentui, siekiančiam aukštesniojo ar aukštojo išsilavinimo, 2002 – 2004 metais vidutiniškai teko 34 proc. vienam gyventojui tekusios BVP dalies (12 priedas). Šie dydžiai santykiniai – perskaičiavus gyventojui tenkančią BVP dalį perkamosios galios standartu, paaiškėja, kad ji du kartus mažesnė nei vidutiniškai ES valstybėse. Ir vienam mokiniui ar studentui švietimo įstaigose tenkanti lėšų suma, skaičiuojant perkamosios galios standartu, Lietuvoje yra viena iš mažiausių, palyginti su kitomis Europos valstybėmis. 2004 m. išlaidos vienam studentui išreikštos EUR PGP Lietuvoje siekė 3759,2 EUR, kai tuo tarpu

didžiausia suma vienam aukštosios mokyklos studentui tekusi Švedijoje ir JAV atitinkamai 13675,7 ir 19079,6 EUR (13 priedas, 19 pav.). Tais metais nuo Lietuvos atsiliko tik Bulgarija ir Latvija, kuriose analizuojamas rodiklis sudarė atitinkamai 45 ir 37 proc. ES (25 šalys) vidurkio. Reikia atkreipti dėmesį ir į tą faktą, kad Eurostato duomenų bazėje, skaičiuojant šį rodiklį sumuojamos visuomeninės ir privačios lėšos, o Lietuvos duomenys rodo tik visuomenines (valstybės ir savivaldybių) lėšas.

19 pav. Išlaidos vienam studentui, įgijusiam aukštąjį išsilavinimą, 2004 metais, proc. (ES 25 šalys = 100)
Šaltinis: EUROSTAT

Didėjant studentų skaičiui buvo mažinamas realus aukštojo mokslo biudžetinis finansavimas: skaičiuojant BVP procentais, nuo 1,1 - 1,2 proc. 1997 - 1999 metais iki 1 - 0,9 proc. 2000-2007 metais (20 pav.). Tie 0,9 proc. BVP skiriami visiems universitetams, institutams, Valstybiniam mokslo ir studijų fondui (VMSF) su specialiomis programomis, prioritetais ir aukštomis technologijomis, studentų stipendijoms ir paskoloms, Mokslų akademijai, bibliotekoms, kunigų seminarijoms, ŠMM mokslo ir studijų sistemos bendrosioms reikmėms kartu sudėjus – viskas, kas gali ateiti į mokslą ir studijas iš ŠMM. Tai ir yra biudžeto asignavimai mokslui ir studijoms, kurie iki 2002 m. valstybės biudžete buvo pateikiami viena eilute.

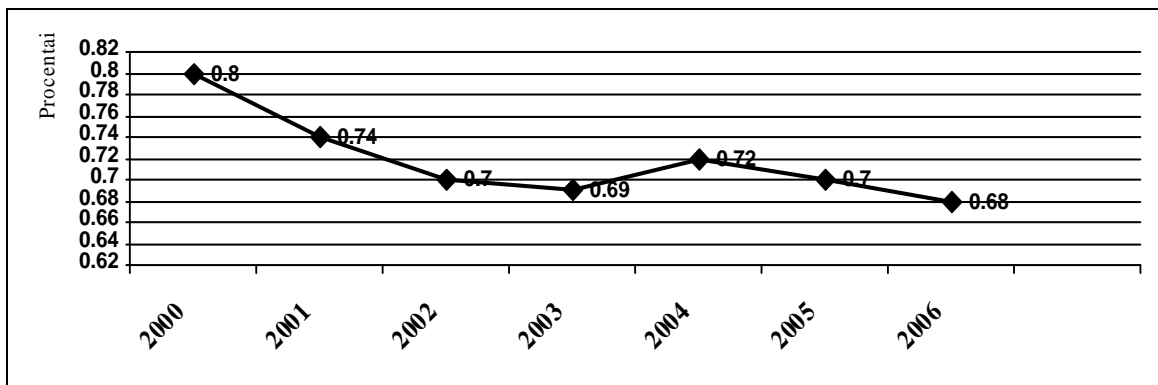

20 pav. Biudžeto asignavimai mokslui ir studijoms proc. nuo BVP
Šaltiniai: atitinkamų metų valstybės biudžeto įstatymai, LRV nutarimai, LR Švietimo ir mokslo ministro įsakymai dėl asignavimų mokslo ir studijų institucijoms paskirstymo

Palaiapsnis mokslo ir studijų biudžeto didinimas iki 2 proc. BVP – pamatuota ES rekomenduojama būtinybė. 1999 metais kovo 15 d. buvo pasiūlyta, o 2000 m. gruodžio 7 d. Seimas

priėmė Mokslo ir švietimo ilgalaikio finansavimo įstatymą Nr. IX – 71 (Žin. 2000, Nr. 110 – 3516), pagal kurį nuo 2004 metų buvo garantuota iš biudžeto mokslui ir studijoms skirti ne mažiau 2 proc. BVP. Deja, kaip matyti, iš pateiktų 17 paveiksle duomenų, kadangi nebuvo laikomasi numatyto būtino finansavimo užtikrinimo (jis nuo 1998 m. buvo vis mažinamas), o valstybės „finansuojamų“ studentų skaičius, kurį tvirtina Vyriausybė ir bendras studentų skaičius universitetuose augo (analizuota 2.1. skyriuje), nukentėjo mokslo ir studijų kokybė.

Iš biudžeto asignavimų tiesiogiai universitetams tenka 0,6 – 0,8 proc. Atitinkamai lėšos universitetams sumažėjo nuo 0,8 proc. iki 0,68 proc. BVP.

21 pav. Valstybės lėšų universitetinėms studijoms dalis bendrajame vidaus produkte

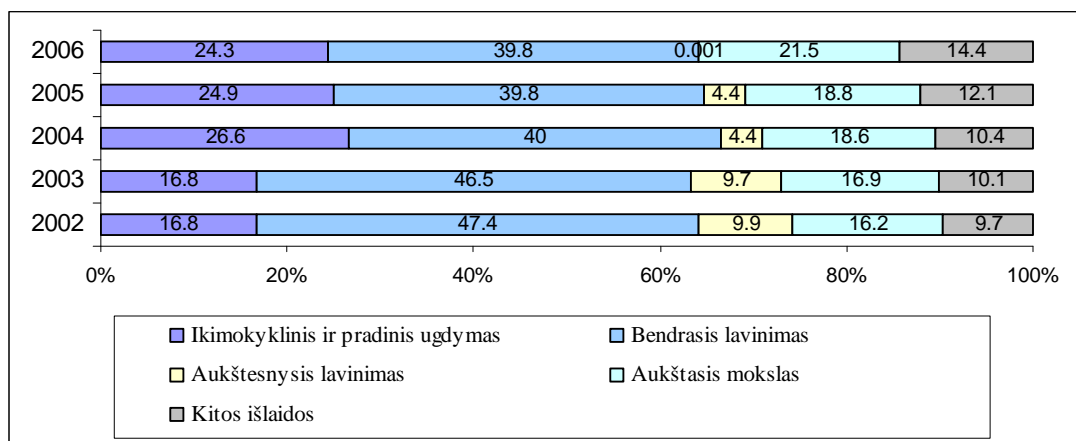
Šaltinis: LR statistikos departamentas, Kaminskas V. „Lietuvos aukštasis mokslas Bolonijos ir Lisabonos procesų kontekste“ (2005)

Taigi, pateikta analizė rodo, kad Lietuva, kaip ir Vakarų Europos šalys, artėja prie masinio aukštojo mokslo sistemos. Didėjant aukštosiose mokyklose besimokančių studentų skaičiui, biudžeto lėšos, skiriamos aukštajam mokslui, per pastaruosius metus praktiškai nepakito, o lėšos vienam studentui sumažėjo ir yra mažos, lyginant su kitomis Vakarų Europos ir EBPO šalimis.

2.2.2. Universitetams skirtos valstybės biudžeto lėšos ir lėšų poreikis apskaičiuotas pagal metodiką

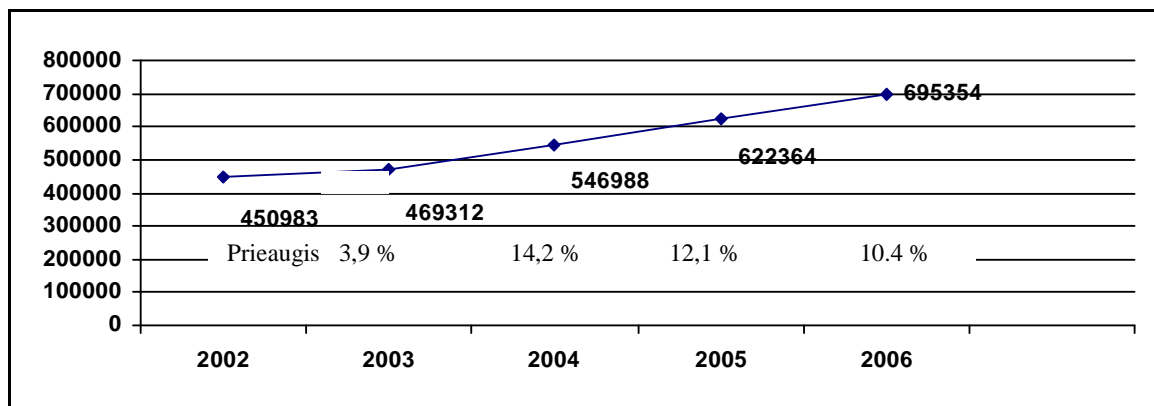
Dar vienas rodiklis parodantis šalies skiriamą dėmesį gyventojų išsilavinimui – valstybės biudžeto išlaidų dalis tenkanti švietimui. Paskaičiavus nacionalinio biudžeto lėšų dalį, tenkančią aukštajam mokslui, matosi, kad švietimo lygmenims (pradiniam ir viduriniam ugdymui) Lietuvoje tenka gerokai didesnė dalis.

Analizuojant valstybės išlaidų dalį, tenkančią aukštajam mokslui, matome, kad pastaroji išaugo 5,3 proc. punkto nuo 16,2 proc. 2002 m. iki 21,5 proc. 2006 m. (22 pav.) Remiantis statistikos departamento duomenimis, didžiausia dalis visų švietimui skirtų lėšų teko viduriniam mokslui. 2002 – 2006 metais valstybė bendrajam lavinimui vidutiniškai skyrė 42,7 proc., o aukštojo mokslo finansavimui vidutiniškai 18,4 proc. visų švietimui skirtų lėšų (14 priedas).

22 pav. Nacionalinio švietimo biudžeto išlaidos pagal švietimo lygmenis, proc.
Šaltinis: sudaryta autorės remiantis LR statistikos departamento duomenimis

Universitetams skirtos valstybės biudžeto lėšos absoliučiais skaičiais per pastaruosius penkerius metus padidėjo nuo 451 mln. Lt iki 695 mln. Lt, t. y. 1,5 karto. Vidutiniškai kiekvienais metais finansavimas universitetams didėjo apie 10,8 proc. (23 pav.). Vidutinės lėšos, tenkančios vienam studentui, 2002–2006 m. laikotarpiu padidėjo nuo 3,89 tūkst. Lt iki 5,42 tūkst. Lt arba kasmet didėjo apie 7,8 proc. (15 priedas). Lėšų, tenkančių vienam studentui, augimas yra 3 proc. mažesnis, lyginant su bendru universitetų finansavimo augimu.

23 pav. Valstybės biudžeto asignavimai (visoms programoms) skirti AM 2002–2006 metais, tūkst. Lt

Šaltinis: Valstybinio audito ataskaitos „Studijų universitetuose organizavimas ir lėšų, skirtų studijoms ir mokslui bei investicijoms, panaudojimas“

Valstybės biudžetas yra pagrindinis universitetų finansavimo šaltinis. Lėšų, gautų iš valstybės biudžeto, dalis universitetuose skiriasi. Pagal pateiktus universitetų duomenis 2004–2006 m. valstybės biudžeto asignavimai universitetams vidutiniškai sudaro 72 proc. visų skiriamų lėšų. Reikia paminėti ir tą faktą, kad nuo 2002 metų mokslo ir studijų institucijų uždirbtos lėšos (studijų įmokos, moksliniai tiriamieji projektai, ES struktūrinių fondų finansuojami projektai ir kt. teikiamos universitetų papildomos paslaugos) apskaitomos valstybės biudžete ir parodomos kaip biudžeto asignavimai mokslui ir studijoms (16 priedas).

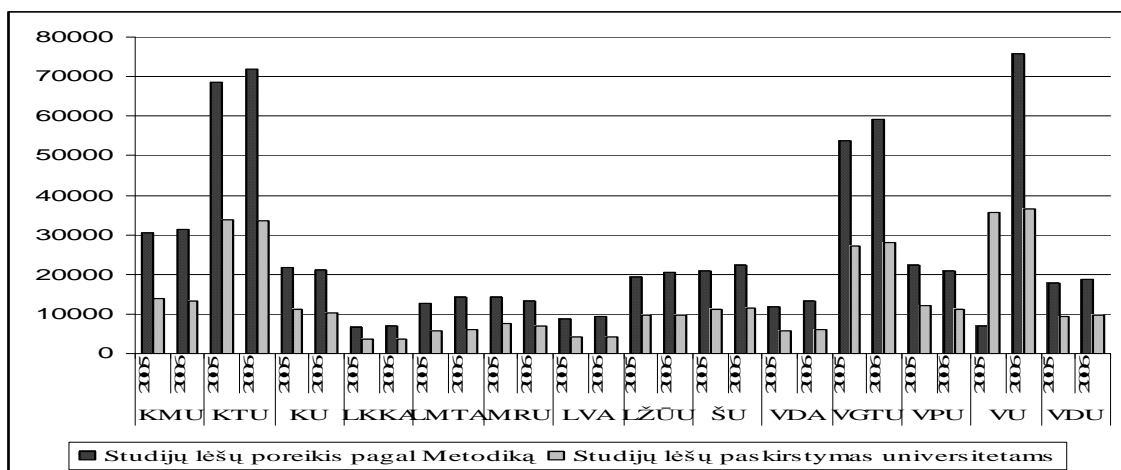
Realiai universitetams skiriamų ir įstatymiškai numatytų lėšų palyginimas, atskleidžia valstybės galimybes vykdyti prisiimtus įsipareigojimus.

Nepakankamą universitetų finansavimą parodo toliau pateikta analizė. Studijų lėšų poreikio, studijos kainos nustatymą, taip pat studijų lėšų paskirstymą mokslo ir studijų institucijoms reglamentuoja Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšų poreikio nustatymo ir jų skyrimo mokslo ir studijų institucijoms metodika, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. spalio 11 d. nutarimu Nr. 1272 (toliau – metodika). Rengiant atitinkamų metų valstybės biudžeto projektą, reikalingos lėšos nustatomos šioms reikmėms:

- studijų išlaidoms apmokėti – iki 49 proc. Lėšos studijoms apskaičiuojamos atsižvelgiant į studijų programų tipą, studijų sritį, kryptį arba jų grupę, studijų formą. Studijų išlaidas sudaro: išlaidos dėstytojų, mokslo ir kitų su studijomis susijusių darbuotojų darbo užmokesčiui ir socialiniam draudimui; išlaidos prekėms ir paslaugoms, kurios yra susijusios su studijomis ir kurių reikia jų moksliniam lygiui palaikyti; išlaidos studentų kultūros, sporto ir visuomeninei veiklai organizuoti;
- moksliniams tyrimams, eksperimentinei plėtrai ir meninei kūrybai plėtoti – ne mažiau kaip 30 proc.;
- mokslo ir studijų institucijoms administruoti, pastatams išlaikyti, kitoms ūkio reikmėms tenkinti – 20 proc.;
- studentų stipendijoms ir kitai studentų paramai (pagal poreikį);
- į kultūros vertybių registrą įrašytiems objektams, kuriuos mokslo ir studijų institucijos valdo, naudoja ir jais disponuoja, prižiūrėti – 1 proc.

Detaliau bus nagrinėjamos tik valstybės biudžeto skirtos lėšos studijoms. Dėl prieinamų duomenų (ankstesnių metų kai kurių universitetų duomenys pateikiami nepilnai arba jų nepavyko rasti) analizuojamos 2005 – 2006 metų kiekvienam valstybiniam universitetui paskirtos pagal metodiką studijoms lėšos. Apskaičiuotų pagal metodiką lėšų studijoms poreikis 2005 m. buvo 378 742,1 tūkst. Lt, 2006 m. – 399 269,2 tūkst. Lt. Švietimo ir mokslo ministerija studijoms 2005 m. paskirtė 190 473,8 tūkst. Lt (50,3 proc. apskaičiuoto lėšų studijoms poreikio), 2006 m. 190 184,5 tūkst. Lt (47,6 proc. apskaičiuoto lėšų studijoms poreikio). Skiriamos valstybės biudžeto lėšos yra mažesnės už apskaičiuotą pagal metodiką lėšų poreikį. 24 paveiksle pavaizduotos lėšos, skirtos studijoms, palyginant su lėšomis, apskaičiuotomis pagal metodiką. Universitetams 2005 ir 2006 metais studijoms buvo skirta tik apie pusė pagal metodiką apskaičiuotų lėšų (17 priedas). Tam tikriems universitetams 2005 m. skirtų ir pagal poreikį apskaičiuotų lėšų skirtumas buvo nuo mažiausio 3 010,7 tūkst. Lt (LKKA) iki didžiausio 34 840, 7 tūkst. Lt (KTU), 2006 m. – nuo 3 262, 0 tūkst. Lt (LKKA) iki 39 432,9 tūkst. Lt (VU).

24 pav. Lėšų poreikis studijoms pagal metodiką ir faktiškas lėšų paskirstymas universitetams

2005 – 2006 metais, tūkst. Lt¹

Šaltinis: Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė

Lėšos vienam studentui, apskaičiuotos pagal metodiką ir skirtos studijoms 2005 – 2006 metais, pateiktos 4 lentelėje. Iš pateiktų duomenų matyti, kad studijoms skirta lėšų vienam studentui tik apie pusę sumos, apskaičiuotos pagal metodiką, t.y. 2005 m. – 50,3 proc., o 2006 m. – 47,6 proc. ir tai rodo, kad iš valstybės biudžeto studijoms skiriamos lėšos nepadengia pagal Vyriausybės patvirtintą metodiką apskaičiuotų studijų kaštų. Praktiškai nuostata dėl studentų skaičiaus valstybinio reguliavimo nepasiteisina, nes nustatytam valstybės finansuojamų vietų skaičiui neskiriama tiek lėšų, kiek reikėtų.

4 lentelė

Lėšų poreikis, apskaičiuotas pagal metodiką, ir lėšos, skirtos studijoms 2005 – 2006 metais

	2005	2006
Lėšų poreikis pagal metodiką, tūkst. Lt	378 742,2	399 269,2
Paskirstytos lėšos studijoms, tūkst. Lt	190 473,8	190 184,5
Lėšų poreikis pagal metodiką 1 studentui, tūkst. Lt	5,238	5,584
Lėšos, skirtos studijoms, 1 studentui, tūkst. Lt	2,634	2,660
Lėšų skirtumas tarp apskaičiuoto poreikio pagal metodiką ir lėšų, skirtų studijoms 1 studentui, tūkst. Lt	2,604	2,924

Šaltinis: ŠMM, universitetai

Apibendrinant empirinėje darbo pirmoje dalyje pateiktą analizę, galima išskirti pagrindines problemas:

- žemas studijų finansavimo lygis – esama sistema nesudaro galimybių padengti studijų kaštų, valstybės finansinės galimybės neužtikrina pakankamo finansavimo;
- studijų finansavimo reglamentavimas skatina didinti studentų skaičių, todėl vienam studentui tenkanti valstybės lėšų dalis mažėja;

¹ Universitetų pavadinimų sutrumpinimai pateikti 32 priede

- mažėjanti švietimui skiriamų lėšų dalis bendrajame vidaus produkte, rodo, jog būtina siekti šalies ekonominio potencialo ir švietimo sistemos balanso.

Aukštojo mokslo finansavimo didinimas tik iš valstybės biudžeto, negali išspręsti su finansavimo trūkumu susijusių problemų, nes valstybės biudžeto galimybės yra ribotos. Todėl labai svarbu, kad būtų ieškoma kitų finansavimo šaltinių. Žinoma, universitetai galėtų aktyviau dalyvauti ES struktūrinių fondų remiamuose projektuose, bendradarbiauti su verslo atstovais, vykdydami jų bei kitų valstybinių institucijų užsakomuosius mokslinius tyrimus ir darbus. Tai leistų padidinti universitetų finansavimą, tačiau reikia sutikti ir su tuo, kad masinė aukštojo mokslo sistema negali būti finansuojama vien tik iš mokesčių mokėtojų pinigų. Kadangi aukštasis mokslas teikia ne tik visuomeninį, bet ir privačią naudą (tai aptarsime sekančiuose skyriuose) būtinos ir privačios lėšos.

2.3. Tiesioginės privačios išlaidos aukštajam mokslui ir universitetų pajamos iš studijų įmokų

Privačios investicijos į žmogiškąjį kapitalą, analizuojamos kaip išlaidos aukštajam išsilavinimui įgyti, visų pirma apima studento arba tėvų sumokėtą mokestį už mokslą.

Statistikos departamento kasmet atliekamo Lietuvos namų ūkių tyrimo rezultatai padeda nustatyti, kokiomis pajamomis disponuoja šalies gyventojai ir kaip jie uždirbtas lėšas išleidžia. Piniginės išlaidos, skaičiuojant vienam namų ūkio nariui per mėnesį 2005 metais buvo 512,5 Lt, o 2006 metais 586,1 Lt ir padidėjo 14 proc. Išlaidos švietimo prekėms ir paslaugoms, palyginti su visomis namų ūkio piniginėmis vartojimo išlaidomis, sudarė 2005 m. 1,8 proc., 2006 m. 1,3 proc. ir per analizuojamą laikotarpį sumažėjo 0,5 proc. punkto.

5 lentelė

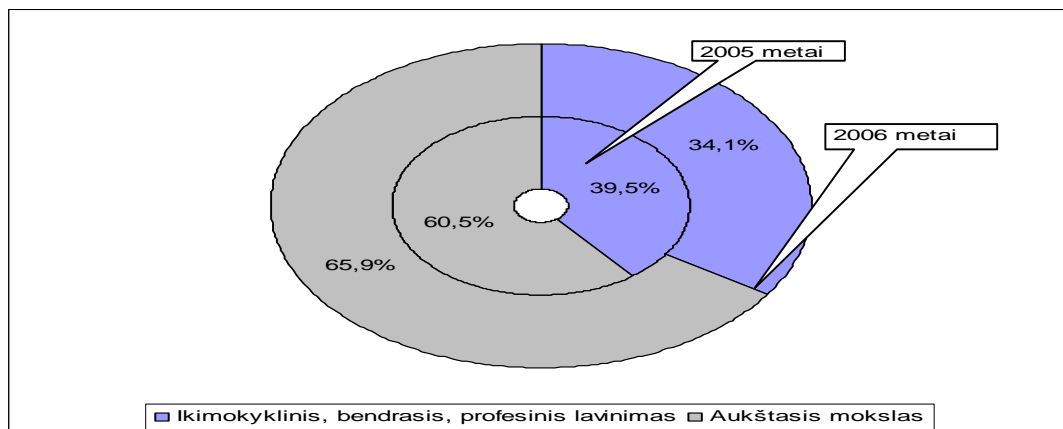
Vidutinės namų ūkio išlaidos vienam nariui per mėnesį ir išlaidos, skirtos švietimo prekėms ir paslaugoms 2005 – 2006 metais

	2005	2006
Vienam namų ūkio nariui per mėnesį, Lt	512,5	586,1
Išlaidos švietimo prekėms ir paslaugoms, Lt	9,1	7,7
Iš jų mokestis už mokslą, Lt	4,3	3,7
Palyginti su visomis namų ūkių piniginėmis vartojimo išlaidomis, proc.	1,8	1,3

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis LR statistikos departamento pateiktais duomenimis

Nuo 2005 m. yra pateikiamos detalios gyventojų išlaidos švietimo lygmenims (iki 2004 m. pateikiamos bendros namų ūkio išlaidos švietimui). Remiantis 25 pav. pateiktais duomenimis, matome, kad namų ūkiai didžiausią dalį visų išlaidų, skirtų švietimo prekėms ir paslaugoms skyrė aukštajam mokslui. 2006 m. ši išlaidų dalis išaugo 5,4 proc. punkto, palyginti su 2005 m. ir sudarė 65,9 proc. visų skirtų švietimui išlaidų. Lyginant su namų ūkio išlaidomis ikimokykliniam ugdymui, bendrajam lavinimui ir profesiniam mokymui (kartu sudėjus šios išlaidos 2005 m. sudarė

39,5 proc., 2006 m. – 34,1 proc.), išlaidos aukštajam mokslui buvo didesnės atitinkamai 21 ir 31,8 proc. (18 priedas).

25 pav. Namų ūkio išlaidos švietimo prekėms ir paslaugoms, proc.

Šaltinis: LR statistikos departamentas

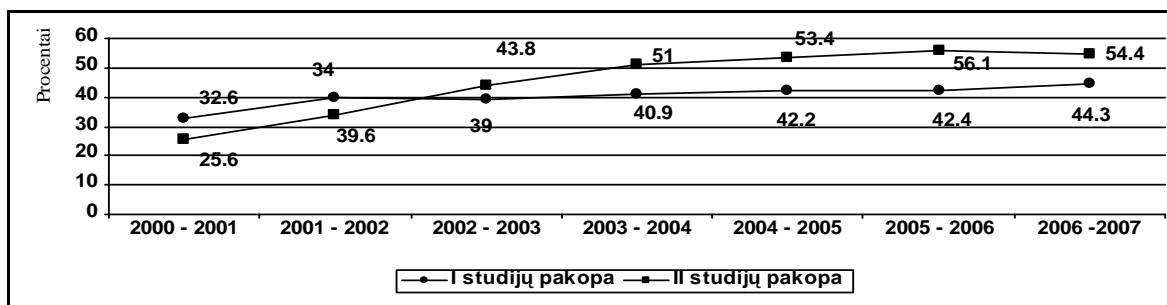
Didžiąją dalį namų ūkio išlaidų aukštajam mokslui sudaro išlaidos, skirtos mokesčiui už mokslą. 2005 metais šios išlaidos siekė 172 mln. Lt, o 2006 metais – 147 mln. Lt ir sudarė atitinkamai 75 ir 71 proc. visų išlaidų, skirtų švietimo prekėms ir paslaugoms aukštajam mokslui. Prie tiesioginių išlaidų priskiriamos ir išlaidos švietimo prekėms. Išlaidos knygoms, įvairiai paskaitų medžiagai bei kitoms priemonėms, reikalingoms mokymosi procese, sudaro apie 30 proc. namų ūkio išlaidų (18 priedas).

Lyginant studijų mokesčio dydį tarp skirtingų šalių, pastebėta, kad kai kurių šalių valstybiniuose universitetuose mokslas studentams yra nemokamas (Kipras, Danija, Suomija, Vokietijoje, Airija). Aukščiausias mokestis Latvijoje, Estijoje, Didžiojoje Britanijoje. Didžiojoje Britanijoje už mokslą studentai moka 3 000 svarų (15 000 litų) per metus (19 priedas). Tačiau galvojama įmokų dydį kelti, nes neužtenka lėšų kokybiškam mokslui plėtoti. Pavyzdžiui, Oksfordo universitete vieno studento metų studijos pagal apskaičiuotą metodiką vertos 10 tūkst. svarų, t.y. apie 50 tūkst. litų. Tačiau studentai už studijas per metus moka apie 15 tūkst. litų, dar apie 25 tūkst. litų padengia valstybė, tačiau kokybiškoms studijoms vykdyti dar trūksta beveik 10 tūkst. litų. Mokestis už studijas atskirose Lietuvos universitetuose yra labai įvairus, pvz., MRU metinė studijų kaina 3 292 – 6 491 Lt, ŠU 1 080 – 4 680 Lt, KTU 2 800 – 4500 Lt, KU 1 664 – 2 304 Lt, VGTU 1 690 – 2 340 Lt.

Dabartinis aukštojo mokslo sistemos reglamentavimas leidžia studentus pagal mokesčius už mokslą suskirstyti į tris grupes: nemokančius už mokslą, mokančius nustatytą studijų įmoką ir mokančius pilną studijų kainą. Tai sukuria skirtingas studijų prieinamumo sąlygas, kurios priklauso nuo pasirinktos studijų formos. Pagal Aukštojo mokslo įstatymo 47 straipsnio 5 dalį asmenys, sutinkantys mokėti visą studijų kainą, konkurso būdu gali būti priimami į vakarinės ir neakivaizdinės formų studijas. Ši nuostata diskriminuoja vakarinių ir neakivaizdinių studijų

studentus dieninių studijų studentų atžvilgiu, nes jų mokestis už mokslą minėtu atveju priklauso nuo studijų formos.

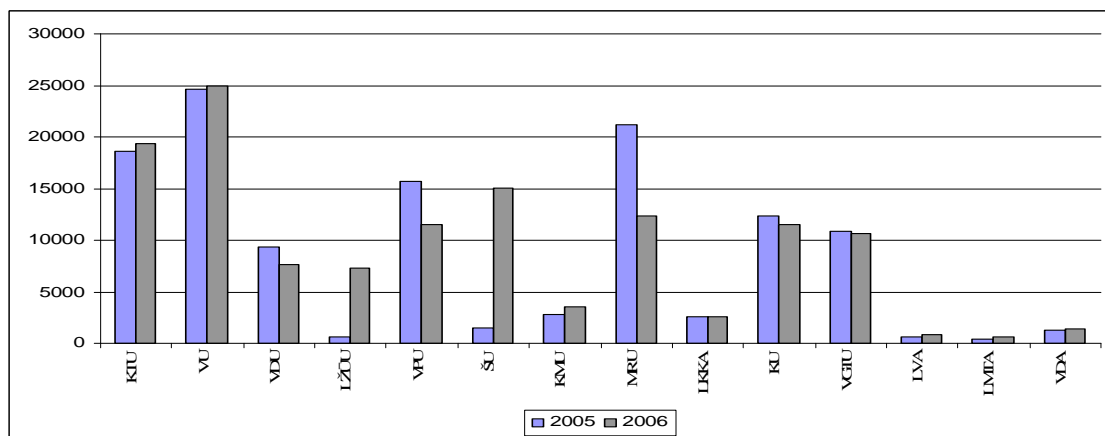
Nepakankama ir vis mažėjanti valstybės parama aukštajam mokslui verčia universitetus didinti studentų, kurie pilnai apmoka savo studijas, skaičių, nes ši studijų kaina siejama su studijų išlaidomis. Studentų, mokančių už studijas, dalis pastaraisiais metais didėja visose aukštųjų studijų pakopose, bet ypač sparčiai II pakopoje (20 priedas). Nuo 2000 – 2001 mokslo metų iki 2006 – 2007 mokslo metų savo lėšomis studijuojančiųjų dalis šioje pakopoje išaugo beveik 22 procentiniais punktais ir jau sudaro daugiau nei pusę visų studijuojančiųjų. I pakopoje atitinkamai studijuojančių skaičius išaugo 11,7 procentinio punkto.

26 pav. Universitetų studentų, studijuojančių savo lėšomis, dalis nuo bendro atitinkamos studijų pakopos studentų skaičiaus, proc.

Šaltinis: LR statistikos departamentas

Išanalizavus aukštojo mokslo institucijų lėšas (pasirinkta dėl prieinamų duomenų tik valstybinių universitetų 2005 – 2006 metų analizė), matyti, kad nemažą universitetų lėšų dalį, sudaro lėšos, gautos už studijų įmokas. Bendros visų universitetų pajamos už studijų įmokas 2005 m. buvo 122 691,6 tūkst. Lt (14,1 proc. visų pajamų), 2006 m. – 129 235,4 tūkst. Lt (15,2 proc. visų pajamų). Daugiausia lėšų 2006 m. gavo VU, KTU ir MRU – atitinkamai 24 927,0 tūkst. Lt, 19 399,2 tūkst. Lt ir 12 399,2 tūkst. Lt, mažiausiai LMTA – 608,0 tūkst. Lt, LVA – 859,5 tūkst. Lt ir VDA – 1 371,3 tūkst. Lt. 2005 m. Valstybinių universitetų gautos pajamos už studijų įmokas pavaizduotos 27 paveiksle.

27 pav. Universitetų pajamos už studijų įmokas 2005 – 2006 metais, tūkst. Lt

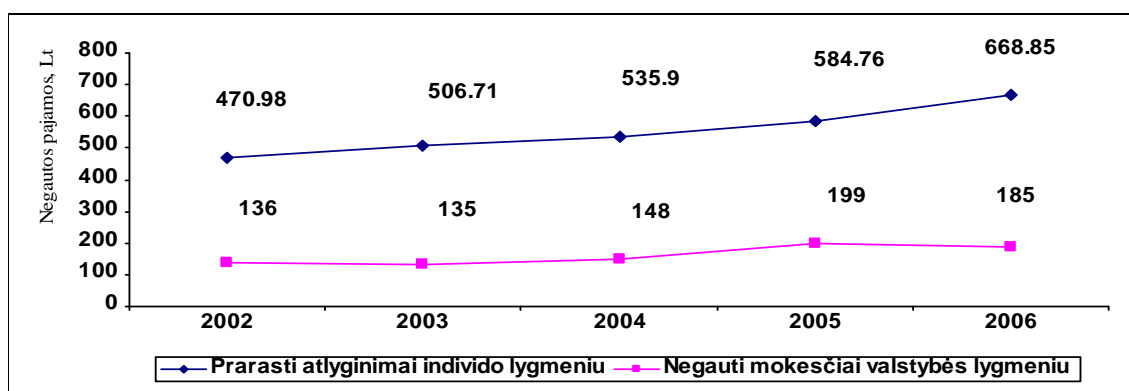
Šaltinis: sudaryta autorės remiantis atitinkamų metų universitetų rektorių ataskaitomis

Didžiausią universitetų pajamų dalį 2005 m. sudarė lėšos, gautos už studijų įmokas: MRU – 41,5 proc., VPU – 29,6 proc., KU – 27,2 proc., mažiausią dalį LŽŪU – 1,6 proc., LMTA – 2,6 proc., o 2006 m. didžiausią dalį ŠU – 30,7 proc., VPU – 25,2 proc., KU – 24,4 proc., mažiausią dalį KMU – 6,7 proc., LVA – 4,8 proc., LMTA – 3,2 proc. (21 priedas).

Gaunamos pajamos, dėl studijų mokesčių, didina universitetų finansavimą, tačiau jos beveik visada sietinos ir su studentų skaičiaus didėjimu. Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė 2007 metais 15 valstybinių universitetų atliko auditą ir pateikė išvadą: universitetai, didindami studijuojančių už savo lėšas studentų skaičių, blogina mokymosi sąlygas, nes lėšos, kurias moka studentai už studijas yra mažesnės negu reali jų kaina ir nepadengia universitetų faktinių išlaidų. Išvada grindžiama tuo, kad į asmenų, siekiančių aukštojo išsilavinimo, studijų įmokas nėra įskaičiuojamos netiesioginės universitetų išlaidos, susijusios su studijų ir mokslo organizavimu, - moksliniams tyrimams, eksperimentinei plėtrai ir meninei kūrybai plėtoti, mokslo ir studijų institucijoms administruoti, pastatams išlaikyti, kitoms ūkio reikmėms tenkinti ir kt.

2.4. Netiesioginiai visuomeniniai ir privatūs aukštojo mokslo kaštai

Tiek individas, tiek visuomenė patiria netiesioginius kaštus, asmenims siekiant aukštojo mokslo. Individo lygmeniu netiesioginiams kaštams priskiriami taip vadinami „prarasti uždarbiai“, kurie gali būti įskaičiuoti į išlaidas aukštajam išsilavinimui įsigyti. Šios išlaidos lygios prarastiems individų uždarbiams dirbant nekvalifikuotą darbą ir apskaičiuojami sumažinant dirbančių nekvalifikuotą darbą individų atlyginimus mokesčių suma, kurią jie privalo sumokėti nuo gaunamų pajamų (28 pav.).

28 pav. Negautos pajamos 2002 – 2007 metais dėl individo sprendimo tęsti mokslo, Lt/mėn.
Šaltinis: apskaičiuota autorės remiantis LR statistikos departamento duomenimis

28 paveiksle skaičiavimai atlikti, panaudojant 2002 - 2007 metų nekvalifikuotų darbininkų bruto darbo užmokesčių per mėnesį. Iš šio darbo užmokesčio išskaičiuoti nuo gautų pajamų sumokėti mokesčiai (neapmokestinamas minimumas 2002 m. – 250 Lt, 2003 - 2006 metais – 290 Lt, 2007 m. 320 Lt; pajamų mokestis 2002 – 2006 metais 33 proc., 2007 m. – 27 proc.; socialinio draudimo

mokestis 2002 – 2007 metais 3 proc.). Remiantis pateiktais duomenimis, asmuo, sulaukęs darbingo amžiaus, bet nusprendęs tęsti mokslus mokymo įstaigoje (universitete, kolegijoje ir pan.) 2002 – 2007 metais vidutiniškai neteko 553,44 Lt per mėnesį, metams – 6641,28 Lt. Prarastų atlyginimų suma taip pat priklausys ir nuo to, kiek metų tęsiasi individo mokslai bei kokį išsilavinimą jau yra įgijęs. Šie kaštai patiriami tik studijų metais, t.y. mažiausiai ketverius metus. Tuo tarpu visuomenės negautos pajamos lygios vidutiniškai 160,6 Lt per mėnesį, per metus – 1927,2 Lt.

Studijų kaštams taip pat reikia priskirti ir pragyvenimo išlaidas (švietimo prekėms, transportui ir pan.). Studijų metu patiriamos pragyvenimo išlaidos šiame darbe įvertintos tik preliminariai, kadangi nėra duomenų, kiek būtent studentas išleidžia pragyvenimui. Remiantis statistikos departamento pateiktais duomenimis apie pinigines vartojimo išlaidas vienam namų ūkio nariui per mėnesį, darome prielaidą, kad ir studento išlaidos per mėnesį yra tokios pat, tik atimame išlaidų dalį, skirtą maistui (22 priedas).

6 lentelė

Studento pragyvenimo išlaidos 2003 – 2006 metais, Lt

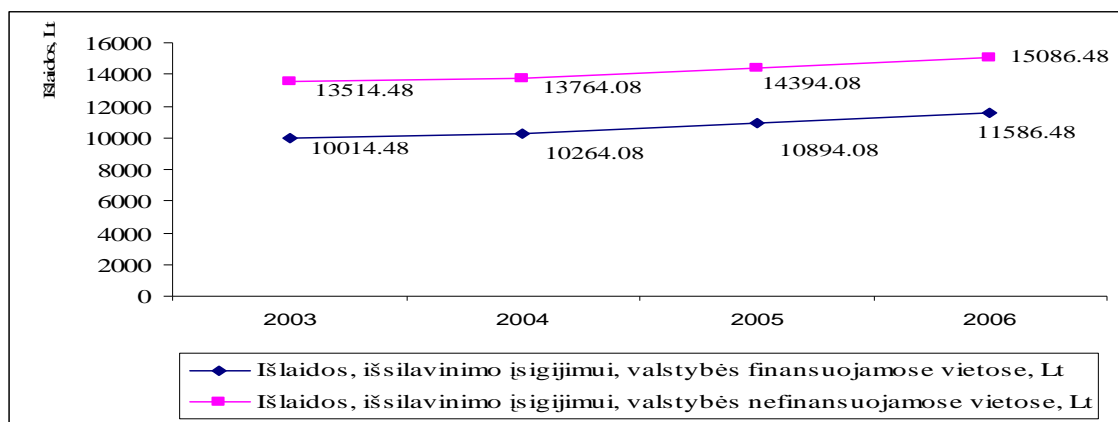
	2003	2004	2005	2006
Piniginės vartojimo išlaidos vienam ūkio nariui per mėnesį, Lt	412,6	442,9	512,5	580,1
Studento piniginės vartojimo išlaidos per mėnesį, Lt	281,1	301,9	354,4	412,1
Studento metinės vartojimo išlaidos per metus, Lt	3373,2	3622,8	4252,8	4945,2
Studento metinių vartojimo išlaidų pokytis, proc.		7,4	17,3	16,2

Šaltinis: apskaičiuota autorės remiantis LR statistikos departamento duomenimis

Iš apskaičiuotų duomenų, matyti, kad studento išlaidos per 2003 – 2006 metus kasmet vidutiniškai išaugo 10,2 procentais.

Išlaidas universitetiniam išsilavinimui sudaro prarasti atlyginimai bei studentų pragyvenimui reikalingos išlaidos. Susumavus anksčiau apskaičiuotus prarastus atlyginimus (6641,28 Lt) ir pragyvenimo išlaidas (6 lentelė), gauname, mokymosi kaštus studijų metais, kai asmuo mokosi valstybės finansuojamose vietose. Išlaidos, išsilavinimo įsigijimui valstybės nefinansuojamose vietose, padidėja dar mokama studijų kaina. Darome prielaidą, kad studijų įmoka yra 3 500 Lt. Išlaidos, išsilavinimo įsigijimui valstybės finansuojamose ir nefinansuojamose vietose, 2003 – 2006 metais pavaizduotos 29 pav. diagramose.

Vidutiniškai 2003 – 2006 metais mokymosi kaštai asmeniui, siekiančiam aukštojo išsilavinimo, valstybės finansuojamose vietose buvo 10 690 Lt, o nefinansuojamose vietose 14 190 Lt. Taigi, asmenys nusprendę siekti universitetinio išsilavinimo savo lėšomis, patyrė 3 500 Lt didesnes išlaidas.

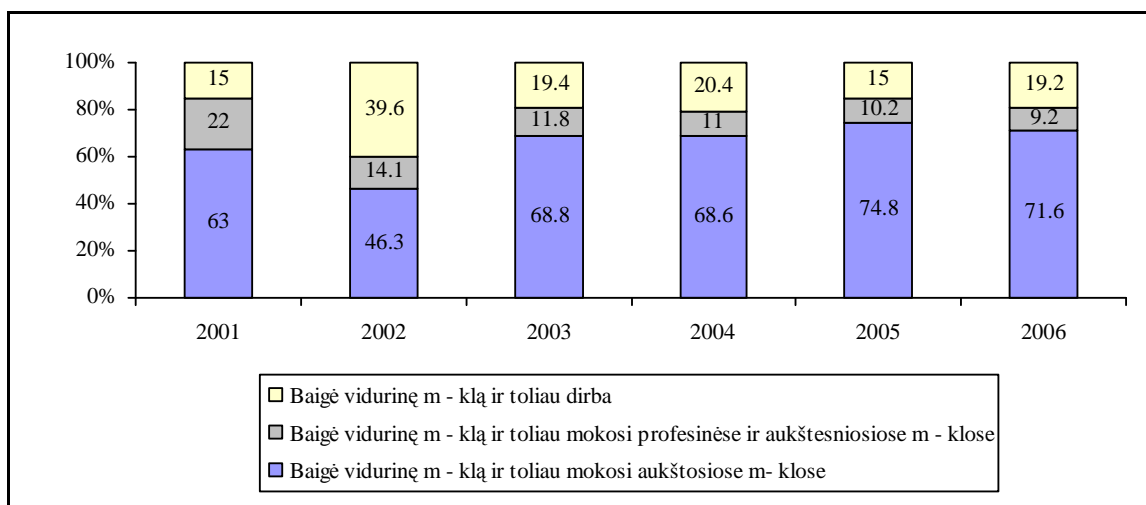

29 pav. Išlaidos universitetinio išsilavinimo įsigijimui valstybės finansuojamose ir nefinansuojamose vietose 2003 – 2006 metais, Lt

Didesni studijų kaštai patiriami asmenų, kurie išsilavinimui skiria savo lėšas, dažnai būna kliūtimi, kodėl neturtingesnių šeimų vaikai nesiekia universitetinio išsilavinimo.

2.5. Visuomeninė aukštojo mokslo nauda

Tolesnis mokymasis gavus brandos atestatą, ypač išsilavinimo siekimas universitetuose, daugeliui žmonių yra sėkmingos karjeros pagrindas bei būtinas norint, kad susiformuotų aukštos kvalifikacijos darbo jėga. Todėl vidutiniškai 2001 – 2006 metais 66 proc. aštuoniolikmečių, baigę vidurinę mokyklą, rinkosi studijas universitetuose.

30 pav. Mokinių, įgijusių vidurinį išsilavinimą, tolesnis mokymasis, proc.

Šaltinis: Lietuvos statistikos metraštis, 2007 metai

Investicijų į žmogiškąjį kapitalą nauda vertinama tiek natūriniais, tiek vertiniais rodikliais. Vienas iš natūrinių matų bei visuomeniniu lygiu pasireiškiančių švietimo teigiamų efektų dėl investicijų į žmogiškąjį kapitalą yra asmenų, įgijusių aukštąjį išsilavinimą, skaičius šalyje.

Remiantis 7 lentelėje pateiktais duomenimis, matyti, kad neuniversitetinį išsilavinimą įgijusių asmenų skaičius didėjo labai sparčiai. Tam įtakos turėjo įgyvendinama švietimo reforma –

intensyvus neuniversitetinio aukštojo mokslo įstaigų kūrimasis. 2000 – 2006 metais tokio pobūdžio aukštąjį išsilavinimą įgijusių asmenų skaičius išaugo 12,47 tūkst., tačiau buvo mažesnis, palyginus su universitetinį aukštąjį išsilavinimą įgijusių asmenų skaičiumi kiekvienais metais. Aukštąjį universitetinį išsilavinimą įgijusių asmenų skaičius per analizuojamą laikotarpį išaugo dvigubai. 2006 metais asmenų, įgijusių aukštąjį universitetinį išsilavinimą, skaičius buvo 1,6 karto didesnis negu asmenų, įgijusių aukštąjį neuniversitetinį išsilavinimą.

7 lentelė

Asmenų, įgijusių aukštąjį išsilavinimą, skaičius, tūkst.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Aukštąjį neuniversitetinį	-	0,03	0,05	4,6	8,8	11,2	12,5
Aukštąjį universitetinį (pagrindinės studijos)	10,3	11,6	12,7	14,7	15,8	18,3	20,6

Šaltinis: LR statistikos departamentas

Dar vienas natūrinis matas, atspindintis švietimo naudą visuomenės lygmeniu, yra užimtų gyventojų, įgijusių aukštąjį išsilavinimą, skaičius bei jo dalies didėjimas bendrame užimtųjų gyventojų skaičiuje. Remiantis statistikos departamento duomenimis, užimtų gyventojų, kurie turi įgiję aukštąjį išsilavinimą, skaičius 2002 metais siekė 363,8 tūkst. 2006 metais šis skaičius išaugo iki 464,3 tūkst. Jų dalis bendrame užimtų gyventojų skaičiuje 2002 metais buvo 25,6 proc., o 2006 metais siekė beveik 31 proc. ir vidutiniškai 2002 – 2006 metais didėjo 6,3 proc. punkto.

8 lentelė

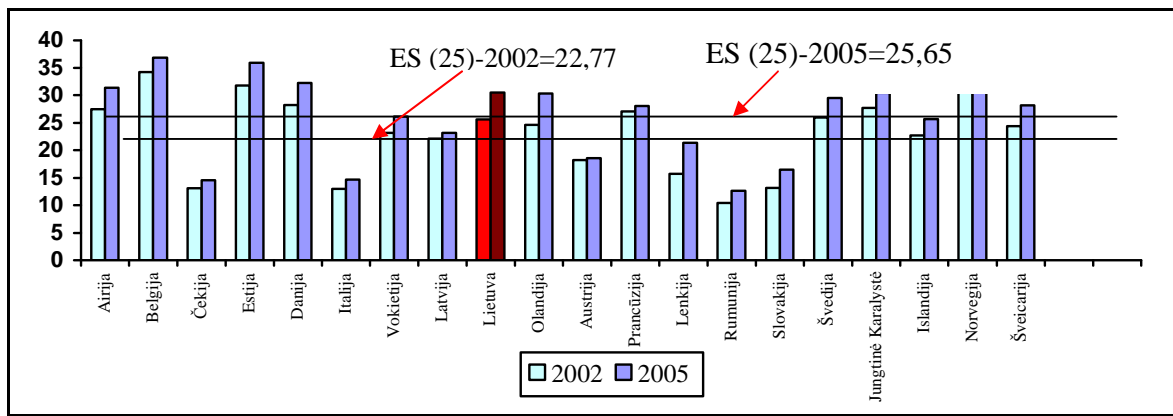
Užimti gyventojai, turintys aukštąjį išsilavinimą 2002 – 2005 metais, tūkst. ir proc.

	2002	2003	2004	2005	2006
Užimti gyventojai, tūkst. (1)	1 420,8	1 472,7	1 437,3	1 473,9	1 498,9
Užimti gyventojai, įgiję aukštąjį išsilavinimą, tūkst. (2)	363,8	390,1	413,3	449,4	464,3
Dalis, proc. (2/1)	25,6	26,5	28,1	30,5	30,9
Pokytis (2), lyginant su praėjusiu laikotarpiu, proc.		7,23	3,46	11,35	3,34

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis LR statistikos departamento duomenimis

Lyginant Lietuvos ir kitų Europos šalių rodiklius (23 priedas), gyventojai su aukštuoju išsilavinimu sudarė panašią dalį tokiose šalyse, kaip Švedija, Čekija, Latvija, Italija. Norvegijoje, Jungtinėje Karalystėje, Airijoje bei Danijoje aukštąjį išsilavinimą turėjo apie 30 proc. visų užimtų gyventojų. Lietuvoje panašaus dydžio rodiklis buvo 2005 – 30,5 proc. ES (25 šalių) vidurkį Lietuva 2002 metais lenkė 2,84 proc. punkto, o 2005 metais – 4,84 proc. punkto, tačiau ES (25) šalių bendras nedarbo lygis atitinkamai tais metais buvo 8,7 proc., o Lietuvoje 13,8 ir 8,3 proc. (31 pav.).

31 pav. Užimtų gyventojų, turinčių aukštąjį išsilavinimą, dalis proc. palyginus su visų užimtų gyventojų skaičiumi 2002, 2005 metais
Šaltinis: EUROSTAT

Aukštąjį išsilavinimą įgiję asmenys darbo rinkoje konkuruoja sėkmingiau. Lyginant asmenų, įgijusių aukštąjį/aukštesnįjį išsilavinimą ir vidurinį bei pagrindinį išsilavinimą, padėtis darbo rinkoje yra skirtinga: visais atvejais yra pranašesni asmenys su aukštesniu išsilavinimu.

Didėja gyventojų, įgijusių aukštąjį/aukštesnįjį išsilavinimą užimtumo lygis. Jis 2006 metais buvo didžiausias ir siekė 87,8 proc. ir palyginti su 2001 m. padidėjo 7,3 proc. punkto. Lyginant skirtingą išsilavinimą įgijusių asmenų užimtumo lygį, pastebima, kad vidutiniškai 2001 – 2006 metais užimtumo lygis tarp gyventojų, įgijusių aukštąjį/aukštesnįjį išsilavinimą buvo 84,3 proc. ir 18,5 proc. punkto aukštesnis negu įgijusių vidurinį (65,8 proc.) ir net 58,5 proc. punktais didesnis negu įgijusių pagrindinį bei pradinį išsilavinimą (25,8 proc.). Moterų, įgijusių aukštąjį/aukštesnįjį išsilavinimą užimtumo lygis vidutiniškai 2001 – 2006 metais buvo 83,5 proc. ir 2 proc. punktais mažesnis negu vyrų su atitinkamu išsilavinimu (85,5 proc.) tuo pačiu laikotarpiu. Analizuojant duomenis, pastebėta, kad 2001 metais moterų, įgijusių aukštąjį išsilavinimą užimtumas 4,3 karto buvo didesnis nei turinčių pradinį/pagrindinį bei 1,3 karto didesnis nei turinčių vidurinį išsilavinimą. Vyrų su aukštesniu išsilavinimu 2001 metais užimtumas 2,8 karto buvo didesnis nei turinčių pradinį/pagrindinį bei 1,2 karto didesnis nei turinčių vidurinį išsilavinimą. 2006 metais aukštąjį išsilavinimą turinčių moterų užimtumas siekė 87,3 proc., vyrų – 88,4 proc., o atotrūkis tarp aukštąjį ir pradinį/pagrindinį bei vidurinį išsilavinimą turinčių asmenų išliko beveik nepakitęs (24 priedas).

Asmenys, įgiję aukštąjį išsilavinimą, gauna didesnes pajamas, o tai sąlygoja didesnius mokesčius į valstybės biudžetą, tai yra didesnę mokesčių pajamų apimtį. Didėjant aukštesnį darbo užmokestį gaunančių užimtų gyventojų daliai bei šalies darbo užmokesčiui, didėjo ir iš mokesčių surinktos valstybės pajamos. Remiantis valstybinės mokesčių inspekcijos pateiktais duomenimis, 2002 metais iš gyventojų pajamų mokesčio gautos pajamos valstybės ir savivaldybių biudžetuose siekė 2,55 mlrd. Lt ir sudarė didžiausią dalį – 28,35 proc., lyginant su visomis mokesčinėmis pajamomis. Nors 2006 metais pajamos iš gyventojų pajamų mokesčio išaugo iki 4,06 mlrd. Lt,

tačiau šių mokesčių dalis bendroje valstybės ir savivaldybių biudžeto pajamų struktūroje sudarė mažesnę dalį, t.y. 20,8 proc. Tam įtakos turėjo išaugusios surenkamos pelno mokesčio ir akcizų sumos. 2002 metais darbuotojų, įsigijusių aukštąjį išsilavinimą, gyventojų pajamų mokestis sudarė 1,73 mlrd. Lt arba 67,84 proc. visų valstybės ir savivaldybių pajamų iš gyventojų pajamų mokesčio, todėl galima daryti prielaidą, kad didėjantis užimtų gyventojų, turinčių aukštąjį išsilavinimą, skaičius turėjo įtakos bendram gyventojų pajamų mokesčio augimui. Atitinkamai kvalifikuotų darbuotojų skaičiaus didėjimas lemia šalies ekonominį augimą, visuomenė išvengia didelio bedarbių skaičiaus ir sutaupo socialinių pašalpų sąskaita. Visuomenės socialine nauda pasireiškia mažesniu nusikalstamumu, demokratinių santykių vystimusi ir kt. Deja, Lietuvoje nėra atlikta tyrimų šiais aspektais, todėl nėra galimybės atlikti išsamesnės analizės.

2.6. Privati aukštojo mokslo nauda

Įgijus tam tikrą išsilavinimo lygį, padidėja žmogiškojo kapitalo vertė ir mobilumas darbo rinkoje.

Atliktas 2002 metais statistikos departamento darbo užmokesčio struktūros tyrimas Lietuvoje parodė, kad didžiausią vidutinį mėnesinį bruto darbo užmokestį šalies ūkyje gavo aukštąjį išsilavinimą įgijusieji darbuotojai – 1713 Lt, aukštesnįjį – 1075 Lt. Vidurinį išsilavinimą turintys darbuotojai, kurie sudaro daugiau nei pusę visų profesijų darbuotojų skaičiaus, uždirbo 870 Lt. Tų pačių profesinių grupių darbuotojai, turintys aukštąjį išsilavinimą, uždirbo taip pat daugiau negu įsigijusieji aukštesnįjį išsilavinimą: įstatymų leidėjų, vyresniųjų pareigūnų ir valdytojų, turinčių aukštąjį išsilavinimą, darbo užmokestis 2002 metais sudarė – 2409 Lt, arba 65,6 proc. didesnis negu turinčių aukštesnįjį išsilavinimą (1455 Lt); jaunesniųjų specialistų ir technikų – 1520 Lt, arba 42,3 proc. didesnis negu įgijusių aukštesnįjį išsilavinimą (1068 Lt); specialistų – 1514 Lt, arba 29,3 proc. didesnis negu turinčių aukštesnįjį išsilavinimą; kvalifikuotų darbininkų ir amatininkų – 1236 Lt, arba 17,9 proc. didesnis negu įgijusių aukštesnįjį išsilavinimą (1071 Lt) (25 priedas). Taigi, galima teigti, kad aukštąjį išsilavinimą turintys asmenys, darbo rinkoje gauna gerokai didesnius atlyginimus, todėl jie turėtų prisidėti prie savo išsilavinimo.

Privačią naudą dėl aukštojo išsilavinimo rodo asmens gaunamų papildomų pajamų analizė. Individo lygmeniu, dėl išsilavinimo gautos pajamos arba tiesioginė nauda apskaičiuojamos, kaip skirtumas tarp kvalifikuotų ir nekvalifikuotų darbuotojų gaunamų darbo užmokesčių, atskaičius mokesčius. Skaičiavimams naudosime 2002 metų LR statistikos departamento darbo užmokesčio struktūros tyrimo duomenis, kadangi toks tyrimas, pagal Europos statistikos tarnybos (Eurostato) metodiką, atliekamas tik kas penkerius metus ir naujesnių duomenų nėra. Dėl šios priežasties daroma prielaida, kad 2003 – 2006 metais kvalifikuotų ir nekvalifikuotų asmenų gaunamas darbo užmokestis lygus dydžiui, kurį apskaičiuosime pagal atitinkamų metų šalies gyventojų vidutinio

mėnesinio bruto darbo užmokesčio pokytį, lygindami kiekvienų metų darbo užmokestį su ankstesnių metų darbo užmokesčiu. 2002 metais asmenų įgijusių aukštąjį išsilavinimą (kvalifikuota darbo jėga pagal visas profesijų grupes) vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis buvo 1 713 Lt, o įgijusių vidurinį išsilavinimą (nekvalifikuota darbo jėga) – 607 Lt (25 priedas).

9 lentelė

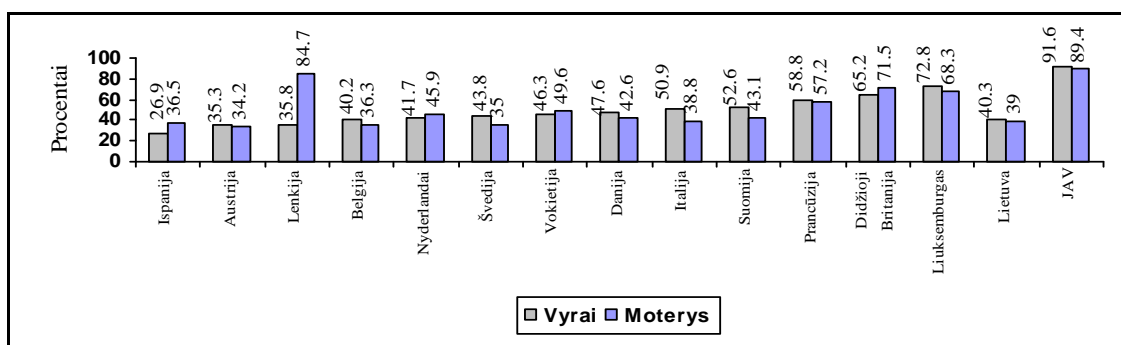
Skirtingos kvalifikacijos darbuotojų darbo užmokesčiai 2002 – 2006 metais, Lt

	2002	2003	2004	2005	2006
Vidutinis mėn. bruto darbo užmokestis, Lt	1013,9	1072,6	1149,3	1276,3	1495,7
Padidėjimas, proc.	-	5,8	7,1	11,1	17,2
Kvalifikuotų darbuotojų vidutinis mėn. bruto darbo užmokestis, Lt	1713,0	1812,35	1941,03	2156,48	2527,39
Nekvalifikuotų darbuotojų vidutinis mėn. bruto darbo užmokestis, Lt	607,0	642,21	687,81	764,16	895,60
Kvalifikuotų ir nekvalifikuotų darbuotojų bruto darbo užmokesčių skirtumai, Lt	1106	1170,14	1253,22	1392,32	1631,79
Kvalifikuotų ir nekvalifikuotų darbuotojų neto darbo užmokesčių skirtumai, Lt	790,44	844,63	898,76	986,78	1104,04

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis LR statistikos departamento duomenimis

Remiantis apytikriais skaičiavimais (dėl priimtos prielaidos), individas, turintis aukštąjį išsilavinimą, 2002 – 2006 metais kas mėnesį vidutiniškai papildomai gauna 924 Lt, per metus 11088 Lt.

Aukštąjį mokslą baigusių darbuotojų atlyginimo priedas yra didelis visose šalyse, o ypač JAV. Remiantis 32 paveiksle pateiktais duomenimis, matyti, kad daugelio Vakarų Europos šalių darbuotojų, kurie turi aukštąjį išsilavinimą, atlyginimai išauga mažiausiai 30 procentų lyginant su darbuotojų, turinčių vidurinį išsilavinimą, darbo užmokesčiais.

32 pav. Darbuotojų su aukštuoju išsilavinimu darbo užmokesčio padidėjimas lyginant su darbuotojų, turinčių vidurinį išsilavinimą, darbo užmokesčiu 2005 m., proc.

Šaltinis: EBPO. Education at a Glance, B4.1 lentelė

Aukštojo mokslo nauda individams tenka ne tik papildomų pajamų forma, bet ir padidėjusia užimtumo tikimybe, nes skirtingos kvalifikacijos darbuotojų nedarbo lygiai yra taip pat skirtingi. Asmenys su aukštuoju išsilavinimu greičiau prisitaiko prie darbo rinkos pokyčių, netekę darbo greičiau ji susiranda. Remiantis 10 lentelėje pateiktais duomenimis, galima teigti, jog įgytas aukštasis išsilavinimas suteikia didesnes galimybes individui būti įdarbintam. Matyti, jog aukštąjį

išsilavinimą turinčių 25 – 64 metų amžiaus asmenų nedarbo lygis ES (25 šalys) buvo mažiausias, palyginti su kitais išsilavinimo lygiais. Nedarbo lygis tarp asmenų, kurie turi tik žemesnį išsilavinimą, yra 3,3 proc. punkto didesnis nei tarp asmenų, kurie turi aukštesnį vidurinį išsilavinimą, ir 6,8 proc. punkto aukštesnis negu tarp tų, kurie turi aukštojo mokslo diplomus.

10 lentelė

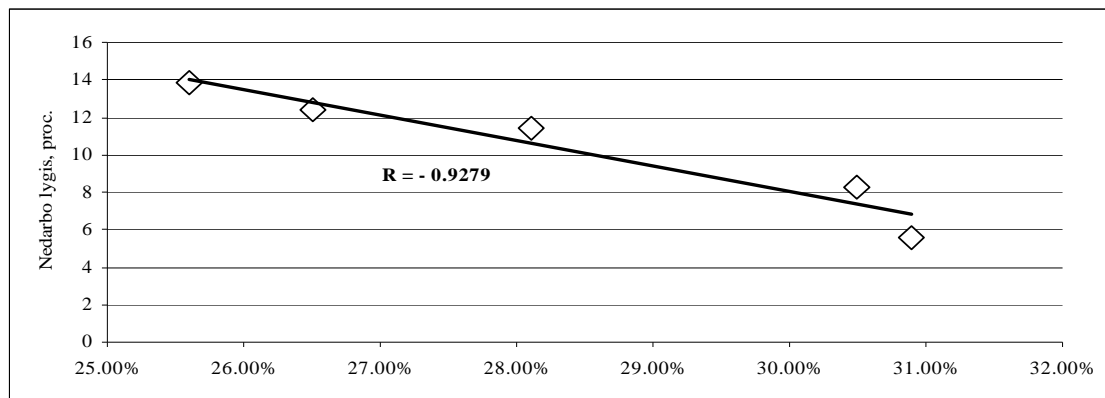
**25 – 64 metų amžiaus gyventojų nedarbo lygis pagal išsilavinimą ES (25 šalys)
2005 metais, proc.**

Ikimokyklinis, pradinis ir žemesniosios pakopos vidurinis	11,4
Aukštesniosios pakopos vidurinis ir aukštojo mokslo laipsnio nesuteikiantis mokymasis baigus vidurinę mokyklą	8,1
Aukštasis mokslas	4,6

Šaltinis: Svarbiausi faktai ir skaičiai apie Europą ir europiečius
(http://europa.eu/abc/keyfigures/education/research/index_lt.htm#chart25)

Lyginant atskirų Europos šalių duomenis, matyti, kad Lietuvoje asmenų, įgijusių aukštąjį išsilavinimą, nedarbo lygio procentas lyginant su ES (25 šalių) buvo didesnis 1,6 – 2002 m., 1,2 – 2003 m., 1,1 – 2004 m., tačiau 2005 metais šis rodiklis jau buvo mažesnis 0,9 proc. punktu. Toks pat asmenų su aukštuoju išsilavinimu nedarbo lygis kaip Lietuvoje (3,7 proc.) 2005 metais buvo ir Belgijoje, Danijoje, vienu proc. punktu didesnis Estijoje (3,8 proc.). Detalūs Europos šalių asmenų su aukštuoju išsilavinimo nedarbo lygio statistiniai duomenys 2002 – 2005 metais pateikti 26 priede.

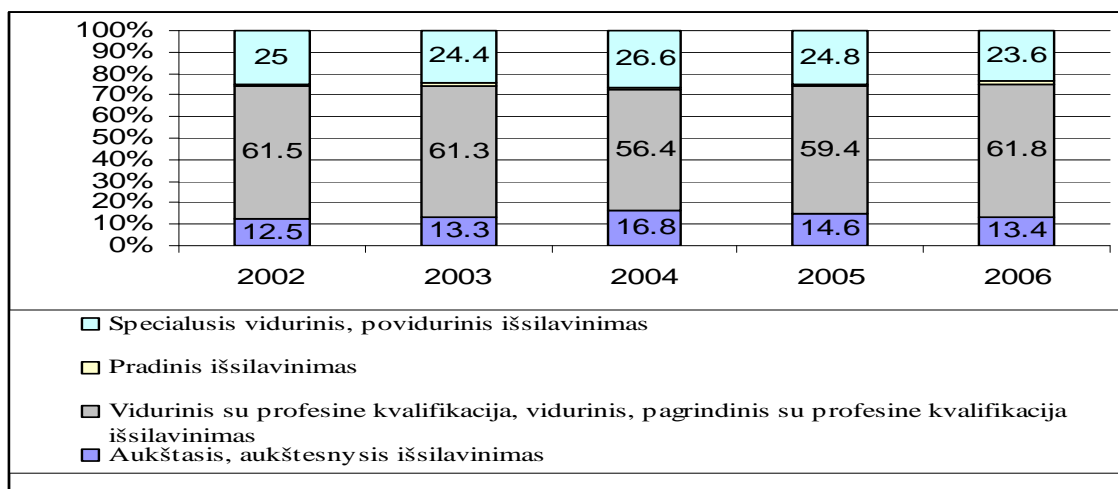
Naudojant koreliacijos koeficientą, galime nustatyti priklausomybę tarp užimtų gyventojų su aukštuoju išsilavinimu dalies ir nedarbo lygio (27 priedas). Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas, - 0,93 rodo, kad vyrauja atvirkštinis, bet stiprus ryšys (33 pav.). 2002 – 2005 metais užimtų gyventojų su aukštuoju išsilavinimu dalis padidėjo 5,3 proc. punkto, o nedarbo lygis analizuojamu laikotarpiu sumažėjo net 8,2 punkto. Nors šie dydžiai glaudžiai tarpusavyje susiję, vis dėlto vienareikšmiškai teigti, kad didėjantis aukštąjį išsilavinimą turinčių užimtųjų skaičius turi įtakos nedarbo lygio sumažėjimui negalima.

33 pav. Užimtų gyventojų, įgijusių aukštąjį išsilavinimą, dalies ir nedarbo lygio ryšys 2002 – 2006 metais

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis EUROSTAT ir LR statistikos departamento duomenimis

Bedarbiai su aukštuoju išsilavinimu taip pat sudaro žymiai mažesnę dalį bendroje bedarbių struktūroje.

34 pav. Bedarbių struktūra Lietuvoje pagal išsilavinimo lygį 2002 – 2006 metais, proc.

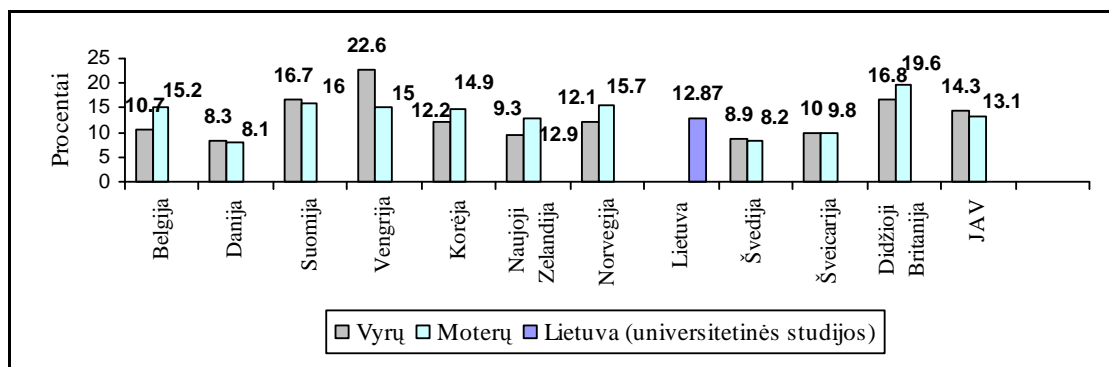
Šaltinis: LR statistikos departamentas

2006 metais bedarbių, turinčių aukštąjį/aukštesnį išsilavinimą, buvo 12,2 tūkst., arba 13,4 procento visų bedarbių ir palyginti su 2002 metais buvo 0,9 proc. aukštesnis. Bedarbiai, turintys vidurinį išsilavinimą su profesija ar be jos bei pagrindinį išsilavinimą su profesija, vidutiniškai kiekvienais metais sudarė 60,1 proc. (28 priedas). Išanalizavus bedarbių struktūrą, galima teigti, kad aukštąjį išsilavinimą įgiję asmenys dažniausiai yra paklausesni darbo rinkoje, greičiau geba įsidarbinti nei žemesnį išsilavinimą turintys asmenys, jų darbo netekimo laikotarpis yra trumpesnis.

Švietimo ir mokslo ministerijos užsakymu kasmet vykdomi specialistų bei aukštųjų mokyklų absolventų konkurencingumo darbo rinkoje, darbo jėgos paklausos kontekste tyrimai. Išskirtinis dėmesys skiriamas universitetų absolventų įsidarbinimo ir karjeros stebėsenai bei grįžtamojo ryšio analizei, siekiant nustatyti, kurie absolventai negalėjo laiku integruotis į darbo rinką (arba prisitaikyti joje) ir užsiregistravo darbo biržos ieškančiųjų darbo registre. Planuojant studentų skaičių, sudarant studijų programas bei organizuojant studijų procesą, ypač aktualus klausimas ar darbo rinkai reikia atitinkamą studijų programą baigusių specialistų, todėl svarbiausias uždavinys yra atitinkamų specialistų poreikio darbo rinkoje tyrimas. Apibendrinus kelerių metų tyrimų rezultatus, pastebima, kad per 98 proc. visų studijų krypties absolventų iškart baigę studijas įsidarbina ir sėkmingai įsitvirtina konkurencingose darbo rinkoje. 2005 metais absolventų, užregistruotų Lietuvos darbo biržos registre, dalis svyruoja nuo 0,08 iki 0,8 proc. 2006 metais šis rodiklis siekia daugiausiai apie 1 proc. (29 priedas).

Privati išsilavinimo pajamų norma parodo švietimo (aukštojo mokslo) naudos ir išlaidų ryšį individams. Privačios aukštojo mokslo pajamų normos skirtingose šalyse yra nevienodos (35 pav.).

Jos dažniausiai yra didesnės už realią rinkos palūkanų normą ar kitų gamybinių aktyvų pajamų normą ir rodo, kad investicijos į išsilavinimą yra naudingos.

35 pav. Privačios aukštojo mokslo pajamų normos dydis skirtingose šalyse pagal lytį 2004 m., proc.
Šaltinis: EBPO. Education at Glance, lentelė A9.5, 2007

Pateikti duomenys rodo, kad Lietuvoje privati universitetinių studijų pajamų norma yra pakankamai didelė – 12,87 proc., tačiau ji pavyzdžiui mažesnė už privačias pajamų normas Didžiojoje Britanijoje, kurioje tiek vyrų, tiek moterų pajamų norma siekia apie 19 proc. Didžiausia privati išsilavinimo norma yra vyrų Vengrijoje – 22,6 proc. Moterų aukščiausia analizuojamo rodiklio reikšmė pastebėta Didžiojoje Britanijoje – 19,6 proc. Mažiausią grąžą iš investicijų į aukštąjį išsilavinimą gauna vyrai (8,3 proc.) ir moterys (8,1), gyvenantys Danijoje.

Aptarti aukštojo mokslo privatūs naudos matai, kaip papildomų pajamų gavimas, padidėjusi užimtumo tikimybė, pakankamai didelė universitetinių studijų pajamų norma yra ne tik didelė paskata asmenims siekti aukštojo išsilavinimo, bet ir padengti dalį aukštojo mokslo kaštų.

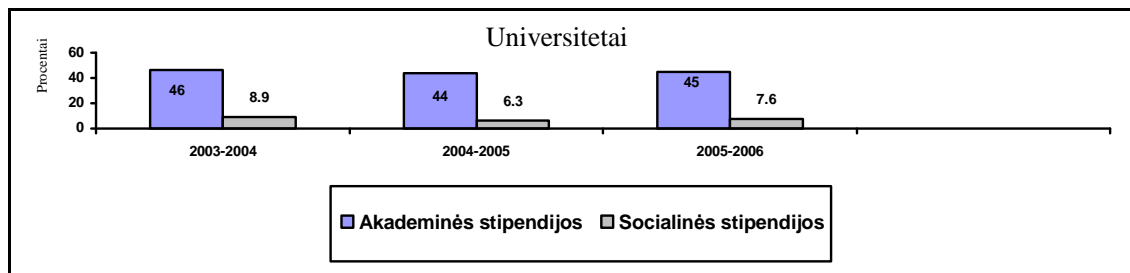
2.7. Studentų kreditavimo sistema

Siekiant padidinti aukštojo mokslo finansavimą, būtina labiau remtis privačiais finansavimo šaltiniais. Tačiau mokslas studijų metais turi išlikti nemokamas, todėl labai svarbu, kad kartu būtų plėtojama ir lanksti finansinės paramos studentams sistema, kuri apima valstybės paskolų aukštųjų mokyklų studentams suteikimo tvarką, taikomas finansines pagalbos priemones studijuojantiems aukštosiose mokyklose. Studentų kreditavimo sistemos plėtojimas didina galimybę asmenims įgyti aukštąjį išsilavinimą bei skatina juos tapti aukštos kvalifikacijos specialistais.

Šiuo metu Lietuvoje veikiančią aukštųjų mokyklų studentų finansinės paramos sistemą sudaro skiriamos akademinės (pagal studijų rezultatus) ir/arba socialinės stipendijos bei suteikiamos paskolos studijų įmokoms, gyvenimo išlaidoms, dalinėms studijoms užsienyje pagal tarptautines sutartis ir susitarimus.

Skiriamos stipendijos pagal studijų rezultatus yra ne didesnės kaip 2,5 MGL dydžių – 325 Lt, socialinės stipendijos - ne didesnės kaip 1 MGL dydžių – 130 Lt. Iš pateiktos 36 paveiksle

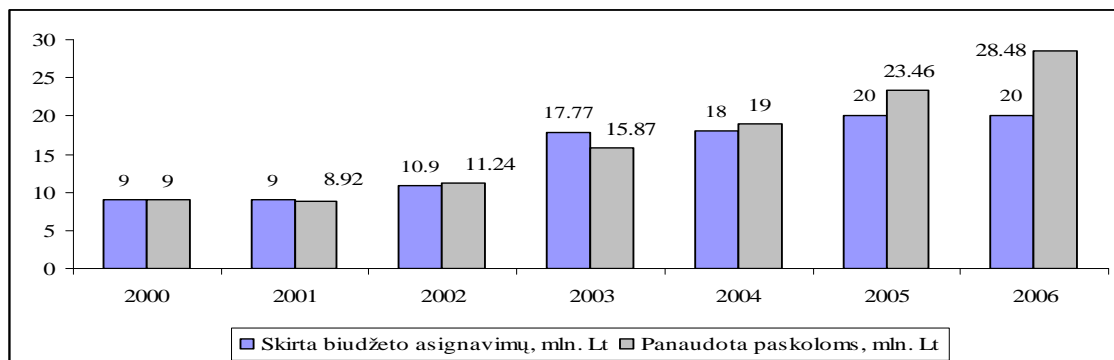
diagramos, matome, kad aukštųjų mokyklų studentų, gaunančių akademines ir/arba socialines stipendijas, dalis keletą metų išlieka gana pastovi. 2005–2006 mokslo metais akademines stipendijas gavo 45 proc. universitetų studentų. Tais pačiais mokslo metais socialinės stipendijos buvo skirtos 7,6 proc. universitetų studentų ir palyginti su 2003 – 2004 metais skirta 1,3 proc. punkto mažiau stipendijų.

36 pav. Aukštųjų mokyklų studentų, gaunančių stipendijas, dalis proc.

Šaltinis: LR Statistikos departamentas

Lietuvoje valstybinių studijų paskolas administruoja valstybinis Mokslo ir studijų fondas (toliau – MSF). Lėšos šiam fondui skiriamos iš valstybės biudžeto asignavimų. Taip pat prie biudžeto asignavimų kasmet prisideda lėšos sukauptos iš grąžinamų paskolų, palūkanų ir delspinigių bei praėjusių metų nepanaudotų lėšų.

37 pav. Paskolų teikimui panaudotos lėšos 2000-2006 m. (biudžeto asignavimai, grąžintos paskolos, palūkanos, delspinigiai bei praėjusių metų nepanaudotos lėšos), mln. Lt

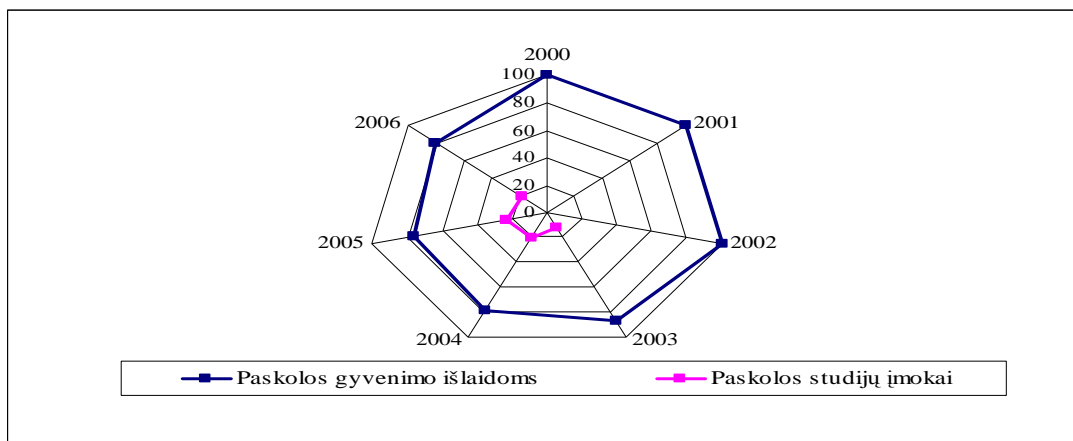
Šaltinis: Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas

Valstybės biudžeto asignavimai per 6 metus nuo 2000 metų išaugo 11 mln. Lt arba vidutiniškai kasmet didėjo 18 proc.

MSF paskolų lėšas universitetams skiria atsižvelgdamas į jame studijuojančių savo lėšomis studentų skaičių. Pagrindinių, vientisųjų ir antrosios pakopos studijų studentai, nepriklausomai nuo pasirinktos studijų formos gali gauti valstybės paskolas studijų įmokoms mokėti be konkurso (iki 520 Lt), jei jos nebuvo sumokėtos valstybės lėšomis, ir paskolas konkurso būdu gyvenimo išlaidoms, dalinėms studijoms užsienyje apmokėti. Paskolos studijų įmokai mokėti nuo 2003 metų teikiamos tik studentams, studijuojantiems iš dalies valstybės finansuojamoje vietoje valstybinėse aukštosiose mokyklose. Valstybinių aukštųjų mokyklų ir nevalstybinių aukštųjų mokyklų studentai,

mokantys visą studijų kainą, paskolos studijų įmokoms gauti negali. Jie turi galimybę gauti paskolą gyvenimo išlaidoms ir tokiu būdu sumokėti už studijas aukštojoje mokykloje. Todėl sukuriamos nevienodos sąlygos studentams gauti paskolas, skirtas įmokoms už studijas.

Kiekvienais metais nuo 2003 metų, kada buvo pradėtos teikti paskolos studijų įmokoms, paskolos gyvenimo išlaidoms sudarė daug didesnę procentą, negu paskolos studijų įmokoms. Šią tendenciją parodo ir 38 paveiksle pateikta diagrama.

38 pav. Suteiktos paskolos (pagal paskolų rūšis), proc. 2000-2006 metais

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis mokslo ir studijų fondo pateiktais duomenimis

2003 - 2006 metais gyvenimo išlaidoms paskolos vidutiniškai sudarė 80,8 proc. visų suteiktų paskolų, tuo tarpu paskolos studijų įmokai mokėti sudarė tik trečdalį, t.y. 18,7 proc. Paskolos dalinėms studijoms užsienyje apmokėti 2003 – 2006 metais sudarė mažiau nei 1 proc. (30 priedas). Aukštųjų mokyklų ir studentų atstovų nuomone, paskolos studijų įmokoms yra nepopuliarios, nes studentui paprastai nepakanka lėšų vien tik studijų įmokai, bet taip pat reikia ir lėšų bendrabučiui, butui bei kitoms išlaidoms. Be to jos teikiamos kas semestrą, t.y. du kartus per metus, todėl šiai paskolai (520 Lt) gauti sugaištama daug laiko.

Paskolos gyvenimo išlaidoms dydis yra iki 4 680 litų metams. Jos studentams teikiamos pagal konkurso tvarką sudarytus aukštųjų mokyklų studentų sąrašus. Pirmenybė teikiama studentams iš nepasiturinčių šeimų, našlaičiams ir neįgaliesiems. Trečiosios studijų pakopos studentams valstybės paskolos neteikiamos. Siekiant išanalizuoti, kokia dalis iš visų pateikusių studentų paraiškas paskolai gyvenimo išlaidoms gauti ir kokio dydžio jas gauna konkrečiuose universitetuose, susidurta su duomenų trūkumu. Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas nurodo tik duomenis susijusius su bendru lėšų paskirstymu universitetams, kolegijoms ir koks pasirašytas paskolų skaičius iš viso tais metais. Iš turimų duomenų galima paskaičiuoti tik koks paskolos dydis vidutiniškai teko vienai studento pasirašytai paskolai. 2005 metais paskolos dydis buvo 3 067 Lt (paskirstyta 22,9 mln. Lt 7 465 studentams) ir 2006 m. – 2 838 Lt (paskirstyta 23,3 mln. Lt 8 103 studentams). 2006 metais vidutinis paskolos dydis buvo mažesnis 221 Lt. Tik kai kurių universitetų

rektorijų ataskaitose buvo rasta duomenų, kiek studentų pasinaudojo šiomis paskolomis, todėl pateikiama tik keletas.

11 lentelė

Suteiktų paskolų skaičius (vnt.) ir dydis (Lt) universitetuose 2005 – 2006 metais

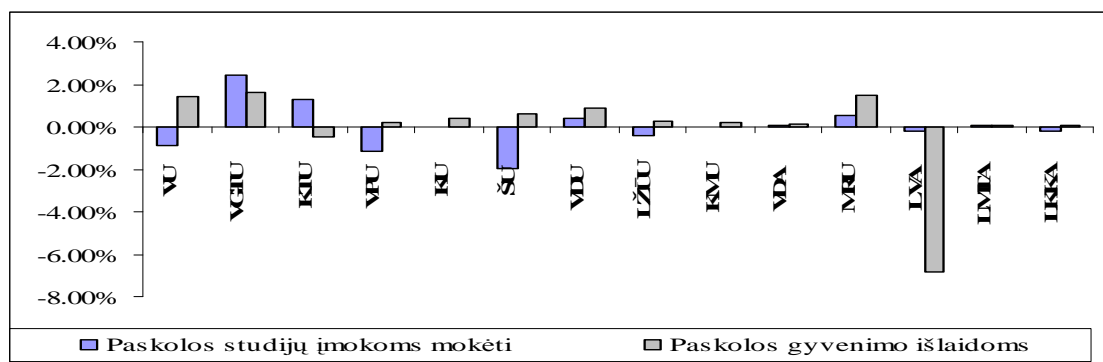
	2005 metai		2006 metai	
	Studentų, gavusių paskolą skaičius, vnt.	Vidutinis paskolos dydis vienam studentui, Lt	Studentų, gavusių paskolą skaičius, vnt.	Vidutinis paskolos dydis, Lt
VPU	522	2930	511	3719
KTU	768	3160	722	3966
VG TU	670	2543	700	3446
VU	-	-	1033	3636
ŠU	542	2707	-	-

Sudaryta autorės remiantis MSF ir universitetų rektorijų ataskaitų duomenimis

Paskolos dydis įvairiuose universitetuose yra ne vienodas, mažiausias 2005 - 2006 metais buvo VG TU, o didžiausias 2005 m. – KTU, 2006 m. – VPU.

Norinčių gauti iki 36 minimalių gyvenimo lygių (4,5 tūkst. litų) paskolą gyvenimo išlaidoms kasmet yra daugiau nei pinigų. Lietuvos studentų atstovybių sąjunga nurodo, kad šias paskolas gauna tik kas vienuoliktas prašantis studentas, be to studentai negali gauti maksimalaus prašomos paskolos dydžio. Kadangi lėšų paskoloms gyvenimo išlaidoms poreikis yra didesnis, nei skiriamų lėšų suma, dalis aukštųjų mokyklų, norėdamos patenkinti daugiau prašymų paskolai gyvenimo išlaidoms gauti, studentams skiria mažesnes paskolas. Tokiu būdu iškreipiamas realus lėšų paskoloms gyvenimo išlaidoms poreikis, dirbtinai mažinama studentų, pretenduojančių gauti šią paskolą, konkursinė eilė bei naikinamas pats konkursas paskolai gauti. Todėl turėtų būti įtvirtinta nuostata, kad aukštosios mokyklos negali mažinti studento prašomos paskolos gyvenimo išlaidoms sumos.

MSF paskirstytos lėšos paskoloms studijų įmokai mokėti ir gyvenimo išlaidoms 15 valstybinių universitetų 2005 – 2006 metais absoliučiais skaičiais pateiktos 31 priede, o 39 pav. pateiktas 2006 m. paskirstytų lėšų padidėjimas/sumažėjimas proc. šiems universitetams, palyginti su 2005 metais.

39 pav. Lėšų, skirtų valstybinių universitetų studentų paskoloms, pokytis 2005 – 2006 metais, proc.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis mokslo ir studijų fondo pateiktais duomenimis

2006 metais 8 universitetams skiriamos lėšos paskoloms, kuriomis apmokamas studijų mokestis buvo mažesnės negu 2005 metais. Didžiausias sumažėjimas buvo ŠU – 1,98 proc., VPU – 1,13 proc., VU – 0,98 proc., kituose universitetuose nuo 0,01 – 0,55 proc. Keliuose universitetuose šių paskolų poreikis išaugo ir buvo skirta daugiau lėšų: VGTU – 2,45 proc., KTU – 1,30 proc. Ši analizė patvirtina ankstesnę išvadą, kad studentai nelabai noriai ima šias paskolas. Analizuojant paskolas gyvenimo išlaidoms, matyti, kad beveik visuose universitetuose jų lėšos išaugo 2006 metais mažiausiai 0,11 proc. (VDA), daugiausiai 1,48 proc. (MRU) palyginti su 2005 metais. Tik LVA pastebimas ryškus šių skirtų lėšų sumažėjimas, t.y. beveik 7 proc.

Palyginti su kitomis Europos šalimis, mūsų šalies akademinio jaunimo galimybės pasiimti valstybės lengvatines paskolas – ribotos. Lietuvos studentų atstovybių sąjungos tyrimas, kurio metu buvo analizuota studentų socialinė padėtis 25 Europos šalyse, parodė, jog Kipre, Maltoje, Didžiojoje Britanijoje beveik visi norintys gali pasiimti valstybės paskolas studijoms. Mažiausiai paskolas gaunančių studentų Europoje nuo 11 – 20 proc. – Slovakijoje, Bulgarijoje, Vokietijoje, Portugalijoje.

Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas pigiausiai skolina studentams pinigus (su 5 proc. palūkanomis), reikalingus susimokėti už mokslą, pragyvenimui ar apmokėti dalines studijas užsienyje, tačiau jų ne visiems pakanka. Šiuo metu studentus, kaip atskirą tikslinę auditoriją, išskiria du bankai - "Snoras" ir "Hansabankas". Jie taip pat suteikia iki 15 metų terminą paskolai gražinti, tačiau su 8-9 proc. palūkanomis. Be to, bankas skolina pinigus tik tada, kai užtikrinamos paskolos gražinimo garantijos, t.y. gavėjas turi pajamų ar už jį laiduoja kiti asmenys. Bankų atstovai teigia, kad studentų kreditavimo problemą galima išspręsti, jei už paskolas laiduotų valstybė. Žinoma, jei valstybė garantuotų bankui už rizikingais klientais vadinamus studentus, bankai paskolas veikiausiai teiktų geresnėmis sąlygomis, o, svarbiausia, daugiau studentų jas gautų.

Daugumoje valstybių studentai kredituojami su valstybės garantija per bankus („Key Data on Higher Education in Europe - 2007“). Dalis JAV studentų paskolas gauna per banką, kurios yra subsidijuojamos valstybės ir studentams nereikia gražinti palūkanų, tik pačią paskolą. Lenkijoje mažas pajamas turinčios šeimos taip pat gali paimti kreditą - iki 450 Lenkijos zlotų (420 litų) per mėnesį dešimčiai mėnesių per metus, ne ilgesniam nei 6 metų laikotarpiui. Studijų laikotarpiu palūkanas bankui moka valstybė. Kaimyninėje Latvijoje paskolos studijoms nuo 2001 m. teikiamos tik per bankus su valstybės garantija ir palūkanos ten tokios pačios, kaip kad pas mus teikia vyriausybė per mokslo ir studijų fondą – 5 proc. Estijoje paskolas teikia privačios institucijos, tačiau valstybė garantuoja minimalų palūkanų dydį ir laiduoja už studentus bankroto atveju. Be to tiek Latvijoje, tiek Estijoje, kai kuriems asmenims, kurie įsidarbina valstybinėse institucijose, valstybė dovanoja iki to laiko negražintą studijų paskolos sumą. Anglijoje paskolas studijoms administruoja 1990 m. įsteigta valstybinė kompanija. Studentai gali pasiimti neprocentines paskolas

mokesčiui už studijas ir pragyvenimo išlaidoms. Prancūzijoje 30 proc. visų studentų (2005, 2006 m. duomenys) gauna stipendijas, kurios yra socialinės (skiriamos studentui atsižvelgiant į žemą ekonominę šeimos padėtį) ir universitetų skiriamos (už gerą mokymąsi). Didžioji dalis stipendijų (95 proc.) yra socialinės. Jų dydis - nuo 1335 (apie 4600 litų) iki 3661 euro (apie 12 600 litų) per metus. Jos padengia daugiausia pusę mokesčiui už studijas ir pragyvenimui reikalingų lėšų. Negaunantieji stipendijų gali pasiimti neprocentines paskolas. Studentams, baigusiems studijas pakankamai gerais rezultatais per nustatytą studijų laikotarpį, skola panaikinama (Nyderlanduose) arba sumažinama (Vokietijoje ir Liuksemburge). Kaip matyti, daugelyje Europos valstybių, paskolos teikiamos palankiomis sąlygomis (mažesnėmis palūkanų normomis ar padengia valstybė, panaikinamos arba sumažinamos), o grąžinti jas dažnai pradedama tada, kai studentai jau baigę studijas. Tiesa, yra šalių, kuriuose paskolos nėra teikiamos tokiomis palankiomis sąlygomis arba jos neteikiamos išviso. Paskolos studentams neteikiamos Belgijoje (vokiečiakalbėje ir flamandų bendruomenėse), Bulgarijoje, Čekijoje, Airijoje, Graikijoje, Italijoje, Maltoje, Austrijoje, Portugalijoje ir Slovėnijoje. Tik Rumunijoje paskolos teikiamos rinkos palūkanų normomis, grąžinti jas privaloma studijų metu ir grąžinimo įmokos nėra susietos su pajamomis. Penkiose šalyse (Ispanijoje, Prancūzijoje, Rumunijoje, Slovakijoje ir Suomijoje) skola negali būti panaikinta nei sumažinta remiantis jokiais oficialiais kriterijais, o paskolos grąžinimas nėra proporcingas pajamoms.

3. AUKŠTOJO MOKSLO FINANSAVIMO TOBULINIMO KRYPTYS

Sklandžiai veikianti, efektyvi ir konkurencinga mokslo ir studijų sistema yra esminė Lietuvos visuomenės ir ūkio klestėjimo, kiekvieno jos piliečio visaverčio gyvenimo sąlyga. Kad būtų užtikrintas tinkamas aukštojo mokslo finansavimas, prieinamumas, vykdomos geros kokybės studijos aukštosiose mokyklose, ir Lietuvos aukštosios mokyklos galėtų konkuruoti su geriausiomis Europos aukštosiomis mokyklomis, būtina nedelsiant pertvarkyti mokslo ir studijų sistemą.

Pastaruoju metu tiek visuomenėje, tiek akademinuose sluoksniuose daug diskutuojama apie Lietuvos aukštojo mokslo reformą. Lėšas vienam studentui galima padidinti keliais būdais. Pirmia – skirti didesnę valstybės biudžeto dalį aukštajam mokslui, antra – pritraukti daugiau privačių lėšų. Dėl ribotų ekonominių galimybių ir neracionalaus finansų naudojimo, aukštajam mokslui pinigų trūksta ir trūks, o valstybė net ir norėdama negali padengti visų studijų ir mokslo išlaidų. Susiduriame su problema, kaip sukurti aukštojo mokslo sistemą, kurioje būtų subalansuoti du tokie pat svarbūs reikalavimai - tobulumas ir masiškumas.

Šiuo metu visuomenės svarstymui yra pateikta keletas su aukštojo mokslo reforma susijusių modelių. Pastebėta, kad visi siūlomi modeliai bendru aspektu remiasi nuostata, kad studijų finansavimas turi susidėti iš valstybės biudžeto kompensuojamosios dalies (valstybės subsidijos) ir asmeninio studento įnašo (studijų įmokos). Tačiau nuomonės išsiskiria dėl to, koks turi būti valstybės skiriamo finansavimo (valstybės subsidijos) paskirstymo būdas. Vieni pasisako už tai, kad finansinių išteklių gavėjas turėtų būti aukštoji mokykla, kuriai skiriamas bazinis studijų programų finansavimas. Kiti siūlo valstybės subsidijų studijoms skirstymą susieti su „studijų krepšelio“ principu, t.y. finansuoti ne aukštąją mokyklą, bet patį paslaugos gavėją – studentą. Tačiau autorės nuomone, pirmoji alternatyva labiau užtikrintų socialiai teisingą studijų prieinamumą. Įvedus „studijų krepšelį“ būtų nustatytas ribotas studijų krepšelių skaičius ir kultų neaiškumų dėl studijų finansavimo – studentai, stodami į aukštąsias mokyklas, nežinotų ar jiems reikėtų mokėti už mokslą (už studijas mokėtina suma paaiškėja tik įstojus į aukštąją mokyklą, nes priėmimas į aukštąją mokyklą vykdomas pagal vienintelį gabumų kriterijų). Skirtingos studijų prieinamumo sąlygos vėlgi suskirstytų studentus į gaunančius ir negaunančius studijų krepšelį. Tai taptų didele finansine našta studentams, kurie studijų krepšelio negautų ir turėtų mokėti pilną studijų kainą. Ši situacija praktiškai nieko nesiskirtų nuo dabartinės, kur studentai taip pat pagal gabumų kriterijų patenka į visiškai arba iš dalies valstybės finansuojamas ir nefinansuojamas vietas. Taip pat iš esmės išsiskiria nuomonės ir dėl studijų įmokos. Pavyzdžiui, Lietuvos Mokslo Tarybos pateiktame modelyje siūlomas centralizuotas studijų kainos nustatymas, t.y. nustatoma fiksuota studijų įmoka visoms studijų programoms. Rektorių konferencijos, Liberalų Sąjūdžio, Lietuvos aukštojo mokslo plėtros 2006 – 2010 metų plano pasiūlymuose pasisakoma už decentralizuotą studijų kainos nustatymą

(studijų įmoką nustato aukštojo mokslo institucijos). Studijų įmokos turėtų būti skirtingos, nes skirtingų kvalifikacinių laipsnių suteikimo kaštai skirtingose aukštojo mokslo institucijose labai skiriasi.

Kai kurių užsienio mokslininkų nuomone, aukštojo mokslo finansavimą būtų galima padidinti taikant absolventų mokestį. Šis mokestis sulygintų studentų iš turtingų ir skurdžių šeimų pradinės pozicijas, laiduotų lygias mokymosi pradines galimybes. Įvardijama keletas absolventų mokesčių pranašumų, kaip priklausymas nuo absolventų pajamų, nedideli administravimo kaštai bei generavimas papildomomis lėšomis ilguoju laikotarpiu. Tačiau ši sistema turi trūkumų ir nėra tinkama dabartinėms aukštojo mokslo finansavimo problemoms spręsti. Žmonės, kurių gyvenimo trukmės pajamos bus didelės, gražins žymiai daugiau negu skolinasi siekdami aukštojo mokslo, nes neišskiriamas bendras atlyginimas nuo atlyginimo padidėjimo dėl aukštojo mokslo įsigijimo (Jacobs, Ploeg, 2006).

Darbo autorės nuomone, bendrųjų išlaidų aukštajam mokslui padidėjimas turėtų būti siejamas su įmokų už mokslą peržiūrėjimu ir paskolų prieinamumo didinimu.

Siūlomi sprendimai:

- Studijų finansavimas susideda iš valstybės biudžeto bazinio studijų programų finansavimo ir asmeninio studento įnašo (studijų įmokos) bei kitų šaltinių (darbdavių, privačių fondų ir kt.). Ši nuostata pasirinkta todėl, kad toks finansavimas nėra susietas su studentų skaičiumi ir neskatina aukštųjų mokyklų dirbtinai šį skaičių didinti. Atvirkščiai, aukštosios mokyklos bus suinteresuotos siekti optimalaus studentų skaičiaus, kuris būtų adekvatus turimiems finansiniams ištekliams. Bazinis finansavimas užtikrintų aukštosioms mokykloms stabilų finansavimą ir būtų apskaičiuojamas remiantis dabartine studijų kaštų struktūra, kuri yra nustatyta Lietuvos Respublikos vyriausybės patvirtintoje metodikoje. Kas kelerius metus bazinis finansavimas galėtų būti peržiūrimas atsižvelgiant į studijų veiklos rodiklius (tam reikėtų sukurti veiklos stebėsenos sistemą, leidžiančią veiklos rezultatus susieti su finansavimu).
- Valstybės finansavimas padengia dalį studijų kaštų. Likusiai daliai (studijų įmokai) padengti studentas gali gauti valstybės garantuotą lengvatinę paskolą arba padengti iš asmeninių ar kitų šaltinių (darbdavių lėšos, fondų skiriamos stipendijos ir pan.). Visiems aukštųjų mokyklų studentams sudaromos galimybės pasiskolinti lėšų studijoms bei pragyvenimo išlaidoms. Paskola per studijų ir mokslo fondą (alternatyva per bankus) teikiama nemokant palūkanų studijų laikotarpiu ir nustatytą laikotarpį po baigimo. Paskola pradama gražinti po studijų, baigusio asmens pajamoms pasiekus tam tikrą lygį.

- Priimamų studentų skaičių nusistato pačios aukštosios mokyklos, atsižvelgdamos į rinkos poreikius ir finansinius išteklius. Prireikus valstybė nustatytų tik minimalų į aukštąsias mokyklas priimamų tam tikrų studijų kryptių studentų skaičių, kad nebūtų atsisakyta brangesnių, tačiau valstybei svarbių studijų, t.y. būtų susitariama su aukštosiomis mokyklomis, kiek ir kokių specialistų jos išsipareigoja paruošti už gaunamą bazinį finansavimą (valstybės užsakymas).
- Valstybė nustato studijų įmokos minimumą ir maksimumą. Minimalus įmokos dydis leistų išvengti nepagrįsto studijų kainos sumažinimo, siekiant pritraukti daugiau studentų. Maksimalus studijos įmokos dydis turėtų užtikrinti bendrą aukštosios mokyklos studijų kaštų padengimą. Ši nuostata pasirinkta todėl, kad jei būtų pasirinkta vietoj minimalios ir maksimalios studijų įmokos ribos, tam tikro dydžio įmoka, aukštosios mokyklos netektų galimybės veikti savo pajamas per studijų įmokos dydžio nustatymą bei daugiau pajamų galėtų gauti tik priimdamos daugiau studentų, atitinkamai mažėtų lėšos vienam aukštosios mokyklos studentui.
- Studijų kainą ir įmokos dydį valstybės nustatytose ribose nustato pati aukštoji mokykla. Galimybė aukštosioms mokykloms pačioms nustatyti studijų įmokos dydį leis savarankiškai planuoti pajamas. Tarp aukštųjų mokyklų vykta konkurencija, kas įtakotų aukštesnę studijų kokybę bei leistų nustatyti aukštesnį įmokos lygį.

Studijų socialiniam prieinamumui ir konstitucinei šalies gyventojų teisei į aukštąjį išsilavinimą užtikrinimui turi būti sukurta efektyvi paskolų sistema, dengianti studijų įmoką ir iš dalies kitas pragyvenimo išlaidas. Būtina sudaryti galimybes visiems aukštųjų mokyklų studentams gauti paskolas pakankamas studijų įmokoms apmokėti ir gyvenimo kaštams padengti. Dabartiniu metu Lietuvoje teikiamos užstato tipo studijų paskolos, kai paskolos grąžinimas ir trukmė yra žinomi iš anksto, o endogeninis kintamasis yra pajamų dalis, skirta paskolai apmokėti. Pateikta teorinėje ir praktinėje darbo dalyje analizė parodė, kad naudojant šio tipo paskolas, kaip investicijų į aukštąjį mokslą finansavimo šaltinį, kyla nemažai problemų, todėl kaip alternatyva šioms paskoloms yra siūlomos pajamų - sąlyginės paskolos. Šios paskolos yra pranašesnės teisingumo požiūriu, nes gebėjimas mokėti grindžiamas būsimomis absolventų pajamomis ir sumažina individo investicijų į išsilavinimą riziką. Esant pajamų - sąlyginėms paskoloms skolininkai, kurių pajamos po universiteto baigimo mažos, moka mažas skolos padengimo įmokas (arba visai jų nemoka), skolininkai kuriems gerai sekasi, grąžina visą paskolą, o kurių gyvenimo pajamos yra mažos ne visą paskolą. Šios paskolos padidina prieinamumą ir gabiems jaunuoliams iš skurdžių šeimų siekti aukštesnio išsilavinimo, nes paskola padengia mokymosi ir pragyvenimo išlaidas ir mokslas tampa nemokamas studijų metais. Skolos grąžinimas priklausytų ne nuo to kokias pajamas studentas (tėvai) turi pradėdamas studijuoti, bet nuo to kokias pajamas gaus baigęs studijas.

Naudojimosi pajamų - sąlyginėmis paskolomis ekonominis naudingumas bus parodomas, sudarant hipotetinį vieno studento naudojimosi paskolomis modelį. Šio modelio pagalba bus parodyta reali nauda, kurią studentas gautų, jeigu būtų įvestas tam tikras mokestis už studijas ir studentas skolintųsi pinigus apmokėti studijų įmokai bei padengti iš dalies kitas studijų išlaidas. Derėtų pažymėti, kad šio modelio pagalba siekiama parodyti tik skirtumus tarp užstato tipo ir pajamų - sąlyginių paskolų, todėl skaičiavimams naudojamos loginiu būdu pasirinktos prielaidos. Tiesiog šio modelio pagalba pateikiami akivaizdūs įrodymai, kad studentams yra ekonomiškai naudinga naudotis šiuo kreditavimu.

Šiame pajamų - sąlyginės paskolos modelyje laikomasi tokių prielaidų:

- studentas per ketverius studijų metus pasiskolina 15 000 Lt;
- kasmet gražinama 8 proc. nuo pajamų viršijančių 15 000 Lt;
- didėjant darbo patyrimui, atlyginimas padidėja: antrais metais 40 proc., šeštais metais 30 proc., devintais metais – 20 proc., dvyliktais metais – 10 proc., keturioliktais metais – 10 proc.;
- pajamų sąlyginė paskola gražinama kaip ir užstato tipo paskola per 15 metų. Nors pajamų - sąlyginės paskolos gražinimo laikas realiai nėra nustatomas, paskola mokama tol, kol ji yra išmokama, tačiau ši prielaida pasirinkta tam, kad būtų galima sulyginti abiejų rūšių paskolas.
- pradėjus absolventui dirbti po studijų baigimo, atlyginimas (neto) per mėnesį siekia 1200 Lt;
- modelio supaprastinimui abstrahuojamasi nuo infliacijos ir palūkanų normos.

12 lentelėje apskaičiuotas ir sulygintas užstato tipo ir pajamų - sąlyginės paskolos gražinimas. Esant pajamų - sąlyginei paskolai, pirmus metus studentui iš viso nereikia gražinti metinės paskolos įmokos, kadangi jo pajamos per metus nesiekia 15 000 Lt. Paskolą jis pradeda gražinti tik antraisiais metais, kai tuo tarpu esant užstato tipo paskolai jau pirmus metus jis turi mokėti 1000 Lt metinę įmoką. Pirmus aštuonerius metus po studijų absolventas moka mažesnes metines įmokas (pajamų - sąlyginė paskola) nei esant užstato tipo paskolai, ir tų metų balansas yra neigiamas. Devintais gražinimo metais pajamų - sąlyginės paskolos kumuliatyvinis balansas pradeda mažėti, kadangi metinė įmoka yra jau 315,97 Lt didesnė negu užstato tipo paskolos metinė įmoka. Didžiausios įmokos yra mokamos paskutinius penkerius paskolos gražinimo metus, kai pajamos išauga trigubai.

Užstato tipo ir pajamų - sąlyginių paskolų gražinimas

Metai	Mėn. atlyginimas, Lt	Pajamos per metus, Lt	Pajamos, nuo kurių mokama pajamų sąlyginė paskola	Metinės įmokos, paėmus pajamų sąlyginę paskolą	Metinės įmokos, paėmus užstato tipo paskolą	Metų balansas (skirtumas tarp įmokos paėmus pajamų sąlyginę ir užstato tipo paskolą)	Kumuliatyvinis balansas
1	1200	14400	-	-	1000	-1000	-100
2	1680	20160	5160	412,8	1000	-587,2	--1587,2
3	1680	20160	5160	412,8	1000	-587,2	-2174,4
4	1680	20160	5160	412,8	1000	-587,2	-2761,6
5	1680	20160	5160	412,8	1000	-587,2	-3348,8
6	2184	26208	11208	896,64	1000	-103,36	-3452,16
7	2184	206208	11208	896,64	1000	--103,36	-3555,52
8	2184	26208	11208	896,64	1000	--103,36	-3658,88
9	2620,9	31449,6	16499,6	1315,97	1000	315,97	-3342,91
10	2620,9	31449,6	16449,6	1315,97	1000	315,97	-3026,94
11	2620,9	31449,6	16449,6	1315,97	1000	315,97	-2710,97
12	2882,9	34594,5	19594,56	1567,56	1000	567,56	-2143,41
13	2882,9	34594,5	19594,56	1567,56	1000	567,56	-1575,85
14	3171,19	38054,28	23054,28	1844,34	1000	844,34	-731,51
15	3171,19	38054,28	23054,28	1844,34	1000	844,34	112,83

Remiantis pateiktu modeliu, galima daryti išvadą, kad pajamų sąlyginės - paskolos yra pranašesnės už užstato tipo paskolas, nes jos siejamos su naudos ir gebėjimo mokėti principais. Pajamų - sąlyginės paskolos yra naudojamos Jungtinėje Karalystėje, kur gražinimas sudaro 9 proc. pajamų, kai pajamos sudaro 50 proc. vidutinio gamyboje dirbančio darbuotojo (VGDD) atlyginimo. Naujoje Zelandijoje paskola sudaro 10 proc. nuo pajamų, viršijančių 40 proc. VGDD atlyginimo, Australijoje nereikia gražinti paskolos, kol pajamos mažesnės nei 75 proc. VGDD (Tamašauskienė, 2004).

Aukštajam mokslui tampant masiniu, Lietuvoje reikia išspręsti socialinio teisingumo problemą ir sudaryti sąlygas studentams skolintis būsimų įplaukų sąskaita. Tiesa, yra nuogąstaujama, kad jei visiems norintiems studentams tektų suteikti paskolas, tai iškiltų problema, iš kur gauti pradiniam paskolų etape lėšų. Galbūt nereikėtų paskolų teikimo ir toliau palikti išimtinai Valstybiniam mokslo ir studijų fondui ir į šią sistemą įtraukti privatų kapitalą, bankus? Tokiu atveju studentai galbūt galėtų paimti paskolas iš bankų, o valstybė laiduotų beprocentes šių paskolų palūkanas. O galbūt

geriausias būtų mišrus modelis, kuriame dalyvautų tiek Valstybinis mokslo ir studijų fondas, tiek privatus kapitalas?

Įmokų už studijas padidinimas ir pajamų – sąlyginių paskolų buvimas, leistų išvengti regresinio aukštojo mokslo finansavimo, kuris užsienio autorių Jacobs ir Ploeg pastebėjimu tęsiasi iš kartos į kartą. (Jacobs, Ploeg, 2006).

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Atlikus mokslinės literatūros analizę investicijų į aukštąjį mokslą, kaip žmogiškojo kapitalo sudėtinę dalį, teoriniu aspektu, galima daryti šias išvadas:

- Žmogiškojo kapitalo koncepcija turi labai svarbią metodologinę reikšmę, tyrinėjant švietimo ekonomikos sritį. Aktualios problemos, kaip išlaidų aukštajam mokslui socialinis – ekonominis reikšmingumas, aukštojo mokslo sistemos tobulinimo kriterijai, metodiškai sprendžiamos, atsižvelgiant į žmogiškojo kapitalo teoriją.
- Kaip viena iš svarbiausių investicijų į žmogiškąjį kapitalą galimų formų, yra išskiriamos investicijos į švietimą (aukštąjį mokslą). Tačiau aukštojo išsilavinimo įgijimas reikalauja iš švietimo sistemos dalyvių valstybės, studentų, jų šeimos nemažų piniginių išlaidų.
- Visuomenės tiesioginius kaštus aukštajam mokslui sudaro valstybės biudžeto išlaidos šiai veiklai užtikrinti. Netiesioginius kaštus nustatyti yra sunkiau, nes jie siejami su prarastu potencialiu visuomeniniu produktu, kai besimokantysis nedalyvauja gamybos procese ir dėl mokesčių nemokėjimo prarandamos pajamos į valstybės biudžetą.
- Tiesioginiams individo kaštams visų pirma priklauso studijų mokesčiai bei išlaidos priemonėms, reikalingoms mokymosi procese, o taip pat papildomos aprangos, transporto ir kitos išlaidos. Netiesioginius kaštus sudaro mokymosi laikotarpiu prarandamos pajamos, kurias studentas galėtų gauti, jeigu dirbtų nekvalifikuotą darbą.
- Visuomenės požiūriu teikiama aukštojo mokslo nauda pasireiškia keliais aspektais: ūkio augimu, didesnėmis mokestinėmis pajamomis, užimtumo didėjimu ir sutaupymu socialinių pašalpų sąskaita, demokratinių santykių vystimusi. Dėl šių teigiamų išorinių poveikių bei rinkos trūkumų (investicijų į aukštąjį mokslą rizika, privačių galimybių drausti mokymosi riziką nebuvimas, netobulos švietimo rinkos), visuomenė turi padengti dalį aukštojo mokslų kaštų.
- Aukštasis mokslas teikia ne tik visuomeninę, bet ir privačią ekonominę ir socialinę kultūrinę naudą, todėl jos gavėjai taip pat turi prisidėti prie aukštojo mokslo finansavimo. Privati investicinė nauda pasireiškia didesniu aukštąjį mokslą baigusių darbuotojų darbo užmokesčiu, geresnėmis užimtumo galimybėmis, stipresniu prisirišimu prie darbo rinkos.

Empirinėje darbo dalyje pateikta tiesioginių išlaidų švietimui ir aukštajam mokslui kaip BVP dalies, biudžeto lėšų paskirstymo aukštosioms mokykloms, studentų skaičiaus augimo dinamikos, individo pajamų padidėjimo dėl išsilavinimo, užimtumo analizė. Remiantis ja, galima daryti tokias išvadas:

- Lietuvoje, kaip ir kitose Vakarų Europos šalyse, aukštasis mokslas tampa masinis. Išaugus per 2000 – 2007 metus bendram studijuojančiųjų skaičiui 48 tūkst., vidutiniškai kasmet universitetams lėšos didėjo 10,8 proc. Vidutiniškai lėšos, tenkančios vienam studentui kasmet didėjo apie 7,8 proc. ir šis augimas yra 3 proc. mažesnis lyginant su bendru universitetų

finansavimo augimu. Lietuvoje lėšos, skiriamos vienam aukštosios mokyklos studentui, yra vienos mažiausių tarp Vakarų Europos šalių ir siekė 2002 – 2004 metais atitinkamai 40 – 46 proc. ES (25 šalių) vidurkio.

- Valstybės biudžeto studijoms skiriamos lėšos nepadengia pagal vyriausybės patvirtintą metodiką apskaičiuotų studijų kaštų. 2005 – 2006 metais skirta atitinkamai 50,3 ir 47,6 proc. apskaičiuoto lėšų studijoms poreikio, todėl nukentėjo studijų kokybė.

Valstybės finansavimo tik iš valstybės biudžeto didinimas negali išspręsti su finansavimo trūkumu susijusių problemų, nes valstybės biudžeto galimybės yra ribotos, todėl būtinas privačių lėšų įtraukimas į finansavimo mechanizmą, nes aukštasis mokslas teikia ir privačią naudą:

- Apskaičiavus asmenų papildomas pajamas dėl aukštojo išsilavinimo, nustatyta, kad individas, turintis aukštąjį išsilavinimą, kas mėnesį vidutiniškai papildomai gauna 924 Lt. Palyginus Vakarų Europos šalių darbuotojų, kurie turi aukštąjį išsilavinimą, ir darbuotojų, turinčių vidurinį išsilavinimą, darbo užmokesčius, pastebėta, kad atlyginimai išauga mažiausiai 30 proc.
- Remiantis 2002 metų statistikos departamento darbo užmokesčio struktūros tyrimo duomenimis, palyginus vidutinius mėnesinius bruto darbo užmokesčio dydžius šalyje, matyti, kad didžiausią darbo užmokestį (1713 Lt) gavo aukštąjį išsilavinimą įgijusieji darbuotojai ir pavyzdžiui, įstatymų leidėjų, vyresnių pareigūnų ir valdytojų, turinčių aukštąjį išsilavinimą, darbo užmokestis buvo 65,6 proc. didesnis, negu tos pačios profesijos darbuotojų, turinčių aukštesnįjį išsilavinimą. Tokia tendencija pastebima visose profesijų grupėse.
- Lyginant skirtingą išsilavinimą įgijusių asmenų užimtumo lygį, pastebėta, kad vidutiniškai 2001 – 2006 metais užimtumo lygis tarp gyventojų įgijusių aukštąjį/aukštesnįjį išsilavinimą buvo 18,5 proc. punkto aukštesnis negu įgijusių vidurinį išsilavinimą ir net 58,5 proc. punkto aukštesnis negu pagrindinį bei pradinį išsilavinimą.
- Bedarbiai su aukštuoju išsilavinimu taip pat sudaro žymiai mažesnę dalį bendrojoje bedarbių struktūroje ir vidutiniškai 2002 – 2006 metais sudarė 14 proc., kai tuo tarpu asmenų, turinčių vidurinį išsilavinimą su profesija ar be jos, dalis siekė analizuojamu laikotarpiu vidutiniškai 61 procentą.

Aptarus siūlomus dabartinio aukštojo mokslo finansavimo modelius, pateikiami šie pasiūlymai. Lietuvoje būtina aukštojo mokslo reforma, kuri būtų siejama su įmokų už mokslą peržiūrėjimu ir paskolų prieinamumo didinimu. Reikėtų sudaryti galimybę per studijų ir mokslo fondą (alternatyva per bankus) visiems studentams gauti paskolas studijų įmokoms apmokėti ir gyvenimo kaštams padengti. Dabar teikiamas užstato tipo paskolas reikėtų pakeisti pajamų – sąlyginėmis, kai paskolos gražinimas yra susietas su būsimomis absolventų pajamomis.

PAGRINDINIŲ SĄVOKŲ ŽODYNAS

A

Asignavimai – biudžete nustatyta įstaigų ir kitų biudžeto lėšas gaunančių subjektų, atliekančių viešojo administravimo funkcijas išlaidoms ir ilgalaikiam materialiajam ir nematerialiajam turtui bei strateginėms atsargoms įsigyti skirta lėšų suma, kurią asignavimų valdytojas turi teisę biudžetiniais metais gauti iš biudžete sukauptų lėšų, pateikęs paraišką valstybės išdą tvarkančiai institucijai arba savivaldybių administracijai, patvirtintoms programoms finansuoti.

Aukštoji mokykla – studijų ir mokslo įstaiga, rengianti specialistus su aukštuoju išsilavinimu, Lietuvos Respublikos aukštojo mokslo įstatymo nustatyta tvarka.

Aukštasis, aukštesnysis išsilavinimas – išsilavinimas, įgytas baigus aukštąją, aukštesniąją mokyklą ar kolegiją.

B

Bedarbiai – nedirbantys darbingo amžiaus darbingi asmenys, nesimokantys dieninėse mokymo įstaigose, užsiregistravę darbo biržoje kaip ieškantys darbo ir pasirengę profesiniam mokymui.

Biudžetinės lėšos – valstybės biudžeto asignavimai universiteto pagrindinės veiklos metų programai įgyvendinti bei kitos valstybės biudžeto lėšos tikslinėms programoms vykdyti.

F

Fiksuota studijų įmoka – valstybės nustatyta suma, kurią studentas moka studijuodamas valstybės finansuojamoje vietoje.

I

Išsilavinimas – Vyriausybės arba jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka pripažinta, asmens tam tikro lygio brandą liudijanti kompetencija, žinios, įgūdžiai, gebėjimai ir vertybinės nuostatos.

ISCED - tarptautinė standartizuota švietimo klasifikacija (International Standard Classification of Education); ISCED 97. 1997 m. patvirtinta klasifikacija.

K

Kolegija – aukštąsias neuniversitetines studijas teikianti mokykla, kurią baigus įgyjamas aukštasis išsilavinimas.

L

Lietuvos švietimo klasifikacija (LŠK)- dokumentas, kuriame pateikiama standartizuota sistema Lietuvoje vykdomai švietimo statistikai rinkti bei pateikti nacionaliniu ir tarptautiniu mastu.

N

Namų ūkis – vienas asmuo ar asmenų grupė, kuri gyvena viename bute (name), turi bendrą biudžetą ar bendras vartojimo išlaidas.

Namų ūkio galva – asmuo, turintis didžiausias pajamas.

Neapmokestinamas minimumas (NDP) - asmeniui priskaičiuoto atlyginimo dalis, nuo kurios pajamų mokestis neimamas.

Nedarbo lygis – ekonominis rodiklis, apibūdinantis, kokia darbo jėgos dalis yra neužimta.

Neuniversitetinės studijos – vienos pakopos profesinės studijos, orientuotos į praktinę veiklą ir sudarančios sąlygas įgyti taikomaisiais moksliniais tyrimais ir (ar) taikomąja moksline veikla grindžiamą profesinę kvalifikaciją.

P

Pagrindinis išsilavinimas – išsilavinimas, įgytas baigus pagrindinio ugdymo programą.

Pajamų mokestis – mokestis, renkamas nuo fizinių asmenų pajamų (darbo užmokesčio, honoraro, individualios veiklos pajamų, turto nuomos ir pan.).

Paskola – studentui skiriama suma apmokėti jo išlaidas studijuojant, gražintina paskolos davėjo nustatytais sąlygomis. Paskolos dydis ir jos suteikimo terminai paprastai nurodomi paskolos davėjo ir gavėjo sutartyje laikantis skolintojo nustatytų taisyklių.

S

Stipendija – studentui negražinamai skiriama tam tikro dydžio suma, skirta jo asmeninėms išlaidoms studijuojant. Gali būti išmokama iš karto arba dalimis per nustatytą laikotarpį. Stipendijos yra dviejų rūšių: akademinės stipendijos (ne didesnės kaip 2,5 MGL dydžių – 325 Lt), socialinės stipendijos (ne didesnės kaip 1 MGL dydžių – 130 Lt).

Studentas – asmuo, studijuojantis pagal aukštesniųjų ir aukštojo mokslo studijų programas.

Studijų mokestis – aukštosios mokyklos arba valstybės nustatyta suma, kurią kasmet studentas moka aukštajai mokyklai.

Suminis gimstamumo rodiklis - vidutinis gyvų gimusių vaikų, kuriuos moteris pagimdė per savo reproduktyvų gyvenimo laikotarpį, skaičius.

V

Valstybės finansuojamos vietos – jose studijuojantys valstybinių aukštųjų mokyklų pagrindinių, vientisųjų ir antrosios pakopos studijų studentai kiekvieną semestrą aukštajai mokyklai moka studijų įmoką, kuri lygi Vyriausybės nustatyto minimalaus gyvenimo lygio 4 dydžiams (1 MGL = 130 Lt).

Valstybės nefinansuojamos vietos – jose studijuojantys asmenys už studijas valstybinėje aukštojoje mokykloje moka visą studijų įmoką.

Vartojimo išlaidos – tai piniginės ir natūrinės išlaidos, skirtos namų ūkių vartojimo poreikiams tenkinti, t.y. išlaidos maistui, drabužiams, avalynei, būsto išlaikymui, transportui, sveikatos priežiūrai, kultūros, poilsio ir kitoms reikmėms

Vidurinis išsilavinimas – išsilavinimas, įgytas baigus vidurinio ugdymo programą vidurinėse, profesinėse ar specialiosiose vidurinėse mokyklose (technikumuose).

Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis – ikimokestinis darbo užmokestis, tenkantis vienam samdomajam darbuotojui (neatskaičius gyventojų pajamų ir valstybinio socialinio draudimo mokesčių, kuriuos moka darbuotojas).

Vidutinis mėnesinis neto darbo užmokestis – pomokestinis darbo užmokestis (iš vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio atėmus gyventojų pajamų ir valstybinio socialinio draudimo mokesčių, kuriuos moka darbuotojas).

U

Universitetas – aukštoji mokykla, kurioje vyrauja universitetinės studijos ir studentų daugumą sudaro studijuojantieji pagal universitetines studijų programas, atliekami moksliniai tyrimai, organizuojamos magistratūros bei doktorantūros studijos ir (ar) plėtojama aukšto lygio profesionali meno veikla bei yra meno aspirantūra.

Universitetinės studijos - yra nuosekliosios studijos, sudarančios sąlygas asmeniui įgyti teoriniu pasirengimu ir moksliniais tyrimais grindžiamą aukštąjį išsilavinimą ir kvalifikaciją, taip pat mokslo laipsnį (apgynus disertaciją).

Užimti gyventojai – tiriamojo amžiaus asmenys, kurie tiriamąją savaitę dirbo bet kokią darbą ne trumpiau kaip 1 valandą, už kurį gavo darbo užmokestį pinigais arba natūra.

Užimtumo lygis – užimtų gyventojų bei darbingo amžiaus ir vyresnių gyventojų skaičiaus santykis.

LITERATŪRA

1. Anskaitis, A., Bareišis, V. (2000). Kuo vertingos investicijos į žmones? *Ekonomika ir vadyba* – 2000, Nr.2. Kaunas: KTU.
2. Apie Lietuvos aukštojo mokslo paradoksus (2003). *Mokslo Lietuva* Nr.13 (281) liepos 3 – 16 d.
3. Aukštojo mokslo finansavimo Lietuvoje alternatyvų analizė ir rekomendacijos. Lietuvos laisvosios rinkos institutas [2003, kovas].
4. Aukštojo mokslo reforma. Studijų finansavimas. Projektinis pasiūlymas (2007). Švietimo ir mokslo ministerija. Vilnius.
5. Bagdanavičius, J. (2002). *Žmogiškasis kapitalas*. - Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
6. Baltrūnas, V., Dagyte, I., Daujotis, V., Gontis, V., Kaminskas, V., Zemlickas, V., (2003). Mokslas ir visuomenė. Praraja, kurią būtina įveikti. *Mokslo Lietuva*, 10 (278), p. 10 – 11, 15; 11 (279), p. 8 – 9; 12 (280), p. 10 – 11, 20; 13 (281), p. 12 – 13.
7. Bassi, L. (2001). Human capital advantage: developing metrics for the knowledge era. Žiūrėta 2006 lapkričio 16 d. Prieiga per internetą: <<http://www.linezine.com/4.2/articles/lbhca.htm>>.
8. Becker, G. S. (1964). *Human Capital: A theoretical and Empirical Analysis*.
9. Blondal, S., Filed S., Giround, N. (2002). Investment in human capital through post - compulsory education and training: selected efficiency and equity aspects. Organisation for Economic Cooperation and development, Paris. 15.
10. Bowen, H. R. (1978). *Investment in Learning*. San Francisko. Žiūrėta 2006 gruodžio 10 d. Prieiga per internetą: <<http://applil.oecd.org/olis/2002doc.nsf/linkto/eco-wkp>>.
11. *Building Knowledge Economies: Opportunities and Challenges for EU Accession Countries*. Final Report of the Knowledge economy forum. World bank, May 2002.
12. Costanza, R., Daly, G. (1992). Natural capital and sustainable development, p.38.
13. Daugelienė, R. (2002). Neapibrėžtos žinios kaip žmogiškojo kapitalo komponentas. *Ekonomika ir vadyba* - 2002. K.: Technologija.
14. Daujotis, V. Lietuvos aukštąjį mokslą- į laisvosios rinkos glėbį? Žiūrėta 2007 sausio 10 d. Prieiga per internetą: <www.gunsi.lt>.
15. Gaudešienė, J. (2005). Aukštosios mokyklos finansavimo šaltiniai, jų panaudojimo ir pritraukimo didinimo galimybės. Magistro darbas. Šiaulių universitetas.
16. Galininė, B., Miškinis, A. (2005). Studijų finansavimas universitetuose: projekcija į Lietuvą. *Socialiniai mokslai* Nr. 4 (50), p. 68 – 75.

17. Garcia – Penalosa, C. & Walde, K. (2000). Efficiency and equity effects of subsidies to higher education. *Oxford Economic Paper*, 52, p. 702 – 722.
18. Human capital policy (2001). Pedro Carneiro and James J. Heckman.
19. Bowen, H.R. (1978). *Investment in Learning*- San Francisco. Žiūrėta 2006 gruodžio 20 d. Prieiga per internetą: <<http://www.ucl.ac.uk/~uctppca/HCP.pdf>>.
20. Husz, M. (1998). *Human capital. Endogenous Growth and Government Policy*. Peter Lang GmbH, Frankfurt and Main.
21. Jacobs, B., Ploeg, F. (2006). Guide to reform of higher education: a European perspective. *Economic Policy*, p. 535 – 592.
22. Johnes, G. Johnes, J. (2004). *International handbook on the economics of education*. Cheltenham, UK.
23. Jucevičienė, P. (1998). Europinės švietimo dimensijos Lietuvos aukštajame moksle. Aukštojo mokslo sistemos ir didaktika: konferencijų medžiaga [Kaunas, 1998 m. balandžio 9 d.]. K.: Technologijos.
24. Kaulakys, B. (1999). Mokslo finansavimas ir visuomenės raida. *Mokslo Lietuva*, 19 (1999), p. 5.
25. Kaulakys, B. (2002). Lietuvos mokslas ir studijos – efektyviausia biudžetinė investicija. *Mokslo Lietuva*, Nr. 21 (267) gruodžio 5 – 18 d.
26. Kulakauskas A. (2000). Apie mokslo ir aukštojo mokslo reformą. *Mokslo Lietuva*, 3 (205), p. 5.
27. Lietuvos aukštasis mokslas: diagnozės ir prognozės. Lietuvos laisvosios rinkos institutas. [2002 lapkričio 5 d.], p. 79 – 87.
28. Lietuvos aukštojo mokslo finansavimas naujame tūkstantmetyje (2000). Redaktorė Vaitulevičienė B. Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija.
29. Lietuvos aukštasis mokslas. Kur link? (2005). *Mokslo Lietuva* Nr. 18 (330) spalio 20 lapkričio 9 d.
30. Lietuvos aukštojo mokslo perspektyvos integruojantis į ES erdvę. Pokalbis su profesoriumi Vytautu Kaminsku. Žiūrėta 2007 sausio 23 d.. Prieiga per internetą: <<http://www.neris.mii.lt/mt/straipsniai>>.
31. Lietuvos aukštojo mokslo sistemos plėtra 2007 – 2012 metais. Konkurencingumas ir finansavimo modelis. Žiūrėta 2008 kovo 24 d. Prieiga per internetą: <www.smm.lt>.
32. Lietuvos parlamentinių politinių partijų susitarimas dėl mokslo ir studijų sistemos pertvarkos principų. 2007 05 23. Vilnius.
33. Lietuvos Respublikos aukštojo mokslo įstatymas (2000 -03 -31 Nr. VIII - 1586).

34. Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų pakeitimo įstatymas (2000-12-07 Nr. 110 - 3516).
35. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 1272 2004-10-11 „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšų poreikio nustatymo ir jų skyrimo mokslo ir studijų institucijoms metodikos patvirtinimo.
36. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl maksimalaus studentų skaičiaus ir studijų įmokos dalies, apmokamos LR valstybės biudžeto lėšomis, nustatymo“. 2003-07-08 Nr.892; 2004-07-02 Nr.838; 2005-07-17 Nr.540; 2007-05-09 Nr. 456.
37. LR Statistikos departamentas. (2005). Švietimas 2004. Vilnius.
38. LR Statistikos departamentas. (2006). Švietimas 2005. Vilnius.
39. LR Statistikos departamentas. (2007). Švietimas Lietuvos statistikos metraštis 2006. Vilnius.
40. Lietuvos studentų socialinės ir ekonominės padėties tyrimas (2006). Lietuvos studentų atstovybių sąjunga. Žiūrėta 2008 balandžio 15 d. Prieiga per internetą: <<http://www.lsas.lt>>.
41. Maconell, C. R., Brue, S. (1990). Economics principles, problems and policies. USA: Mc Graw – Hill Publishing Company.
42. Mačerinskienė, I., Viržintaitė, R. (2003). Human capital Measurement Theory and Methods. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, 28. V.: VU Lietuvos ekonomikos institutas.
43. Martinkus, B. (2001). Darbo išteklių ekonomika ir valdymas. Kaunas.: KTU.
44. Matušaitytė, R., Šarkiūnaitė, I. (2003). Žmogiškojo kapitalo reikšmė ekonomikoje ir vadyboje. Tiltai: humanitariniai ir socialiniai mokslai, priedas Nr. 13, t. 1.
45. Mikulėnienė, R. (2000). Žmogiškojo kapitalo koncepcija ir pagrindinės savybės. Ekonomika ir vadyba. Aktualijos ir metodologija, p. 286 – 288.
46. Nordhoug, O. (1993). Human capital in organizations: competence, training and learning. Scandinavian university press, Oslo.
47. Oficialus Europos Sąjungos statistikos departamento tinklapis. Žiūrėta 2008 balandžio 2 d. Prieiga per internetą: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>>.
48. Oficialus LR Statistikos departamento tinklapis. Žiūrėta 2008 kovo 22 d. Prieiga per internetą: <www.stat.gov.lt>.
49. Pagrindinės švietimo temos. Finansinė parama Europos aukštųjų mokyklų studentams. I tomas (2001). Vilnius: Logos.
50. Paliulytė, I. (2002). Lietuvos aukštųjų mokyklų finansavimo problemos ir jų sprendimas. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos 2002: Ernesto

- Galvanausko mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga [Šiauliai, 2002 m. lapkričio 22 d.]. Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla, p. 61-67.
51. Palumickaitė, J., Kušleikiene, L. (2006). Investicijos į žmogiškąjį kapitalą - žinių visuomenės funkcionavimo sąlyga. Profesinės studijos. Teorija ir praktika. Šiaulių kolegijos leidybos centras.
  52. Paulavičienė, E., Seniūnaitė, L. (2002). Strateginis žmogiškojo kapitalo formavimas. *Ekonomika ir vadyba – 2002. Tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga.* - Kaunas.
  53. Poutvaara, P. (2004). Educating Europe: Should public education be financed with graduate taxes or income – contingent loans? *CESifo Economic studies*, 50, p. 663 – 684.
  54. Provo, J. (2000). Measuring Human capital. *Advances in Developing Human Recourses.* Academy of Human Recourse development SAGE Publications.
  55. Psacharopoulos, G., Woodhall, M. (1991). *Education for Development, An analysis of investment choices.*- N.Y.
  56. Psacharopoulos, G., Patrinos, H. A. (2002). Returns to investment in education - A further update. The world bank.
  57. Seniūnaitė, L. (2002). Žmogiškojo kapitalo įtaka šalies vystimuisi. Konferencijos pranešimas „Žmogiškojo kapitalo formavimo problemos“. *Ekonomika ir vadyba.* Kaunas: KTU.
  58. Schoenenberger, A. M. (2004). Are higher education and academic research a public good or of public responsibility? *Review of the economic literature.*
  59. Schultz, T. W. (1998). *Investavimas į žmones.* - Vilnius.
  60. Schultz, T. W. Investment in human capital. *The American Economic Review*, vol. 51 (1), p. 1 – 17.
  61. Skunčikienė, S., Ulmytė, S. (2001). Investicijos į žmogiškąjį kapitalą. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos.* E.Galvanausko vardo mokslinės konferencijos medžiaga. Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla, p. 71 – 75.
  62. Stancikas, E. R. (2000). Investavimo į žmoginį kapitalą efektyvumas. *Ekonomika*, 51 tomas, mokslo darbai. V.: Vilniaus universiteto leidykla.
  63. Studijų universitetuose organizavimas ir lėšų, skirtų studijoms ir mokslui bei investicijoms, panaudojimas. Valstybinio audito ataskaita. Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė. Žiūrėta 2008 balandžio 12 d. Prieiga per internetą: <<http://www.vkontrolė.lt>>

64. Studijų reformų Lietuvoje analizė. Tyrimo medžiaga. Atviros Lietuvos fondas, Vilnius (2003).
65. Šimašius, R. (2003). Valstybinis aukštojo mokslo finansavimas – nauda visuomenei? “Laisvoji rinka“ 2003 Nr.1.
66. Šileika, A., Tamašauskienė, Z. (2003). Investicijos į žmogiškąjį kapitalą ir jų efektyvumas. *Ekonomika*. 64 tomas, p. 146155.
67. Tamašauskienė, Z. (2002). Investicijų į žmogiškąjį kapitalą optimalios apimties nustatymo modeliai. *Ekonomika ir vadyba: ekonomikos aktualijos*, knyga Nr. 2. Kaunas: KTU, p. 100 – 105.
68. Tamašauskienė, Z., (2004). Aukštojo mokslo finansavimas ir jo tobulinimas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. E.Galvanausko vardo mokslinės konferencijos medžiaga. Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla, p. 272 – 278.
69. Tamašauskienė, Z., Damašienė, V. (2003). Investicijos į išsimokslinimą ir jų pajamų normos. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. E.Galvanausko vardo mokslines konferencijos medžiaga. Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.
70. Ramašauskienė, Z., Rudytė, D. (2007). Distribution of Cost of Tertiary Education Between Direct Beneficiaries and Society. *Inžinierinė ekonomika* Nr.3 (53). KTU, p. 17 – 24.
71. The economic way of looking at life. Nobel Lecture, December 9, 1992 GARY S. BECKER. Žiūrėta 2008 balandžio 3 d. Prieiga per internetą: <<http://home.uchicago.edu/~gbecker/Nobel/nobellecture.pdf>>.
72. Valstybinės švietimo strategijos įgyvendinimas 2003 – 2007. Medžiaga diskusijoms. Švietimo ir mokslo ministerija. Žiūrėta 2008 kovo 28 d. Prieiga per internetą: <<http://www.smm.lt>>.
73. Wonnacott. P., Wonnacott, P. (1998). *Mikroekonomika*. – Vilnius: Poligrafija ir informatika.
74. World Bank (1998). *Financing of higher education: Conference proceedings*. Washington 30-33. Žiūrėta 2007 spalio 12 d. Prieiga per internetą: <<http://www-wds.worldbank.org>>.
75. Wobmann, L., Schutz, G. (2006). *Efficiency and Equity in European Education and Training Systems*. European Expert Network on Economics of Education.

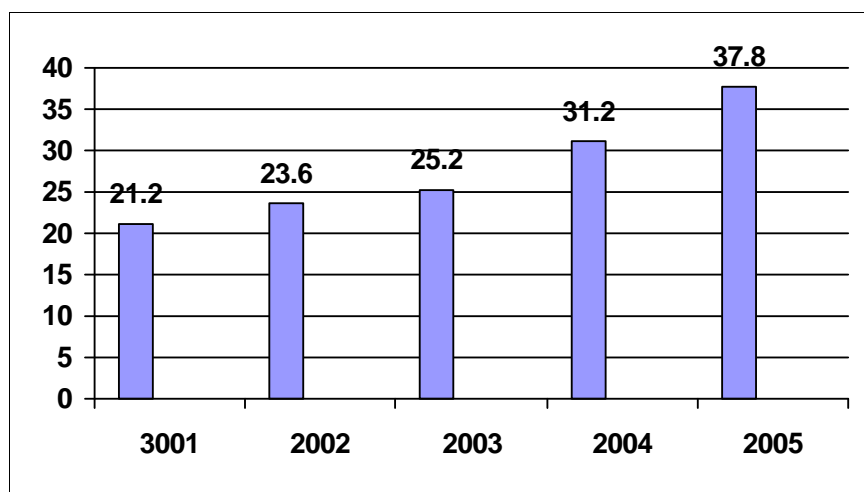
PRIEDAI

Studentų skaičiaus kitimas (ISCED 5-6), tūkst.

	1999-2000	2000-2001	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005
ES – 27	15921	16517	17139	17762	18233	18530
ES – 25	15207	15737	16329	16887	17319	17553
Airija	161	167	176	182	188	187
Austrija	261	265	224	230	239	244
Belgija	356	359	367	375	386	390
Bulgarija	261	247	228	231	229	238
Čekijos Respublika	254	260	285	287	319	336
Danija	189	191	195	202	217	232
Estija	54	58	61	64	66	68
Graikija	422	478	529	562	597	647
Ispanija	1829	1834	1833	1841	1840	1809
Italija	1770	1812	1854	1913	1987	2015
Jungtinė Karalystė	2024	2067	2241	2288	2248	2288
Kipras	10	12	14	18	21	20
Latvija	91	103	111	119	128	131
Lenkija	1580	1775	1906	1983	2044	2118
Lietuva	122	136	149	168	183	195
Liuksemburgas	2	3	37	3	...	...
Malta	6	7	3	9	8	9
Nyderlandai	488	504	517	527	543	565
Portugalija	374	388	397	401	395	381
Prancūzija	2015	2032	2029	2119	2160	2187
Rumunija	453	533	582	644	686	739
Slovakija	136	144	152	158	165	181
Slovėnija	84	92	99	102	104	112
Suomija	270	280	284	292	300	306
Švedija	347	358	383	415	430	427
Vengrija	307	331	354	391	422	436
Vokietija	2055	2084	2160	2242	2331	2269

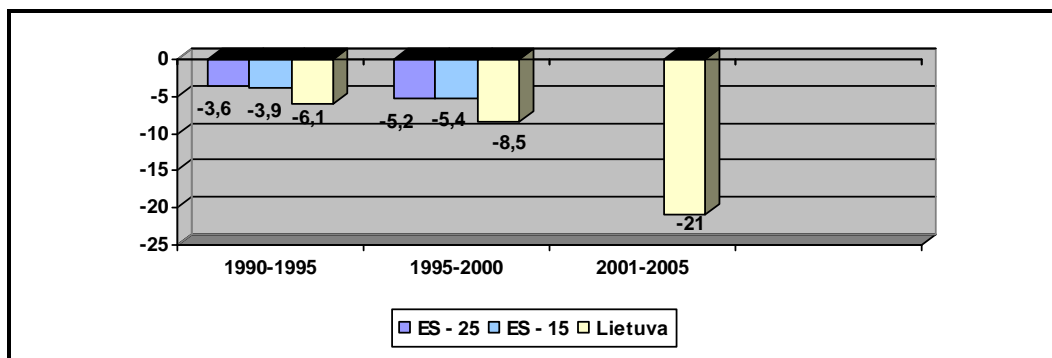
Šaltinis: EUROSTAT

Aukštaji išsilavinimą įgijusių 30 – 34 metų asmenų dalis, proc.

Šaltinis: LR Statistikos departamentas

Vaikų ir jaunimo (0 – 29 metų) skaičiaus pokytis Lietuvoje ir Europoje
1990 – 2005 metais, proc.

Šaltinis EURYDICE, LR statistikos departamentas

Suminis gimstamumo rodiklis Europos šalyse 2005 – 2006 metais

		Suminis gimstamumo rodiklis
ES – 27	2006	...
ES – 25	2005	1,52
Airija	2006	1,88
Austrija	2006	1,41
Belgija	2006	1,72
Bulgarija	2006	1,31
Čekijos Respublika	2006	1,28
Danija	2006	1,80
Estija	2006	1,50
Graikija	2006	1,28
Ispanija	2006	1,33
Italija	2006	1,32
Jungtinė Karalystė	2006	1,80
Kipras	2006	1,42
Latvija	2006	1,31
Lenkija	2006	1,24
Lietuva	2000	1,39
	2006	1,27
Liuksemburgas	2006	1,70
Malta	2006	1,37
Nyderlandai	2006	1,73
Portugalija	2006	1,40
Prancūzija	2006	1,94
Rumunija	2006	1,32
Slovakija	2006	1,25
Slovėnija	2006	1,23
Suomija	2006	1,80
Švedija	2006	1,77
Vengrija	2006	1,32
Vokietija	2006	1,36
Kitos Europos šalys		
Islandija	2006	2,05
Kroatija	2006	1,42
Norvegija	2006	1,84
Rusijos Federacija	2005	1,29
Šveicarija	2006	1,42
Turkija	2006	2,19

Šaltinis: EUROSTAT (2005, 2006)

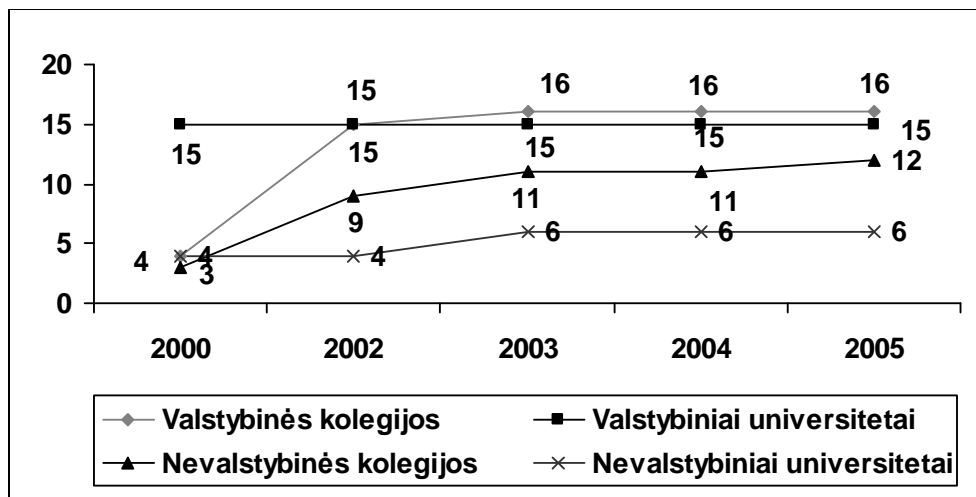
10 000 gyventojų tenkantis studentų, siekiančių aukštojo mokslo, skaičius

2002 – 2005 metais

	2002 metai	2003 metai	2004 metai	2005 metai
Airija	452	458	468	454
Belgija	356	362	371	373
Čekija	279	281	312	329
Danija	364	375	402	429
Estija	445	469	486	503
Jungtinė karalystė	378	385	376	381
Islandija	405	461	506	518
Italija	325	334	343	345
Latvija	471	510	551	567
Lenkija	498	519	535	555
Lietuva	428	484	530	570
Norvegija	436	467	467	464
Olandija	321	325	334	347
Prancūzija	331	343	348	350
Rumunija	318	296	316	341
Slovakija	283	294	306	337
Švedija	430	464	479	474
Šveicarija	234	254	266	269
ES (25 šalys)	*	*	*	308

Šaltinis: EUROSTAT

Aukštųjų mokyklų skaičiaus kitimas 2000 – 2005 metais

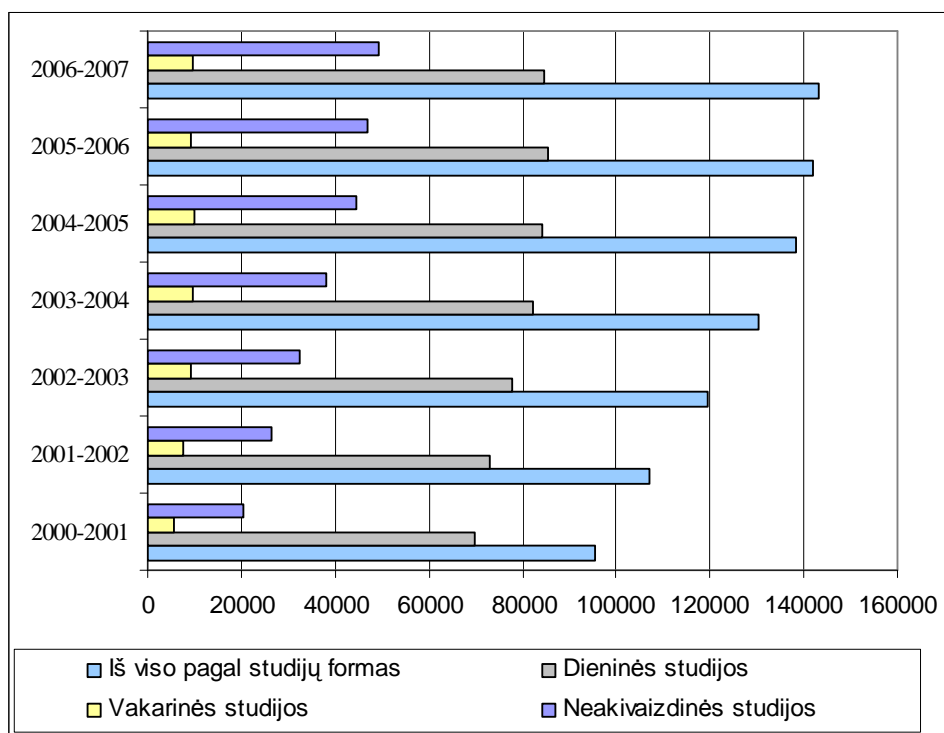
Šaltinis: LR Statistikos departamentas

Studentų skaičius 2006 – 2007 metais pagal universitetus

	Iš viso studijuojančiųjų	
	Studentų skaičius	Procentais
Iš viso	143 204	100
Vilniaus universitetas	24 794	17,3
Kauno technologijos universitetas	17 611	12,3
Mykolo Romerio universitetas	16 678	11,6
Vilniaus Gedimino technikos universitetas	15 514	10,8
Vilniaus pedagoginis universitetas	12 552	8,8
Šiaulių universitetas	12 160	8,5
Klaipėdos universitetas	9 438	6,6
Vytauto Didžiojo universitetas	8 720	6,1
Lietuvos žemės ūkio universitetas	7 343	5,1
Kauno medicinos universitetas	4 803	3,4
Lietuvos kūno kultūros akademija	2 555	496
Vilniaus dailės akademija	2 172	1,5
Lietuvos veterinarijos akademija	1 671	1,2
Lietuvos muzikos ir teatro akademija	1 148	0,8
Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija	355	0,2
Nevalstybiniai universitetai	5690	4,0

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis LR Statistikos departamento duomenimis

Universitetų studentai pagal studijų formas 2000 – 2007 metais, tūkst.

	2000- 2001	2001- 2002	2002- 2003	2003- 2004	2004- 2005	2005- 2006	2006- 2007
Iš viso pagal pakopas							
Iš viso pagal studijų formas	95,593	10, 913	119,548	130,245	138,516	141,771	143,204
Dieninės studijos	69,755	72,969	77,792	82,243	84,125	85,303	84,613
Vakarinės studijos	5,466	7,489	9,198	9,793	10,030	9,392	9,447
Neakivaizdinės studijos	20,372	26,455	32,558	38,209	44,361	47,076	49,144

Šaltinis: LR Statistikos departamentas

**Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatytas maksimaliai leistinas studentų skaičius
valstybinėse aukštosiose mokyklose 2003 – 2007 metais**

	2003	2004	2005	2006	2007
Bendras maksimaliai leistinas studentų, priimamų į valstybines aukštąsias mokyklas, skaičius (tūkst.)	51,170	51,170	55,409	55,190	55,177
Iš to skaičiaus :					
Studentai, kurių studijos visiškai arba iš dalies apmokamos biudžeto lėšomis, tūkst.	34,959	33,14	37,723	38,560	38,604
Pokytis, palyginti su praėjusiu laikotarpiu, proc.		- 4,9	11,7	2,2	0,1
Studentai, kurių studijos visiškai arba iš dalies apmokamos biudžeto lėšomis, proc.	68,4	65,3	68,0	69,9	70,0
Studentai, mokantys visą studijų kainą, tūkst.	16,158	17,686	17,686	16,630	16,573
Pokytis, palyginti su praėjusiu laikotarpiu, proc.		8,6	-	-6,3	-0,3
Studentai, mokantys visą studijų kainą, proc.	31,6	34,7	32,0	30,1	30,0

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis atitinkamų metų Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimais „Dėl maksimalaus studentų priėmimo skaičiaus ir studijų įmokos dalies, apmokamos Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšomis, nustatymo“

Valstybių išlaidos švietimui, išreikštos BVP dalimi, 2002, 2004 metais, proc.

	2002	2004
Rumunija	3,52	3,29
Japonija	3,65	3,65
Slovakija	4,3	4,21
Čekija	4,32	4,42
Italija	4,62	4,59
Vokietija	4,7	4,6
Airija	4,3	4,75
Latvija	5,71	5,08
Estija	5,48	5,09
JAV	5,36	5,12
Olandija	4,86	5,18
Lietuva	5,85	5,2
Jungtinė Karalystė	5,23	5,29
Lenkija	5,42	5,41
Prancūzija	5,57	5,81
Šveicarija	5,8	5,97
Belgija	6,11	5,99
Švedija	7,59	7,35
Norvegija	7,64	7,58
Islandija	6,89	7,59
Danija	8,44	8,47
ES – 25	5,20	5,12

Šaltinis: EUROSTAT

Išlaidos aukštojo mokslo švietimo institucijoms kaip BVP dalis, 2004 m.

AUKŠTASIS MOKSLAS			
	Visuomeninės	Privačios	Bendra suma
EBPO šalys			
Australija	0.8	0.8	1.6
Austrija	1.1	0.1	1.2
Belgija	1.2	0.1	1.2
Čekijos Respublika	0.9	0.2	1.1
Danija	1.8	0.1	1.8
Suomija	1.7	0.1	1.8
Prancūzija	1.2	0.2	1.3
Vokietija	1.0	0.1	1.1
Graikija	1.1	n	1.1
Vengrija	0.9	0.2	1.1
Islandija	1.1	0.1	1.2
Airija	1.0	0.1	1.2
Italija	0.7	0.3	0.9
Japonija	0.5	0.8	1.3
Korėja	0.5	1.8	2.3
Meksika	0.9	0.4	1.3
Olandija	1.0	0.3	1.3
Naujoji Zelandija	0.9	0.6	1.4
Lenkija	1.1	0.4	1.5
Lietuva	0,87	0,36	1,23
Portugalija	0.9	0.1	1.0
Ispanija	0.9	0.3	1.2
Švedija	1.6	0.2	1.8
Šveicarija	1.6	*	*
Turkija	0.9	0.1	1.0
Jungtinė Karalystė	0.8	0.3	1.1
JAV	1.0	1.9	2.9
EBPO šalių vidurkis	1.0	0,4	1,4
OECD suma	0,9	1,0	1,9
ES – 19 vidurkis	1,1	0,1	1,2

Šaltinis: OECD. Education at a Glance, B2.4 lentelės duomenys, 2004

BVP vienam gyventojui dalis, tekusi vienam mokiniui ar studentui švietimo įstaigose, proc.

Išsilavinimo lygis				
	Bendras lygis	Pradinis	Vidurinis	Aukštesnysis ir aukštasis
2002	22,3	-	18,7	35,4
2003	21,6	14,7	19,4	32,9
2004	21,6	14	19,7	33,8

Šaltinis: EUROSTAT

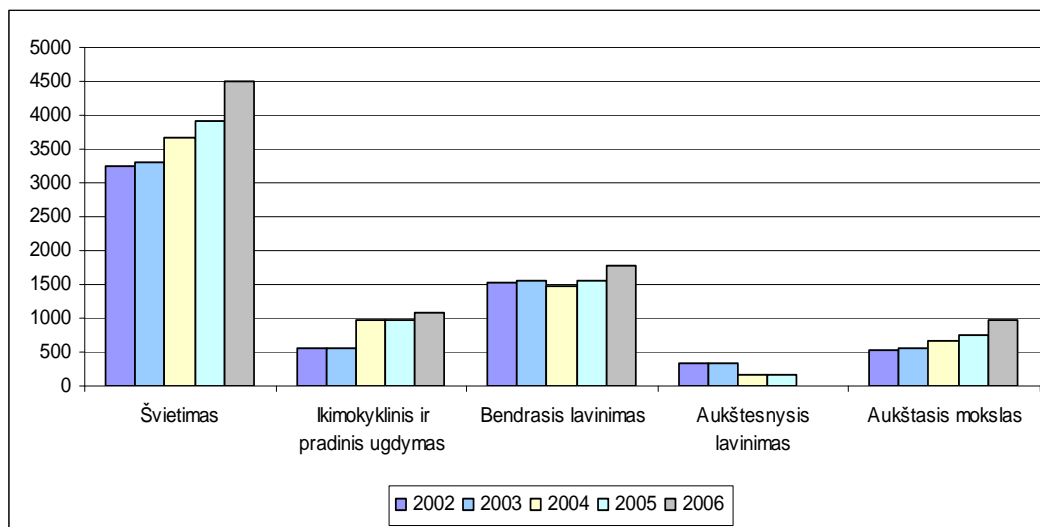

Išlaidos vienam studentui (ISCED 5 – 6), išreikštos EUR PGP, proc. (ES (25) = 100), 2002 – 2004 metais

	2002	2003	2004	2002	2003	2004
ES (25 šalys)	7918,7	8050,5	8019,7	100,00	100,00	100,00
Belgija	10379	10172,8	9985,2	131,07	126,36	124,51
Bulgarija	3345	3669,5	3631,8	42,24	45,58	15,29
Čekija	5376,5	5982,1	5688,8	67,90	74,31	70,94
Danija	131110,4	11873,6	12838,1	165,56	147,49	160,08
Vokietija	9494,5	10288	10158	119,90	127,79	126,66
Airija	8470,6	8009,1	8610,5	106,97	99,49	107,37
Prancūzija	8009,4	8809,2	8995,6	101,15	109,42	112,17
Italija	7227,8	7126,7	6512,4	91,28	88,52	81,21
Latvija	2914,5	2839,6	2941,4	36,81	35,27	36,68
Lietuva	3197,7	3375,5	3759,2	40,38	41,93	46,87
Olandija	11310,9	11416,8	11718,2	142,84	141,81	146,12
Austrija	10747,2	11113,2	11988,4	135,72	138,04	149,49
Lenkija	4171	3564,3	3735,8	52,67	44,27	46,58
Slovakija	4104,1	4064,2	5510,1	51,83	50,48	68,71
Švedija	13570,6	13680,8	13675,7	171,37	169,94	170,53
Jungtinė Karalystė	10128,4	10108	9606,2	127,90	125,56	119,78
Islandija	7371,1	6760,1	7708,4	93,08	83,97	96,12
Norvegija	11862,7	11974,3	12645,5	149,81	148,74	157,68
JAV	17813,9	20475,9	19079,6	224,96	254,34	237,91
Japonija	10084,9	9792,2	10386,9	127,36	121,63	129,52

Šaltinis: EUROSTAT

Nacionalinio švietimo biudžeto išlaidos pagal švietimo lygmenis 2002 – 2006 metais

	2002	2003	2004	2005	2006
Išlaidos iš viso					
Valdžios sektorius					
Švietimas (mln. Lt)	3 244,6604	3 318,5213	3 663,8348	3 920,7443	4 493,1615
%	100	100	100	100	100
Ilimokyklinis ir pradinis ugdymas	545,4042	558,8136	974,6770	975,4813	1 089,8922
%	16,8	16,8	26,6	24,9	24,3
Bendrasis lavinimas	1 536,3684	1 543,9897	1 467,0031	1 559,1366	1 789,0884
%	47,4	46,5	40,0	39,8	39,8
Aukštesnysis lavinimas	322,3915	320,6591	161,0647	171,2689	0,0140
%	9,9	9,7	4,4	4,4	0,002
Aukštasis mokslas	523,8624	561,0895	679,7711	736,8003	967,1532
	16,2	16,9	18,6	18,8	21,5
Kiti jokiai grupei nepriskirti su švietimu susiję reikalai	313,3389	330,2264	326,3847	414,6830	570,5322
%	9,6	10,0	8,9	10,6	12,7
Papildomos švietimo paslaugos	0,0000	0,0000	50,3472	58,6043	71,6091
%	0	0	1,4	1,4	1,6
Moksliniai tyrimai ir plėtra švietimo srityje	3,2950	3,7430	4,5870	4,7699	4,8724
%	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1

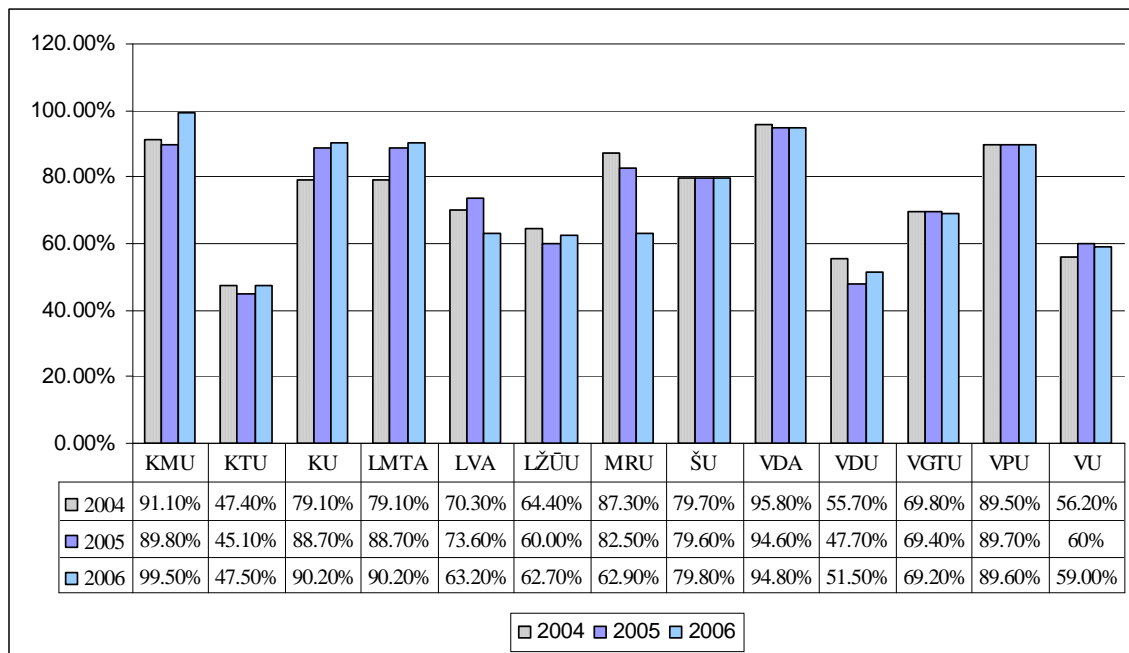
Šaltinis: sudaryta autorės remiantis LR Statistikos departamento duomenimis

Lėšos, tenkančios 1 studentui, 2002–2006 metais

	2002	2003	2004	2005	2006
Valstybės biudžeto asignavimai (visoms programoms), skirti aukštajam mokslui, tūkst. Lt	450983	469312	546988	622364	695354
Bendras studentų skaičius universitetuose, tūkst.	116,2	126,1	133,8	132,6	128,3
<i>1 studentui tenkančios lėšos tūkst. Lt</i>	3,89 3	3,72	4,1	4,7	5,42

Šaltinis: Valstybinio audito ataskaitos „Studijų universitetuose organizavimas ir lėšų, skirtų studijoms ir mokslui bei investicijoms, panaudojimas“, 2007

Lėšų, gautų iš valstybės biudžeto palyginimas su visomis universiteto lėšomis, 2004 - 2006 metais, proc.

Šaltinis: Valstybinio audito ataskaitos „Studijų universitetuose organizavimas ir lėšų, skirtų studijoms ir mokslui bei investicijoms, panaudojimas“, 2007

Lėšų poreikis studijoms pagal metodiką ir faktiškas lėšų paskirstymas universitetams

	Studijų lėšų poreikis pagal Metodiką, tūkst. Lt	Studijų lėšų paskirstymas universitetams, tūkst. Lt	Skirtumas, tūkst. Lt		Pagal Metodiką apskaičiuotų lėšų poreikio ir faktiškai skirtų lėšų santykis, proc.	Studijų lėšų poreikis pagal Metodiką, tūkst. Lt	Studijų lėšų paskirstymas universitetams, tūkst. Lt	Skirtumas, tūkst. Lt		Pagal Metodiką apskaičiuotų lėšų poreikio ir faktiškai skirtų lėšų santykis, proc.
	2005	2005				2006	2006			
KMU	30342,1	13918,2	16423,9	45,9	31399,1	13263,6	18135,5	42,2		
KTU	68656,1	33815,4	34840,7	49,3	71999,4	33471,4	38528	46,5		
KU	21868,4	11032,3	10836,1	50,5	21150,1	10398,9	10751,2	49,2		
LKKA	6637,1	3626,4	3010,7	54,6	6903,2	3641,2	3262	52,7		
LMTA	12744,7	5838	6906,7	45,8	14209,6	5953,4	8256,2	41,9		
MRU	14083,1	7508,2	6574,9	53,3	13148,1	6926,4	6257,7	52,5		
LVA	8616,5	4137,1	4479,4	48,0	9468,6	4229,9	5238,7	44,7		
LŽŪU	19226,3	9751,8	9474,5	50,7	20421,6	9754,1	10667,5	47,8		
ŠU	20901,3	1145,1	9756,2	53,3	22420,2	11520,9	10899,3	51,4		
VDA	11749,2	5670,7	6078,5	48,3	13340,3	5945,4	7385,9	44,6		
VG TU	53815,7	27020,9	26794,8	50,2	59278,7	27961,1	31317,6	47,2		
VPU	22450,2	12041,5	10408,7	53,6	20860,0	11147,5	9712,5	53,4		
VU	69836,8	35523,1	34313,7	50,8	75863,6	36403,7	39432,9	48,0		
VDU	17814,2	9445,1	8369,1	53,0	18797,6	9558,1	9239,5	50,8		
Iš viso	378742,2	190473,8	188268,4	50,3	399269,2	190184,6	209084,6	47,6		

Šaltinis: sudaryta ir apskaičiuota autorės remiantis LR valstybės kontrolės duomenimis

Pastaba: universitetų pavadinimų sutrumpinimai pateikti 32 priede

Namų ūkių išlaidos švietimo prekėms ir paslaugoms 2005 – 2006 metais

	Visos išlaidos švietimo prekėms ir paslaugoms	Išlaidos švietimo prekėms	Išlaidos švietimo paslaugoms	Iš jų		
				Mokestis už mokslą	Mokestis už kursus	Mokėjimai korepetitoriams
Mln. Lt						
Iš viso:						
2005	375,83	180,18	195,66	176,89	8,45	10,31
2006	315,19	155,69	159,50	150,38	5,85	3,27
Ikimokykliniam ugdymui						
2005	6,91	6,91	...	...	...	...
2006	4,15	4,15	...	...	...	...
Bendrajam lavinimui						
2005	137,81	117,84	19,97	4,61	6,83	8,53
2006	100,73	90,12	10,61	3,15	4,89	2,57
Profesiniam mokymui						
2005	3,66	2,15	1,50	0,09	1,41	...
2006	2,55	2,45	0,08	...	...	0,08
Aukštajam mokslui						
2005	227,46	53,27	174,19	172,19	0,21	1,78
2006	207,76	58,95	148,81	147,23	0,97	0,62
Procentais						
Iš viso	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Ikimokykliniam ugdymui						
2005	1,8	3,8	...	...	...	...
2006	1,3	2,7	...	...	...	...
Bendrajam lavinimui						
2005	36,7	65,4	10,2	2,6	80,8	82,8
2006	32,0	57,9	6,7	2,1	83,5	78,5
Profesiniam mokymui						
2005	1,0	1,2	1,8	0,1	16,7	...
2006	0,8	1,6	0,1	...	...	2,5
Aukštajam mokslui						
2005	60,5	29,6	89,0	97,3	2,5	17,2
2006	65,9	37,9	93,3	97,9	16,6	19,0

Šaltinis: LR statistikos departamentas

Studijų mokestis Europos šalyse, eurai

Šalis	Mokestis valstybiniuose universitetuose per metus, eurai	Mokestis užsienio piliečiams per metus, eurai
Austrija	363	726
Belgija	500 – 800	500 – 800
Kipras	nėra	max 6850
Danija	nėra	9 000 – 16 000
Suomija	nėra	*
Prancūzija	108 – 708	*
Vokietija	kai kuriose žemėse nėra, kitose 100 – 500	kai kuriose žemėse nėra, kitose 100 – 500
Airija	nėra	Iki 36 000
Italija	mažiausiai 750	*
Latvija	700 – 5 811	700 – 5 811
Lietuva	Iki 3 475	1 000 – 5 000
Norvegija	nėra	*
Portugalija	500	500
Liuksemburgas	100 (per semestrą)	100 (per semestrą)
Ispanija	550 – 900	550 – 900
Didžioji Britanija	Iki 3 070 – 16 000 (svarų sterlingų)	Iki 3 070 – 16 000 (svarų sterlingų)
Škotija	nėra	*
Nyderlandai	1520	*
Estija	1 000 – 2 200	1 000 – 2 200

* - nėra duomenų

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis EUROSTAT, ŠMM, PLOTEUS

Universitetų studentai, studijuojantys savo lėšomis, tūkst., proc.

	2000- 2001	2001- 2002	2002- 2003	2003- 2004	2004- 2005	2005- 2006	2006-2007
Studijuoja valstybės arba savo lėšomis							
I studijų pakopa (pagrindinės studijos)	76,312	86,045	96,509	105,204	111,082	113,831	113,745
II studijų pakopa (magistrantūra ir jai prilygstančios studijos)	17,224	18,756	19,349	21,520	23,751	24,148	25,593
Studijuoja savo lėšomis							
I studijų pakopa (pagrindinės studijos)	24,884	34,040	37,645	43,029	46,836	48,219	50,490
%, palyginti su visu studentų skaičiumi	32,6	39,6	39,0	40,9	42,2	42,4	44,3
II studijų pakopa (magistrantūra ir jai prilygstančios studijos)	4,417	6,382	8,474	10,978	12,680	13,541	13,912
%, palyginti su visu studentų skaičiumi	25,6	34,0	43,8	51,0	53,4	56,1	54,4
Mokslo metų pradžioje.							

Šaltinis: LR statistikos departamentas

Universitetų pajamos, gautos už studijų įmokas, 2005 – 2006 metais, tūkst. Lt

Universitetai	2005 metai			2006 metai		
	Pajamos, gautos už studijų įmokas, tūkst. Lt	Visos universiteto pajamos, tūkst. Lt	Pajamų, gautų už studijų įmokas, dalis nuo visų universiteto pajamų, proc.	Pajamos, gautos už studijų įmokas, tūkst. Lt	Visos universiteto pajamos, tūkst. Lt	Pajamų, gautų už studijų įmokas, dalis nuo visų universiteto pajamų, proc.
KTU	18568,7	171246,6	10,8	19303,9	170083,0	11,3
VU	24672,4	149962,5	16,5	24927	165794,0	15,0
VDU	9372,3	49350,1	19,0	7645	49143,7	15,6
LŽŪU	645,6	41226,9	1,6	7315	46900,0	15,6
VPU	15672	52931,7	29,6	11544,6	45868,3	25,2
ŠU	1120,7	45283,0	26,4	15025	48865,4	30,7
KMU	2844,6	56047,6	5,1	3532,5	52362,0	6,7
MRU	21222,6	51179,0	41,5	12399,2	56389,0	22,0
LKKA	2547,3	17000,9	15,0	2564,4	14400,0	17,8
KU	12414	45683,2	27,2	11457	46894,6	24,4
VG TU	10863	83119,3	13,1	10683	93064,4	11,5
LVA	630,8	15506,6	4,1	859,5	17894,4	4,8
LMTA	430,2	16599,7	2,6	608	18906,2	3,2
VDA	1287,3	15752,0	8,2	1371,3	16163,4	8,5
Viso (15 universitetų)	122 691,5	810 889,1	14,1	129 235,4	842 728,4	15,2

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis atitinkamų metų universitetų rektorių ataskaitomis

Piniginės vartojimo išlaidos vienam namų ūkio nariui per mėnesį, Lt

	2003	2004	2005	2006
Piniginės išlaidos	412,6	442,9	512,5	580,1
Maistas ir nealkoholiniai gėrimai	131,5	141,0	158,1	168,0
Alkoholiniai gėrimai	11,0	11,6	14,0	16,5
Tabakas	7,5	7,8	8,3	8,1
Apranga ir avalynė	38,3	41,9	49,7	57,1
Būstas, vanduo, elektra, dujos ir kitas kuras	59,8	61,3	69,0	77,1
Būsto apstatymo, namų ūkio įranga ir kasdieninė namų priežiūra	18,6	21,4	26,2	35,8
Sveikata	17,5	20,0	22,2	24,8
Transportas	39,7	44,3	50,0	65,9
Ryšiai	24,6	24,8	28,3	31,0
Poilsis ir kultūra	20,9	22,7	26,9	34,0
Švietimas	3,7	4,5	6,7	5,9
Restoranai ir viešbučiai	18,9	19,2	26,9	29,7
Įvairios prekės ir paslaugos	20,6	22,4	26,2	32,2

Šaltinis: LR statistikos departamentas

Užimtų gyventojų, turinčių aukštąjį išsilavinimą, dalis proc. palyginus su visų užimtų gyventojų skaičiumi ir nedarbo lygis, proc. 2002, 2005 metais

	2002 metai	2005 metai
Airija	27,51	31,39
Belgija	34,23	36,82
Čekija	13,14	14,58
Estija	31,76	35,89
Danija	28,22	30,67
Italija	13,03	14,68
Vokietija	23,15	26,10
Latvija	22,11	23,15
Lietuva	25,61	30,49
Olandija	24,65	30,32
Austrija	18,21	18,57
Prancūzija	27,05	28,04
Lenkija	15,76	21,34
Rumunija	10,43	13,62
Slovakija	13,15	16,49
Švedija	25,93	29,51
Jungtinė Karalystė	27,69	30,44
Islandija	22,7	25,70
Norvegija	33,64	33,12
Šveicarija	24,37	28,12
ES (25 šalys)	22,77	25,65
Nedarbo lygis		
ES (25 šalys) nedarbo lygis	8,7	8,7
Lietuvos nedarbo lygis	13,8	8,3

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Eurostat duomenimis ir LR statistikos departamento „Statistikos metraštis“ 2007

Užimtumo lygis pagal gyventojų išsilavinimą ir lytį, proc. 2001 – 2006 metais

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Aukštasis, aukštesnysis	81,7	82,6	83,6	84,0	86,3	87,8
Vidurinis	62,7	65,7	65,9	65,5	67,1	68,0
Pagrindinis, pradinis	24,3	25,8	27,8	27,4	25,2	24,5
Vyrai						
Aukštasis, aukštesnysis	80,0	84,0	85,4	86,5	88,4	88,4
Vidurinis	65,6	69,5	70,3	70,6	72,5	73,8
Pagrindinis, pradinis	29,1	31,4	33,4	33,1	31,1	28,6
Moterys						
Aukštasis, aukštesnysis	82,7	81,6	82,3	82,2	84,8	87,3
Vidurinis	59,8	61,8	61,8	60,6	61,9	61,4
Pagrindinis, pradinis	19,1	19,8	21,4	20,9	18,7	19,8

Šaltinis: Statistikos metraštis, 2007 metai. LR statistikos departamentas

Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis pagal profesijų grupes ir išsilavinimą 2002 m., Lt

	Išsilavinimas				
	Pradinis	Pagrindinis	Vidurinis	Aukštesnysis išsilavinimas	Aukštasis išsilavinimas
Iš viso pagal profesijų grupes	722	785	870	1 075	1 713
Ginkluotosios pajėgos	..	1 463	1 592	1 710	2 305
Teisės aktų leidėjai, vyresnieji valstybės pareigūnai, įmonių, įstaigų, organizacijų ir kiti vadovai	..	847	1 135	1 455	2 409
Specialistai	..	..	1 019	1 171	1 514
Jaunesnieji specialistai ir technikai	..	824	1 064	1 068	1 520
Jaunesnieji tarnautojai	646	765	922	973	1 179
Aptarnavimo srities ir prekybos darbuotojai	583	641	757	841	1 049
Kvalifikuoti prekinio žemės ūkio ir žuvininkystės darbininkai	..	..	628	..	..
Kvalifikuoti darbininkai ir amatininkai	924	903	942	1 071	1 263
Įrenginių, mašinų operatoriai ir surinkėjai	886	880	950	1 087	1 241
Nekvalifikuoti darbininkai	558	596	607	638	634

Šaltinis: LR statistikos departamentas

Asmenų su aukštuoju išsilavinimu nedarbo lygis ES šalyse 2002 – 2005 metais, proc.

	2002	2003	2004	2005
Belgija	3,1	3,7	3,2	3,7
Čekija	1,6	1,9	1,9	2,0
Danija	3,6	4,8	3,9	3,7
Vokietija	4,2	5,0	5,4	5,4
Estija	4,8	5,5	5,0	3,8
Airija	1,9	2,5	2,1	2,0
Prancūzija	5,0	5,6	6,2	5,6
Italija	5,3	5,5	4,8	5,7
Latvija	6,2	5,9	3,3	4,1
Lietuva	5,8	5,8	5,8	3,7
Olandija	1,7	2,3	2,8	2,8
Austrija	1,6	2,4	3,0	2,6
Lenkija	5,6	5,9	6,1	5,8
Rumunija	3,4	2,8	2,6	3,1
Slovakija	3,1	3,2	4,9	4,4
Švedija	2,6	3,4	3,8	4,5
Jungtinė Karalystė	2,4	2,3	2,2	2,1
Norvegija	2,3	2,8	2,8	2,4
Šveicarija	2,2	2,9	2,8	2,7
ES (25 šalys)	4,2	4,6	4,7	4,6

Šaltinis: EUROSTAT

Užimti gyventojai, turintys aukštąjį išsilavinimą 2002 – 2005 metais, tūkst. ir proc.

	2002	2003	2004	2005	2006
(1) Užimtų gyventojų su aukštuoju išsilavinimu dalis nuo bendro užimtųjų skaičiaus, proc.	26,6	26,5	28,1	30,5	30,9
Pokytis (1), proc. punktais		0,9	1,6	2,4	0,4
(2) Nedarbo lygis Lietuvoje , proc.	13,8	12,4	11,4	8,3	5,6
Pokytis (2), proc. punktais		- 1,4	- 1,0	- 3,1	- 2,7

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis LR statistikos departamento ir EUROSTAT duomenimis

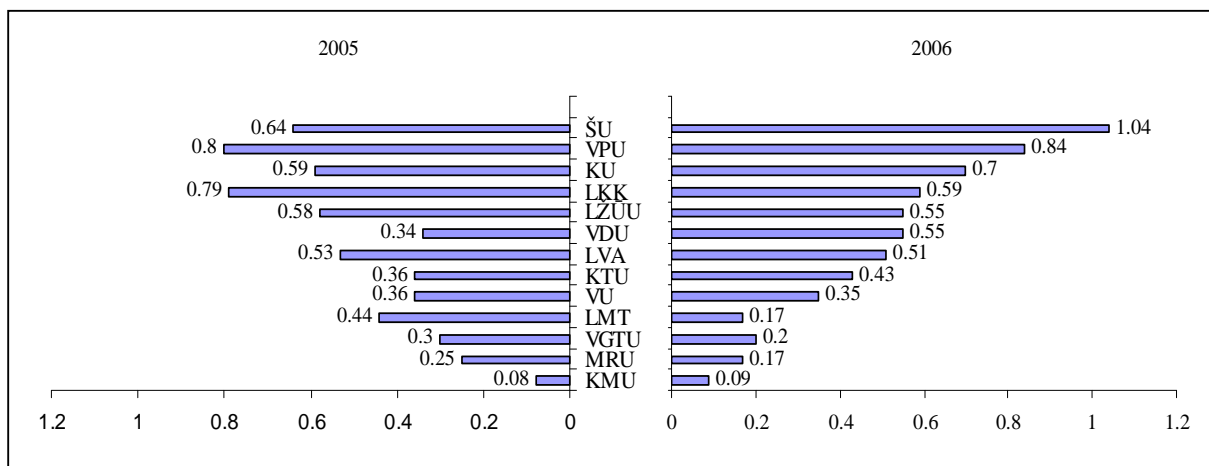
Bedarbių skaičius Lietuvoje pagal išsilavinimo lygį 2002 – 2006 metais, tūkst.

	2002	2003	2004	2005	2006
Iš viso pagal išsilavinimą	224,4	203,9	184,4	132,9	89,3
Aukštasis, aukštesnysis išsilavinimas	27,1	27,4	30,4	18,8	12,2
Vidurinis su profesine kvalifikacija, vidurinis, pagrindinis su profesine kvalifikacija išsilavinimas	137,3	124,9	102,6	79,1	54,9
Pradinis išsilavinimas	2,4	3,1	2,8	2,2	1,3
Specialusis vidurinis, povidurinis išsilavinimas	57,7	48,5	48,6	32,8	20,9

Šaltinis: LR statistikos departamentas

Aukštųjų mokyklų absolventai, registruoti darbo biržoje, proc. (nuo faktinio studentų skaičiaus) 2005, 2006 metais rugsėjo 1 d.

Pastaba: universitetų sutrumpinimai pateikti 32 priede

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis ŠMM, LDB 2005, 2006 metų rugsėjo 1d. duomenimis

Suteiktos paskolos (pagal paskolų rūšis), vnt. ir proc. 2000-2006 m.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Pasirašytų sutarčių skaičius, vnt.	2462	3656	4747	7749	9349	9811	10022
Paskolos gyvenimo išlaidoms, vnt.	2462	3656	4747	6778	7349	7465	8103
Paskolos studijų įmokai, vnt.				933	1919	2299	1872
Paskolos studijoms užsienyje, vnt.				38	81	47	47
Pasirašytos sutartys, proc.	100	100	100	100	100	100	100
Paskolos gyvenimo išlaidoms, proc.	100	100	100	87.5	78.6	76.1	80.9
Paskolos studijų įmokai, proc.				12	20.5	23.4	18.7
Paskolos studijoms užsienyje, proc.				0.5	0.9	0.5	0.4

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Mokslo ir studijų fondo pateiktais duomenimis

Lėšų, skirtų studentų paskoloms gyvenimo išlaidoms ir studijų įmokoms mokėti, paskirstymas aukštosioms mokykloms 2005 – 2006 metais, Lt ir proc.

Aukštoji mokykla	2005 metai			
	Lėšos, skirtos studijų įmokų paskoloms, Lt	Lėšos, skirtos studijų įmokų paskoloms, proc.	Lėšos, skirtos gyvenimo išlaidų paskoloms, Lt	Lėšos, skirtos gyvenimo išlaidų paskoloms, proc.
VU	1041000	22,01	2836000	16,54
VG TU	586500	12,40	1704000	9,94
KTU	682500	14,43	2427000	14,15
VPU	390000	8,24	1529500	8,92
KU	311000	6,57	1145500	6,68
ŠU	407500	8,61	1336000	7,79
VDU	318000	6,72	997000	5,81
LŽŪU	254000	5,37	895500	5,22
KMU	189500	4,01	411000	2,40
VDA	114500	2,42	239500	1,40
MRU	175500	3,71	1775000	10,35
LVA	67000	1,42	1382500	8,06
LMTA	65000	1,37	139000	0,81
LKKA	128500	2,72	331000	1,93
Iš viso:	4730500	100,0	17148500	100,00

Aukštoji mokykla	2006 metai				Pokytis proc. palyginti su 2005 metais	
	Lėšos, skirtos studijų įmokų paskoloms, Lt	Lėšos, skirtos studijų įmokų paskoloms, proc.	Lėšos, skirtos gyvenimo išlaidų paskoloms, Lt	Lėšos, skirtos gyvenimo išlaidų paskoloms, proc.	Lėšos, skirtos studijų įmokų paskoloms, proc.	Lėšos, skirtos gyvenimo išlaidų paskoloms, proc.
VU	324500	21,09	3757000	17,97	- 0,91	1,44
VG TU	228500	14,85	2412500	11,54	2,45	1,60
KTU	242000	15,73	2863500	13,70	1,30	- 0,45
VPU	109500	7,12	1900500	9,09	- 1,13	0,17
KU	101000	6,56	1483000	7,09	- 0,01	0,41
ŠU	102000	6,63	1760000	8,42	- 1,98	0,63
VDU	109500	7,12	1402000	6,71	0,39	0,89
LŽŪU	76500	4,97	1145500	5,48	- 0,40	0,26
KMU	61500	4,00	547000	2,62	- 0,01	0,22
VDA	38500	2,50	314000	1,50	0,08	0,11
MRU	65500	4,26	2472000	11,83	0,55	1,48
LVA	19000	1,23	252000	1,21	- 0,18	- 6,86
LMTA	22000	1,43	183500	0,88	0,06	0,07
LKKA	38500	2,50	411000	1,97	- 0,21	0,04
Iš viso:	1538500	100,00	20903500	100,00		

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo duomenimis

Aukštųjų mokyklų pavadinimų sutrumpinimai

VU – Vilniaus universitetas

VG TU – Vilniaus Gedimino technikos universitetas

KTU – Kauno technologijos universitetas

VPU – Vilniaus pedagoginis universitetas

KU – Klaipėdos universitetas

ŠU – Šiaulių universitetas

VDU – Vytauto Didžiojo universitetas

LŽŪU – Lietuvos žemės ūkio universitetas

KMU – Kauno medicinos universitetas

VDA – Vilniaus dailės akademija

MRU – Mykolo Romerio universitetas

LVA – Lietuvos veterinarijos akademija

LMTA – Lietuvos muzikos ir teatro akademija

LKKA – Lietuvos kūno kultūros akademija